

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN FELSEFESİ BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

“ÖTENAZİ” KAVRAMININ AHLAK FELSEFESİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ

HATİCE İLHAN

2501080614

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İstanbul-2011

TEZDE YAPILAN DÜZELTMELER

Bu tezde öncelikle gereksiz bazı kısımlar tezdten atılmış, ilgili paragraflar birleştirilmiş ve konuların içeriği ve yoğunluğu dikkate alınarak dört bölüme çıkartılması uygun görülmüştür. Sözcüklerdeki imla hataları doğru şekilleriyle değiştirilmiştir. Gerekli görülen dipnot düzeltmeleri ve buna bağılı olarak kaynakça değişiklikleri yapılmıştır. Konuların sıralamaları değıştiğı için sayfa numaraları da uygun bir şekilde güncellenmiştir. “Beyin Ölümü, Bitkisel Yaşam ve Ötenazi” konusuna yeni bilgiler eklenmiştir.



TEZ ONAYI

Enstitümüz **FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalında** ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2501080614** numaralı **HATİCE İLHAN** 'ın hazırladığı **“ÖTENAZİ’KAVRAMININ AHLAK FELSEFESİ AÇISINDAN İNCELENMESİ”** konulu **YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **26.01.2011 ÇARŞAMBA** günü **saat:13:00** 'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ**.....'ne* **OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.CAFER SADIK YARAN	KABULÜ	
PROF.DR.FAHRİ KAYADİBİ	KABULÜ	
PROF.DR.BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA	KABULÜ	
DOÇ.DR.MEHMET DALKILIÇ	KABULÜ	
YRD.DOÇ.DR.A.ZİŞAN FURAT	KABULÜ	

ÖZET

“Ötenazi” Kavramının Ahlak Felsefesi Açısından İncelenmesi

Hatice İLHAN

Günümüzde ahlaki yönü en çok tartışılan kavramlardan biri olan ötenazi kavramını konu alan bu çalışma, ötenazi ve ölme hakkına ilişkin etik tartışmaların incelenmesidir. Sözcük anlamı “iyi ölüm” olan ötenazi; tedavisi mümkün olmayan ve acı çeken kimselere, kişinin kendisinin veya yakınlarının isteğiyle, acılarını dindirmek için, doktor yardımıyla, ölmelerini sağlamak olarak tanımlanmaktadır.

Çalışmamızın girişinde ötenazinin epistemolojisine, farklı alanlardaki tanımlarına ve tarihsel sürecine; birinci bölümünde dinlerin ve hukukun ötenaziye yaklaşımlarına kısaca yer verilmiştir. İkinci bölümde ötenazi türleri açıklanarak ötenaziyle ilgili ayrımlara açıklık getirilmiş ve ötenazi türleriyle ilgili tartışmalara değinilmiştir. Ötenazi konusunda yapılan bu ayrımların karar verme açısından ne anlama geldiği çalışma içerisinde belirtilerek bu konudaki önemine dikkat çekilmiştir. Üçüncü bölümde ise, ötenaziye ilişkin etik kavramlar ve tartışmalara yer verilmiştir. Öncelikle ötenaziye kişilik hakları açısından yaklaşarak hayatın ne zaman başladığı, hayatın değeri, yaşama hakkı, hak ve özgürlük kavramlarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Kişilik haklarının kaynağıyla ilgili olarak, doğal hukuk akımı, pozitivist hukuk akımı, Hegelci hak ve özgürlük anlayışı, günümüz felsefi akımlarından varoluşçuluk ve temel değerler teorisinin konuya yaklaşımlarına yer verilmiştir. Yaşamın kutsallığı, yaşamın dokunulmazlığı, yaşamın niteliği, çifte etki doktrini, onur kaybı, yaşama saygı savı ve kılıç prensibi, beyin ölümü ve bitkisel yaşam kavramları irdelenerek bu kavramlar çerçevesinde konu değişik açılardan tartışılmıştır.

Sonuç olarak, ötenazi kararını kimlerin vermesi gerektiği, karar verenlerin nitelikleri, ötenazinin bir suç mu yoksa bir hak mı olduğu, çeşitli bakış açılarına göre değerlendirilmiştir. Günümüzde yaşanan ötenazi olaylarına genel bir bakış yapılarak, ötenazinin kötüye kullanımlarına karşı alınması gereken önlemler ve çözüm önerileri sunulmuş, ötenazi isteyen kimselerin veya yakınlarının psikolojik, sosyal, ekonomik, kültürel, ahlaki vb. özelliklerinin dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ötenazi, ölme hakkı, yaşamın niteliği, yaşamın dokunulmazlığı, yaşamın kutsallığı

ABSTRACT

The Analysis Of “Euthanasia” In Terms Of Philosophy Of Ethics

Hatice İLHAN

This study being about the euthanasia concept which is carried out to kill incurable and painful persons with the purpose of easing their pains at own or their relatives' request deals with differences of euthanasia and ethical discussions concerning the right to die.

Epistemology of euthanasia, its historical process, approaches of religions and law towards the euthanasia were discussed, types of euthanasia were explained and related differences were clarified. Making these differences has what kind of meanings in terms of making decision was stated and its importance was pointed out. The evaluation of the concepts such as when the life started, the value of life, the right to live and rights and freedoms was made by approaching the euthanasia in terms of personal rights. Approaches of natural law trend, positivist law trend, sense of Hegelian rights and freedoms, existentialism which is one of the today's philosophical movements and the theory of core values related to the subject were presented concerning the source of personal rights. The concepts of holiness of life, the nature of life, the doctrine of double effect, loss of honour, the hypothesis of respect for life and the principle of sword, brain death and vegetable existence were studied and the subject was discussed from different points.

It was evaluated according to different viewpoints that who should give the decision of euthanasia, the qualifications of decision-makers, whether the euthanasia is a crime or a right. A general overview was made about the today's euthanasia occurrences and precautions and solution offers against the misuse of euthanasia were presented. It was emphasized that the psychological, social, economic, cultural, moral etc. features of individuals demanding euthanasia or their relatives should be taken into account.

Key Words: Euthanasia, the right to die, nature of life, privilege of life, holiness of life, , the value of life

ÖNSÖZ

Ötenazi, bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin etkisiyle insanların ahlaki, tıbbi ve hukuki yönü bakımından ilgi odağı haline gelen kavramlardan birisidir. İleride göreceğimiz üzere farklı tanımları olmakla birlikte, ölümün kaçınılmaz olduğu ve iyileştirilme olanağı olmayan veya dayanılmaz acılar içinde bulunan kişinin doktor yardımıyla öldürülmesi veya tıbbi yardımın kesilerek ölüme terk edilmesidir. Ötenazi tıbbi, hukuki, sosyal, dini, insani ve kültürel birçok bileşenin olması nedeniyle Antikçağ'dan beri, çok geniş kitlelerce değişik zaman dilimlerinde, değişik sorularla tartışılan bir kavramdır. Günümüzde de insanlar ötenazi ile ilgili olarak şu soruları tartışmaktadırlar: İnsan kendi yaşamına son verebilir mi? Hayatı ya da bedeni üzerinde tasarruf hakkı var mıdır? Çok acı çeksek ve acılarımızı dindiremesek bile hayatta kalmak için mücadele etmeli miyiz?... Günümüzde yirminci yüzyılın yükselen değerlerinden olan özerkliğin, yaşama hakkını sınırlayan bir hak olup olamayacağı sorgulanmaktadır.

İçinde yaşadığımız zaman diliminde, tıp biliminin ve teknolojinin modern insana yaşamı uzatabilme olanaklarını sunmuş olduğunu görüyoruz; fakat diğer yandan bazı durumlarda ölüm, doğal seyri içerisinde gerçekleşmeyip, kimi zaman uzun ve acılı bir bekleyiş haline gelmiştir. Bu tür olaylarda hasta, yaşamının bu son bölümünde dayanılmaz acılara katlanmak zorunda kalmakta, yakınlarının ya da hastane personelinin bakımına muhtaç olmakta, zevk aldığı şeyleri yapamaz hale gelmektedir. Buradan hareketle hastanın müdahale etme, diğer bir deyişle kendi kaderini belirleme hakkının olup olmadığı son yıllarda daha çok konuşulan konulardan olmuştur. Özel yaşamın gizliliği ve bireysel özerklikle hastanın kendi isteği doğrultusunda yaşamına son vermeyi isteyebileceği yönünde fikirler giderek artmaktadır. Yaşanan gelişmelerin bir yansıması olarak, çok fazla alanla ilgili olmasından dolayı, değişik çevrelerde ötenazi kavramı üzerine incelemeler yapıldığını görmekteyiz. Ülkemizde genellikle tıp ve hukuk alanlarında incelenmiş olan bu kavramın dini, ahlaki ve felsefi boyutlarının da olduğu ve tartışılması gerektiği düşüncesinden hareketle böyle bir konunun ahlak felsefesi bakımından incelenmesini tez konusu olarak seçmiş bulunmaktayız.

Kendi alanındaki boşluğu doldurmak amacıyla yaptığımız bu çalışmamızda, ötenazi hakkında genel bir fikir oluşturmak amacıyla kavramın etimolojisine, tarihçesine, dinlerin ve hukukun ötenazi olgusuna yaklaşımlarına yer vermeyi uygun bulduk. Çalışmamızın konusunun niteliğinden dolayı, literatür taraması yöntemiyle çalışmamızı gerçekleştirip bir sentez ortaya koymaya çalıştık. Önceden dile getirdiğimiz gibi, çalışmamız kendi alanında bir ilk olması nedeniyle birebir kendi alanındaki kaynaklardan değil de, tıp, hukuk, din, tıp etiği ve felsefe tarihi kaynaklarından yararlanmak zorunda kaldık.

Çalışmamızın ortaya çıkmasında ve ilerlemesinde farklı fikirleri, yapıcı yorum, eleştiri ve düzeltmeleriyle bize yol gösteren, bununla birlikte yoğun çalışma ortamında tezimize her zaman vakit ayıran çok değerli hocamız Prof. Dr. Cafer Sadık Yaran'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tezimin konu seçiminde ve sınırlandırılmasında bana yardımcı olan hocamız Yrd. Doç. Dr. Recep Alpyağıl' a da teşekkürümü belirtmek isterim.

Hatice İLHAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BÖLÜM- I

1. DİNLERDE VE HUKUKTA ÖTENAZİ	10
1.1. Dinlerin Ötenaziye Yaklaşımları	10
1.1.1. Yahudilik	11
1.1.2. Hristiyanlık	12
1.1.3. İslamiyet	13
1.2. Hukuktaki Yeri; Ötenazi Yasal Bir Eylem Midir?	18
1.2.1. Dünya Hukukunda	18
1.2.2. Türk Hukukunda	21
1.3. Ötenazi Suç Mu, Hak Mı?	21

BÖLÜM- II

2. ÖTENAZİ TÜRLERİ VE KONUYLA İLGİLİ TARTIŞMALAR	24
2.1. Aktif-Pasif Ötenazi	24
2.1.1. Aktif-Pasif Ayrımında Pasif Ötenazinin Ayrıcılığı	25
2.1.2. İç Ötenazi - Dış Ötenazi	27
2.2. İstemli- İstemdışı Ötenazi	27
2.3. İstemli Ötenazinin Şartları	30
2.3.1. Temyiz Gücü	30
2.3.2. Aydınlatılmış Onam	31
2.3.3. İstemlilik	34

BÖLÜM- III

3. ÖTENAZİYE İLİŞKİN ETİK KAVRAMLAR VE TARTIŞMALAR	40
3.1. Kişilik Hakkı Kavramı Açısından Ötenazi	40
3.1.1. Kişi ve Kişilik Unsurları	40
3.1.2. Hayatın Değeri	42
3.1.3. Hipokrat Yemini	44
3.1.4. Çifte Etki Doktrini	46
3.1.5. Onur kaybı	47
3.1.6. Yaşama Saygı Savı ve Kılıç Prensibi	52

3.1.7. Beyin ölümü, Bitkisel Yaşam ve Ötenazi	54
3.2. Kişilik Hakkın Ve Özgürlüklerin Kaynağı Açısından Ötenazi	55
3.2.1. Doğal Hukuk Akımı-Hak ve Özgürlükler Kavramı	55
3.2.2. Pozitivist Hukuk Akımı Bakımından Hak ve Hürriyetler	58
3.2.3. Hegelci Hak ve Özgürlük Anlayışı	59
3.2.4. Marxist Özgürlük Anlayışı.....	60
3.2.5. Varoluşçuluk.....	61
3.2.6. Temel Değerler Teorisi	63
3.3. Hak ve Özgürlük Kavramlarının Değerlendirilmesi.....	64

BÖLÜM- VI

4. ÖTENAZİ İLE İLGİLİ ETİK TARTIŞMALAR VE UYGULAMALAR	66
4.1. Yaşama Hakkı.....	66
4.2. Yaşamın Kutsallığı Yaşamın Kutsallığı Tezi Etrafındaki Etik Tartışmalar	69
4.2.1. Yaşamın Kutsallığı Tezinin Dini Temelleri.....	69
4.2.2. Yaşamın Dokunulmazlığı Tezi Etrafındaki Etik Tartışmalar	71
4.3. Yaşamın Niteliği Tezi Etrafındaki Etik Tartışmalar	72
4.3.1. Yaşamın Niteliği Tezini Destekleyen Dini Görüşler	72
4.3.2. Yaşamın Niteliği Tezine İki Farklı Yaklaşım: Rachels ve Dworkin Tezleri..	80
4.4. Kararı kim/kimler verecek?	91
4.5. Günümüzde Ötenazi Uygulamaları.....	95
4.6. İstemsiz Ötenazi Ve Kötüye Kullanımlara Karşı Alınacak Tedbirler	96
4.6.1. Hasta kararının niteliğini koruyucu tedbirler	99
4.6.2. Hasta kararını, kurumsal etkilerden korumaya yönelik tedbirler	101
4.6.3. Hastalığın teşhisinde hatadan korunmaya yönelik tedbirler.....	102
SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA	108

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	:	Adı geçen eser.
a.g.m	:	Adı geçen makale.
Bkz.	:	Bakınız.
c.	:	Cilt.
Çev.	:	Çeviren.
Haz.	:	Hazırlayan
HHY	:	Hasta Hakları Yönetmeliği
Hz.	:	Hazreti.
İFAV	:	İlahiyat Fakültesi Vakfı.
s.	:	Sayfa.
S.	:	Sayı.
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
t.y.	:	Tarih yok.
v.b.	:	Ve bunun gibi.
y.y.	:	Yayın yeri yok

GİRİŞ

Ötenazinin Tanımı

Ötenazi (Euthanasia) sözcüğü Grekçe'den gelmektedir. Eu: "İyi, güzel"; Thanatos: "ölüm" anlamındadır. Yunanca "iyi ölüm" anlamına gelen terim, günümüzde, ağır ve ölümcül bir hastalığa yakalanmış bir kimsenin dayanılmaz, tahammül edilemez bulunduğu bir durumdan kaçış ya da kurtuluş yolu olarak "kolay ölüm", "acı çekmeden ölüm" anlamlarıyla sınırlanmıştır. Olayların yorumlarına ve gündemdeki tartışmalara geçmeden önce "ötenazi" terimiyle ne kastedildiği biraz daha açıklığa kavuşturulmalıdır. Çünkü her grup ötenaziye ilgi alanına göre değişik şekillerde tanımlamaktadır; bu sebeple birden fazla tanımla karşılaşmak mümkündür.¹

Ötenazi ile ilgili yapılan tıbbi tanımlarda, hastanın hastalık derecesi, ölüm neticesine ulaşmak için kullanılan yol önemli yer tutar. Bir tanıma göre ötenazi; hastaların tolere edilemeyen acılarını sonlandırmak amacıyla, öldürücü bir maddenin, doktor aracılığıyla uygulanmasıdır.² Hukukçuların yaptığı tanımlarda, hastanın iradesi dikkate alınmaktadır. Örneğin; iyileşemez bir hastalığa yakalanmış bir kimsenin, kendi isteği üzerine, hayatına son verilmesidir. Bir başka grubun tanımına göre: İyileşme olasılığı olmayan hastalar ya da yaşamını kendi başına sürdüremeyecek ölçüde sakat olan bireylerin yaşamını, acı vermeyen bir yöntem kullanarak, sona erdirmedir. Bir diğer gruba göre: Bir kişinin yaşamı; belirli koşullar altında, ağır ya da ölümcül bir hastalığın ya da rahatsızlığın sonucu olarak, tüm değerini yitirdiği, yaşanır olmaktan çıktığı, yaşamak kişi için ağır bir yük olup, dayanılmaz acılar verdiği zaman, acı çeken hastanın, ya kendisi ya da hekimler tarafından, acı vermeden öldürülebileceğini söyleyen öğretiyi ya da teoridir.³

¹ Sibel İnceoğlu, **Ölme Hakkı**, İstanbul, Ayrıntı Yay. 1999, s. 27; Kudret Güven, **Kişilik Hakları ve Ötenazi**, Ankara Nobel Yay., 2000, s.12

² Uğur Oral, "Ötenazi", **Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi**, İstanbul, 1995, s. 9

³ **Encyclopedia Britannica** (Genel Kültür Ansiklopedisi), İstanbul, Hürriyet Ofset, 1994, c.24, s. 423

Görüldüğü gibi, ötenazinin pek çok tanımı yapılabilmektedir. Bu tanımların yanında , bazı insanların kafalarına, “toplumun işe yaramaz üyelerinin” (ağır hastalar, yaşlılar, sakatlar,... vb), “istenmeyen unsurlarının” (farklı ırktan ya da dinden olanlar,...vs.) ve “toplum düşmanlarının” (farklı politik ya da dini inançtan kimseler,...vb) öldürülmesi gelmektedir. Ötenazi sıklıkla Naziler döneminde Almanya'nın amaçladığı “nihai çözüm” ve “toplama kampları” fikrini çağrıştırır. Bu çağrışımı yapması da gayet doğaldır çünkü ötenazi terimi Nazi Almanyası'nda sakat ve zihinsel engellilerin sistematik bir şekilde öldürülmesi amacıyla “T-4 Euthanasia Programı” adıyla uygulanmıştır. Ötenaziye bu anlamda, bir hükümet politikası olarak düşünmek ve tanımlamak da mümkün görünmektedir.⁴

Ötenazinin Tarihsel Süreci⁵

Romalı tarihçi Suetonius “Euthanasia” sözcüğünü ilk kullanan yazardır.⁶ Antik dönemin Atinasında ölmek isteyenler, senatoya geçerli bir neden gösterir ve senatodan izin belgesi alırlar; hâkimler ise özellikle bu iş için baldıran zehiri bulundurlardı.⁷ Bu dönemde özellikle asillerin, yaşlı veya hasta bir beden içinde görünmenin alçaltıcı bir durum olduğu düşüncesi, ötenazinin uygulanmasındaki en önemli etken olmuştur. Babil ve Asurlularda ise öleceği veya iyileşemeyeceği düşünülen hastaya, doktorun müdahalesi yasaklanmıştı.⁸ Eski Roma'da bir doktorun hastasının acılarına son vermek için onu öldürmek istemesi suçtu ve bu eylem kasten adam öldürme sayılırdı. Eski İsrail'de de durum pek farklı değildi; şifasız hastaların çabuk ölmesi için Frankincense (günlük) verildiği bazı kitaplarda yazmaktadır.⁹ İspartalılar sağlıksız çocuklarını dağ başına bırakırlardı. Eskimolar da yaşlılarını

⁴ Jon Nuttall, **Ahlak Üzerine Tartışmalar(Etiğe Giriş)**, çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul, AyrıntıYay., 1997,s. 172

⁵ Bkz. Özalp, Ötenazi Olayı, <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/otenazi.htm>.(çevrimiçi) 04/04/2010

⁶ Ömür Elçioğlu, Tarık Gündüz, Nedim Köşgeroğlu, “Tıp, Hukuk ve Etik Açısından Euthanasia”, **Tıbbi Etik**, 1994, 2., s. 64

⁷ İnceoğlu, Ölme Hakkı, s. 28

⁸ Köksal Bayraktar, **Hekimin Tedavi Nedeniyle Cezai Sorumluluğu**, İstanbul, Sermet Matbaası, 1972, s. 150

⁹ Jale Bafra., “Euthanasia (Ötenazi)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1990, s. 3

buzullarda ölüme terk ederlerdi. Japonlarda da “harakiri” adı verilen intihar çok eskilerden beri rastlanan bir tür ötenazidir.¹⁰

Hıristiyanlığın yaygınlaşmasıyla birlikte ötenazi uygulamaları giderek azalmış, öncekine göre daha dar bir coğrafyada uygulanır hale gelmiştir. Durum Reform ve Rönesans hareketlerinin ortaya çıkmasına kadar bu şekilde devam etmiştir. Dönemin Batı dünyasında, ötenazinin fazla uygulanmamasının nedenleri olarak da, devletlerin yaptırım gücü ve insanların hissettikleri Tanrı korkusu gösterilmiştir. Kilise tarafından “aziz” mertebesine yükseltilen Thomas Morus’un (1478 - 1535) “Ütopya”sında ölmek üzere olmamasına rağmen, tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa tutulduğundan ölüme rıza gösteren hastanın hareketini, hem akılcı hem de Allah’ın isteğine uygun sayması durumu değiştirmemiş, insanlar konuya soğuk bakmaya devam etmiştir. 17.yüzyıla gelindiğinde, Aydınlanma sürecinin etkisiyle, Helen düşünce sistemi geri dönmüş ve böylelikle, baskın olmamakla beraber, ötenazi tekrar taraftar bulmaya başlamıştır. O dönemde yaşama dokunulmazlığı en büyük değer olarak görülmüş, bu hakkı hiç kimsenin, hatta söz konusu hayatın sahibinin bile, ihlal edemeyeceği görüşü yaygınlık kazanmıştır. Böylelikle, ötenazinin karşısında laik bir cephe doğmuştur. Bu yüzyılda ahlaki değerler eleştirilerek yeniden gözden geçirilmiştir. Devrimci psikoloji ve tıbbın temsilcisi William Harvey, bu dönemde ortaya çıkmıştır. Onunla beraber Katolik tutuculuktan vazgeçilmiş ve Hıristiyanlık’ın intiharı yasaklayan ilk azizleri sorgulanır hale gelmiştir. Pek çok aydın, bu dönemde, ümitsiz hastalık hallerinde devlet tarafından yardım edilen intihar fikrini savunmuştur.¹¹ 1642 yılında, Sir Tomas Browne, “Religio Medici” adlı eserini yazmış ve bu eserde üyesi olduğu Anglikan Kilisesinden etkilenerek, yaşamın ölümden daha korkunç olduğu durumlarda ötenaziyi savunmuştur. Fakat kendisi kendi ölümünü bu yolla seçmemiş, zor ölümü yaşamıştır.¹² Yine bu dönemde, pek çok Avrupa ülkesinde, özellikle

¹⁰ Hakan Poyraz, “Etik Sorunlar Açısından Euthanasia”, **Felsefe Dünyası**, 1994, S.14, s.43

¹¹ Thomas More, **Utopia and a Dialogue of Comfort**, <http://www.archive.org/details/lendinglibrary> (çevrimiçi) 12/06/2010)

¹² Webling D’Arcy, “Astrong and Long –Live’d Death, How Cam’st Thou In?View of Euthanasia From the 17th Century”, **The Medical Journal of Australia**, 1993, c.159, S.11-12, s.795

İngiltere’de, ötenazinin sözlüklere girdiği görülmektedir. Bu dönem ahlaki değerlerin gözden geçirildiği ve entelektüel başarının başkaldırdığı döneme rastlamaktadır.¹³

18. yüzyılda, Ötenazi ifadesini ilk defa ortaya koyan Bacon’a göre; doktorun görevi, acıları azaltmak ve hastayı sağlığa kavuşturmaktır. Acıları azaltmak vazifesi, yalnız tedavi edip iyileştirmekle değil, bazı hallerde ona rahat ve kolay bir ölüm sağlamak şeklinde de yapılabileceği kabul edilmelidir. Aynı dönemde ötenazinin cezasını hafifleten kanunlar da çıkmıştır. Örneğin, Prusya’da, Büyük Frederic, iyi niyetle, can çekişmekte olan hastayı veya yaralıyı, öldüren kimseye, taksirle adam öldürme cezasını veren kanunu 1794’te yürürlüğe koymuştur.¹⁴ Bu dönemin en çarpıcı olayı ise Napolyon’a aittir:1799 - Mısır seferi sırasında vebaya yakalanan askerlerin, hastalığın çaresi olmaması ve orduya ayak bağı olacağı düşüncesiyle, öldürülmelerini emretmiş; ancak ordu doktorlarının karşı koymasıyla, bu vahşetin önüne geçilmiştir.¹⁵ Aynı yüzyılda, Dr. Prady tarafından ötenazinin özellikleri üzerinde durulmuş, Rail, Marx, Rohips gibi bilim adamları tarafındansa konu daha da genişletilmiştir. Rohips, ötenazinin, ruhun doğumu olduğunu söyleyerek, konunun bağımsız bir bilim dalı olması gerektiğini savunmuştur. Goettingen Üniversitesi’nde, Alman Dr. Marx tarafından “Medikal Ötenazi” adlı bir tez yazılarak yayınlamıştır.¹⁶ Günümüze yaklaşıldığında Nietzsche “Hasta, toplum için bir parazittir. Muayyen bir durumdan sonra yaşaması münasip değildir. Yaşama zevki kaybolduktan sonra boşu boşuna ömür sürmek, doktorların ve pratik müdahalelerin esiri olmak manasızdır.” şeklindeki ünlü sözünü söylemiştir. Nietzsche’nin bu fikirlerine, Hitler sahip çıkıp, “Yaşaması faydasız ve bozuk bünyeli insan, cemiyetten atılmalıdır.” mantığıyla, tahminen tedavisi imkansız 20000 hastayı gaz odalarında aç bırakarak öldürmüştür.¹⁷ Nietzsche’nin fikirlerini sahiplenen tek ünlü karakter Hitler olmamıştır Birçok ünlü isim bu mirası paylaşmıştır. 2000 Newyorklu doktorun, ötenazinin kanunlaştırılması için bir beyanname imzalayıp, “Newyork’ta şifası kabil olmayan bir hastalığa müptela olan şahıs 21 yaşını bitirmiş olmak ve şuuruna da hakim bulunmak şartıyla mahkemeye müracaat edecektir. Mahkeme, bir heyetin

¹³ Güven, **Kişilik Hakları ve Ötenazi**, Ankara, Nobel Yay., 2000, s. 6

¹⁴ Bayraktar, **a.g.e.**, s. 150.

¹⁵ Elçioğlu-Gündüz-Köşgeroğlu, **a.g.e.**, s. 65

¹⁶ Bafra, **a.g.e.**, s. 3

¹⁷ İhsan Özalp, Ötenazi Olayı,

<http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/otenazi.htm>,..(Çevrimiçi)04/04/2010

vereceği rapordan sonra ötenazi kararını verebilecektir.” şeklindeki maddeyi kabul ettirmeleri ise, ancak 1947 yılında gerçekleşebilecektir. Aynı yüzyılın ikinci yarısından sonra bazı devletler, bazen içtihat yoluyla bazense kanun yapma yoluyla, ötenaziye onay vermeye başlayacaklardır. Bunun ilk örneklerini, 1980’li yıllardan itibaren Hollanda’da hem aktif hem de pasif ötenazi, A.B.D.’de ise sadece pasif ötenaziye izin verilmeye başlanması sayabiliriz. Daha sonraları Hollanda ve Belçika ötenaziye hukuka uygun hale getiren yasalar çıkarmışlardır¹⁸. Bu yasalar, günümüzde yaşanan çok sayıda ötenazi olayına da zemin oluşturmaktadır.

Ötenazinin Türkiye’deki hukuki gelişimini Kudret Güven, Kişilik Hakları ve Ötenazi adlı kitabında şöyle ifade etmektedir:

“Türk Hukuku bakımından ötenazinin gerek uygulamada, gerekse fikri düzeyde uzun bir geçmişe sahip olduğu söylenemez. İslami felsefe ve inanç ile onun yönlendirdiği ahlaki değer yargıları Osmanlı-Türk yaşam tarzını şekillendirirken, insanın doğumu ve ölümünü onu yaratan Allah’ın irade ve takdirine bırakan fatalist(kaderci) bir düşünceye bağlamıştır. Hayır ve şerrin O’ndan geleceği; hayra, şerre, kadere inanmak gerektiği; nefsin Allah’ın çizdiği yazgı(kader) dışında söndürülmesinin en büyük günah olarak görüldüğü bilinmektedir. Hukuk da tıp mesleği ile uğraşanlara bağladığı etik yükümlerle ötenaziye yer vermeyen bir tavır sergilemiştir. Bugünkü tıp ve tıbbi etik ise bu nedenle teknolojiyi takip edebildiği noktada insan vücudunda var olan dengenin (homeostazis) mekanik olarak desteklenmesi kavramına sahip çıkacak şekilde organize olmuş ve buna uygun olarak faaliyette bulunmayı amaç edinmiştir.”¹⁹

Güven’in Türkiye’de ötenazinin hukuki gelişimine bu şekilde yer verdikten sonra Türkiye’de ötenazi alanında yapılan bilimsel çalışmalara geçebiliriz. Türkiye’de ciddi anlamda ötenazi tartışmaları Sibel İnceoğlu’nun “Ölme Hakkı ve Ötenazi” adlı çalışmasıyla tartışılmaya başlanmıştır. Denilebilir ki, Türkiye’de ötenaziye gündeme getiren hukukçu ve sosyolog Sibel İnceoğlu’nun, yıllar süren mücadeleden sonra, kendi kızına ötenazi uygulatması olayıdır. Kendisi daha sonra ötenazi ile ilgili bir kitap yayınlamış ve olayı ciddi anlamda ele almıştır. Türkiye’de, yukarıda çalışmasından alıntılara yer verdiğimiz, Kudret Güven’in “Kişilik hakları ve Ötenazi” adlı eseri de olayın hukuki boyutunun derinlemesine ele alındığı temel

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için “**Mukayeseli Hukukta Ötenazi**” bölümüne bakınız.

¹⁹ Güven, **a.g.e.**, s. 10-11

eserlerden olmuştur. Bununla birlikte konunun diğer boyutlarıyla ilgili olarak yapılan çeviriler ve yazılan makaleler de bulunmaktadır. Çalışmamızı gerçekleştirirken genel olarak yapılan bu çalışmalardan faydalanıp kaynak taraması yöntemini kullanmayı tercih ettik. Bu yöntemin konumuzun niteliklerine en uygun yöntem olduğu da yöntemi seçmemizde etkili olan konulardan birisidir.

Ötenazi kavramını konu olarak seçmekteki amacımız Türkiye’de Din Felsefesi ve Ahlak Felsefesi alanlarında çalışılmamış bir kavram olmasındandır. Çalışmamızın bu alanda gördüğümüz boşluğu doldurmayı amaçlamaktayız. Buna paralel olarak şunu belirtmeyi gerekli görmekteyiz ki, çalışmamızın kendi alanında ilk olması onun özgünlüğü olmanın yanında, aynı zamanda çalışma sürecinde, bizim en büyük sınırlılığımız olmuştur. Bu sınırlılıklarımızı küçük bir ölçüde aşmak amacıyla, konuyla ilgili etik tartışmaları daha yabancı kaynaklardan takip etmek durumunda kaldık. Diğer disiplinlerden elde ettiğimiz verileri ahlak felsefesi düzleminde tartıştık. Çalışmamızın çok yönlü olmasından dolayı olaya farklı açıların, öne çıkan kavramlarıyla bakmaya çalıştık. Dini bakış açısına göre “yaşamın kutsallığı”, klasik laik bakış açısına göre ‘yaşamın dokunulmazlığı’ ve genel itibariyle “yaşamın niteliği” kavramları etrafındaki etik tartışmalara yoğunlaştık. Çalışmamızda öncelikle ötenaziyi üç farklı açıdan ele alarak ötenazi türlerini tanımlayıp kavramlar etrafındaki etik tartışmalara yer verdik. Buna göre;

1. Doktorun eylemi açısından→Aktif - Pasif ötenazi
2. Hastanın istemi açısından→ İsteğe Dayalı –İstemsiz– İstem Dışı Ötenazi
3. Eylemin içeriği açısından bakıldığında→Dolaylı - Dolaysız Ötenazi

Pasif ötenazi, ölümcül sorunu olan, ancak çeşitli tıbbi girişimlerle yaşamı yapay olarak uzatılan bir kişide, kendisinin ya da yasal temsilcisinin isteği doğrultusunda, tıbbi girişimi sonlandırmak biçiminde tanımlanabilir. Bu uygulamada doktor, yaşam desteğini çekerek, hastalığı doğal gelişimine bırakır (“Canlandırma uygulamayınız” buyruğu şeklinde tanımlanan eylem artık bu grupta yer almaktadır). Aktif ötenazi’de ise söz konusu hastalık ölümcül olmayabilir; ancak hastayı uzun sürebilecek düşük nitelikli bir yaşam ya da acı verici ölüm süreci beklemektedir; hasta ya da temsilcisi, bu gelişmelerin yaşanmaması için ölüm isteğinde bulunabilir. Burada doktor,

hastanın yaşamına son verme isteğine, aktif olarak katılır. Son yıllarda “Doktor yardımcı intihar” [physician assisted suicide] şeklinde adlandırılarak hekimin aktif rolü hafifletilmeye çalışılan bu girişimde, doktor hastasına, yaşamını zahmetsizce sonlandırması için gerekli düzeneği veya yeterli doz ilacı sağlar; ancak eylemi gerçekleştirmek (örneğin ölümcül doz ilacın alımı) hastanın kendi özgür iradesine bırakılır. İsteğe dayalı ötenazi; hastanın bu isteğini sözlü ya da yazılı olarak açıkça ifade etmesi ile gerçekleştirilen ötenazidir. Bu tür bir isteğin geçerli olabilmesi için, kişinin kendisinin, tıbben ve hukuken karar verme yeterliliğine sahip olduğu kanıtlanmalıdır. İstem dışı ötenazi ise; hastanın ifadesinin mümkün olmadığı durumlarda söz konusudur. Etik açıdan çok tartışılan bu uygulamada hastaya ait karar, çoğu zaman aile bireylerinden biri olan yasal bir temsilci tarafından alınır. İstemsiz ötenazi’de ise hastanın karar verme yetisi bulunsa bile, ya fikri sorulmadan ya da karşı çıkmasına rağmen uygulama yapılır. Bu grupta değerlendirilecek uygulama örnekleri Hitler – Naziler döneminde sıkça görülmektedir. Ülkemizde istemsiz ötenazi örneklerine özellikle kanser hastaları konusunda rastlanmaktadır. Çoğu zaman hasta, kendisinin haberi olmaksızın, ailesi tarafından sağlık kurumundan alınarak evine götürülmekte, profesyonel tıbbi bakımdan uzaklaştırılmaktadır. Bu uygulamanın savunucuları, hastaların son dönemlerini soğuk hastane ortamları yerine, sevdikleri ile birlikte geçirmesinin daha doğru ve insani olduğunu savunmaktadır. Dolaysız ötenazi uygulamasında eylem doğrudan yaşamı sonlandırmayı hedefler. Hastanın damarına potasyum enjekte etmek böyle bir eylemdir ve giderek daha sıklıkla Aktif ötenazi olarak tanımlanmaktadır. Dolaylı ötenazi’de ise çift etki olgusu söz konusudur; örneğin ağrısı dayanılmaz olarak artış gösteren hastaya, yükselen miktarlarda morfin verilerek rahatlatılması sağlanırken, bu uygulamanın bir süre sonra yan etki olarak solunumu baskılayacağı ve hastanın ölümünü hızlandıracağı bilinir.

1998 - Hasta Hakları Yönetmeliği’ne göre, sağlık müdahalesinde kişinin izni gerekmektedir. Yönetmeliğin 24. maddesi ile pasif ötenazi hakkına sahipse de tedavi başladıktan sonra durdurma hakkı bulunmamaktadır. Ancak değişik ilkelerden yola çıkarak, farklı ilkeler benimsenmekte, birbirlerine tamamen zıt uygulamalar savunulmaktadır. Her grup, ötenaziye, kendi değer yargıları ve önceliklerine göre

anlamlar yüklemektedir. Örneğin; yaşamın özel bir değere sahip olduğunu savunanlar, ötenaziye karşı çıkmaktadırlar. Dinsel yaklaşım; yaşamın kutsallığından ya da laik yaklaşım yaşama hakkının dokunulmazlığından hareketle, bireyin yaşama hakkından kendi iradesi ile vazgeçmesini reddeder ve ölme hakkına karşı çıkar. Bu anlayışa karşı görüşte olanlar ise, yaşamın niteliği ve kişinin yaşam üzerindeki tasarrufta bulunma hakkını savunurlar; bu görüşe göre, yaşamın kötü niteliği, yaşamı yaşamaya değmez hale getirmektedir ve bu nedenle kişinin yaşamla ölüm arasında bir seçim yapma özgürlüğüne sahip olması gerekmektedir. Simone de Beauvoir ve Illich'e göre, bir yandan ötenazinin önemini tartışan Batı tıbbı, bir yandan da yaşam süresini mekanik biçimde uzatmakta ve kendi içinde büyük bir çelişkiye düşmektedir. Doktorun, Hipokrat andına karşın, ölüme kayıtsız kalarak bireyin istemi doğrultusunda müdahale etmemesi, ölüm oruçları sırasında da tartışılan bir konudur. Kişilerin kendi hak ve özgürlüklerini korumak için seçtikleri ölüm orucu eylemlerinde zorla beslenmeleri, yaşama hakkının dokunulmazlığı savına dayandırılmaktadır. Ortaya çıkan durum, ifade özgürlüğü ile yaşama hakkının çatışması olarak nitelendirilmektedir.

Ötenazi konusunda, insan yaşamının ne zaman başladığı, fetüsün bir insan olup olmadığı, döllenmeden doğuma kadar olan sürecin neresinde “insan”, hangi aşamada “kişi” sayılacağıımızın önemi vardır. Bu konu hakkındaki görüşü ne olursa olsun, bir hekimin annenin hayatının kurtarılması söz konusu olduğunda, annenin sağlığı tehlikeye girdiğinde ve nihayet tecavüz, ensest ilişki sonucu ortaya çıkan gebeliklerde, bu durumun hem kadın, hem de çocuk üzerindeki ruhsal, toplumsal olumsuzluklarını göz önüne alarak hareket etmesi gerektiği de kararları etkileyen faktörlerden sayılmaktadır. Bununla birlikte kişilik haklarının temelleri ve özgürlük kavramı, doğal hukuk akımı, pozitivist hukuk akımı, Hegel düşüncesi, Marxist özgürlük anlayışı gibi, belli başlı felsefi akımlar tarafından ele alınmıştır. Aynı zamanda, varoluşçuluk ve temel değerler teorisi gibi, günümüz felsefi akımlarının tartışmalara etkilerine de değinilmiş ve özgürlükler, kişilik hakları kavramlarına getirdiği yenilikler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Tüm bu faktörleri göz önünde bulundurularak bir karara varmaya çalışmanın çok zor olduğuna dikkat çekilmiş ve hastanın geri dönüşü olmadığı yapılacak olan titiz araştırmalar sonucu teşhis edildiği

durumlarda; birkaç uzman, kişinin kendisi (eğer karar verebilecek durumdaysa) ve kişinin yakınlarından (kişinin ölmesinden çıkarı olmayan) oluşturulacak bir komisyonun, kişinin pasif ötenazisine karar vermesinin yanlış bir uygulama olmayacağına kanaat getirdik. Yaşam destek araçlarının gelişmediği dönemlerde insanların doğal ölüm süreçleri içerisinde, yaşamlarının sonlandırıldığı gerçeği de dikkate alınarak, gerekli tedaviler yapıldıktan sonra bir iyileşme görülmediğinde, pasif ötenazi uygulamasının dinsel olarak da mahsurlu olmadığını düşündük. Kötüye kullanımlara karşı alınacak tedbirlere dayanarak, özellikle bireylerin kişisel etik anlayışlarının uygulamalarda asıl role sahip olduğuna ve toplumda bireylere etik değerlerin benimsetilmesi için eğitimlerin ciddiyetle verilmesinin gerekli olduğuna kanaat getirdik.

Ötenazinin etimolojisine ve tarihsel sürecine genel bir bakış yapıp çalışmamızın amacı, çalışmada kullandığımız yöntem ve çalışmamızın sınırlılıklarına ve bu alanda yapılan temel çalışmalara değindikten sonra çalışmamızın diğer bölümlerine geçmenin uygun olacağını düşünmekteyiz.

BÖLÜM- I

1. DİNLERDE VE HUKUKTA ÖTENAZİYE YAKLAŞIMLAR

1.1. Dinlerin Ötenaziye Yaklaşımları

Dinlerin ötenaziye yaklaşımlarını tek tek ele almadan önce bazı konuları açıklamak gerekmektedir. ABD ve İngiltere'deki gelişmelere rağmen, Kıta Avrupası'nda dini etkilerle daha ılımlı bir tıbbî etik anlayışı ve bunun sonucunda gelişen ahlak ile daha ılımlı kanun değişikliği yapılması tartışmaları da sürmektedir. Son yıllarda, bu konuda Orta Avrupa'da yapılan bilimsel yayın ve kongrelerde üzerinde durulan nokta, bu konu hakkında tek tanrılı dinlerin, yani Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'in etkisiyle doğan şu üç ilkenin nasıl aşılması gerektiğidir: Bunlardan ilki: "Tanrı'nın yarattığına müdahale edilemez" ilkesidir. İkincisi: "Hz. Musa'nın On Emir'inde belirtilen temel dini prensip olan, "insan öldürmeyeceksin" prensibine uymaktır. Sonuncusu ise: "Tanrı'nın iyileştirme planına müdahale ve Hz. İsa'nın çarmıhta çektiği acılar gibi, hastanın da hastalığının verdiği ağrı ve acılara tahammül etmesi" ilkesinin bir ilâhi düstur olarak kabulüdür. Bu dini prensiplere karşı da şu şekilde bir düşünce tarzı ile bir çıkış yolu aranmaktadır:

1. Tanrının yarattığına karışmak günahsa, Tanrı'nın yarattığı yeryüzünde, dağları devirerek barajlar yapmak, nehir yataklarını değiştirmek, en mühimi de hayvanları öldürerek yememiz de günah olmalı. Evet Tanrı her şeyi ve insanı yarattı ise, ona yaratıcı ve mantıklı düşünce gücü ve iradesini de verdi. O halde Tanrının ona verdiği bu iradesi ile kendi ölüm kararını da, hayat kendisi için yaşanmaz bir duruma geldiğinde vermesi gayet doğaldır.
2. Öldürmenin yani insan yaşamına son vermenin tek Tanrılı dinlerde en büyük günah olması ise daha da münakaşaya açık bir husustur. Zira din uğruna verilen savaşlarda öldürmenin mübah olması veya politik açıdan devletlerin ordularının birbirlerini katletmelerinin, hatta dini uğruna çeşitli mesela oruç tutarak v.s. intiharın günah değil de büyük bir haslet olarak kabul edilmeleri istisnalarının, hayat, kendisi için yaşanmayacak şekil aldığında hastanın yaşamına son verme hakkının da günah olmaması gerektiği gerçeğini kanıtlar mahiyettedir.

3. Tanrının iyileştirme planına müdahale edilmemesi ve özellikle Katoliklerce çok önem verilen Hz. İsa'nın çarmıhta acı çekmesi gibi hastaların da ağrı ve acılara katlanması gerektiği şeklindeki dini vecibeler aynen tatbik edilse, o zaman bugün hiçbir hastaya ilaç vermemek cerrahi ve tıbbi müdahalede bulunmamak gerekir.

Bütün bu dini vecibeleri, bugün, hiçbir insanın kendi arzusu olmadan öldürülmemesi gerektiği, ama hastalığı tedavi edilmez ve ağrıları dayanılmaz şekil aldığında kendi hür iradesi ile ölüm hakkına sahip olması gerektiği şekilde tefsir ederek kabul etmek gerektiği ortaya çıkmaktadır.²⁰

Terzioğlu'nun makalesinden alıntı yaptığımız maddeler günümüz etik çevrelerince yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bilindiği gibi, ötenaziye sıcak bakmayanların gerekçelerinden biri de, dinsel inançlarıdır. O halde, dinlerin ötenaziye yaklaşımlarını ele almamız gerekecektir.

1.2.1. Yahudilik

Yahudilik' in ötenaziye bakış açısı, insana ve insan hayatına bakış açısı temellidir. Yahudilikte insanın Tanrı tarafından yaratıldığına, hayatın Tanrı tarafından insana bahşedildiğine inanılır ve bu kutsal metinlerde de açıkça belirtilmiştir. Buradan hareketle kişinin, sanki hayatı kendisi yaratmış veya hayata sahipmiş gibi davranması beklenilemez; Tanrı tarafından bahşedilen hayat yine Tanrı tarafından, Tanrı'nın dilediği anda, kişiden alınacaktır; bu sebeple kişinin kendi hayatını veya bir başkasının hayatını alması meşru değildir.²¹ Tanrı'nın Hz. Musa'ya verdiği "On Emir" den altıncısı "Öldürmeyeceksin" emridir.²² Bunun yanında Tevrat'ta şu ifade de yer almaktadır: "İnsanoğlunun kanını insanoğlu tarafından kim dökerse, onun kanı da dökülecektir, çünkü Tanrı insanı kendi imajında yaratmıştır."²³ İnsanın Tanrı suretinde yaratıldığı inancı bulunmaktadır ve bu da, hayatın ve insanın özel bir kutsallığı barındırdığı fikrini desteklemekte, ötenaziye bu anlamda da karşı çıkmaktadır. Kişinin toplumsal yararı kalmasa ve

²⁰Arslan Terzioğlu, "Euthanasia (Ötenazi) ve Getirdiği Etik Sorunlar", **Tıbbi Etik Yıllığı III**, İstanbul 1994, s. 50-75

²¹ Yaratılış, 9: 5-6

²² On Emir, Tevrat'ın Çıkış Kitabı 20. Babında yer almaktadır.

²³ Tekvin 9: 6

hatta yoğun acı içinde olsa dahi, hayatını mümkün olduğu kadar uzatması şarttır. Toplumsal yararı kalmamış insanların veya ağır bozukluklarla doğmuş bebeklerin aktif olarak öldürülmesi veya bakımsızlık sebebiyle ölüme terk edilmesi de yasaktır. Yaşamın kalitesi önemli değildir. Çünkü yaşamı insana veren Tanrı'dır. Yaşam kişinin kendisine ait değildir. Dolayısıyla kendisine ait olmayan bir yaşam üzerinde kişinin tasarruf izni de yoktur. Yahudilikte yaşamın her an değerlidir. Bir başkasını, o kimsenin isteği üzerine öldürenler de katil sayılmaktadır.²⁴ Bunun yanında şunu da belirtmek gerekir ki, bazı Yahudi hukukçular hastalığı iyileştirilemeyen kimselerin yaşamını doğal olmayan yollarla uzatılmamaya çalışılmaması taraftarıdır.²⁵

1.2.2. Hıristiyanlık

Yahudilik gibi Hıristiyanlık da ötenaziye karşıdır Hıristiyanlıkta da, Tanrı doğadaki her şeyin sahibi ve belirleyicisidir. Tanrı insana hayat verir ve yine o hayatı ancak kendisi alabilir. İnsan kendi yaşamına son veremeyeceği gibi başkasının yaşamına da son veremez. İnsan kendi bedeninde tahribat yapamaz.²⁶ Hıristiyanlık inancına göre hayatta mutluluklarla beraber acılar da vardır. İnsan acı çekerek Hz. İsa gibi Tanrı'ya yaklaşabilir. Ayrıca acıların Tanrı'nın planının parçası olarak görülmesi de kabul edilir. Hz. İsa'nın çarmıhta acı içinde ölmesinin Tanrı'nın planı olarak kabul edildiği gibi, insanların yaşadığı acı ve hastalıklar da Tanrı'nın planının bir parçası olarak görülmektedir.²⁷ Yaklaşık M.S. 2. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlık; intihar, çocuk ve bebeklerin katli (infantisit) ve benzeri eylemleri yasaklamıştır. Hıristiyanlık dünyasının ruhani liderliğini üstlenen Papa başkanlığında toplanan 5.5.180 tarihli II. Vatikan Ekümenik Konsüller Bileşiminde, ötenazi üzerine bir deklarasyon yayınlanmıştır. Bu deklarasyonda; öncelikle Hıristiyanlık dininin geleneksel yaklaşımı dile getirildikten sonra, ölümün çok yaklaştığı zaman, sadece sıkıntı veren ve tahammülü zor bir yaşamı uzatmaya yarayan tedavi yöntemlerini reddetme karar yetkisinin kişiye tanınmasının caiz

²⁴ Muhsin Akbaş, "Biyotetik Bir Sorun Olarak Ötenazi", **Felsefe Dünyası**, Sayı 51, s. 6

²⁵ Akbaş, "Biyotetik Bir Sorun Olarak Ötenazi", s.7

Özalp; <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/otenazi.htm>.. (Çevrimiçi) 04/04/2010

²⁶ Güven, Kişilik Hakları ve Ötenazi., s. 53

²⁷ Akbaş, a.g.e., s. 7

olduğu vurgulanmıştır. Hıristiyanlık tarihinin önemli isimlerinden Augustin intiharı yoğun bir şekilde eleştirmiş ve “On Emir”den altıncısı olan “Öldürmeyeceksin” emrine karşı bir hareket olarak görmüştür. Nitekim Hıristiyanlığın genel görüşü bu olmuş ve 325 yılında, Roma İmparatorluğu’nun resmî dininin Hıristiyanlık olarak ilan edilmesiyle birlikte intihar “katl” ile aynı görülmüştür. İntihar edenlerin Hıristiyan mezarlıklarına gömülmesine karşı çıkılırken, mal varlıklarına da el koyulmaya başlanmıştır. Daha sonraları ünlü teolog ve filozof Thomas Aquinas da, intiharı eleştirmiş ve kınamıştır. Bu sıralarda ortaya çıkan yaklaşım, bugün Katolik Kilisesi’nin intihar ve ötenaziye dair görüşlerinin temelini oluşturmaktadır. Ancak Katolik Kilisesi, daha sonraları iyileşme ümidi olmayan hastaların, normal yollar dışında uygulanacak tedavileri reddetme hakkı olduğunu belirtmektedir.²⁸

1.2.3. İslamiyet

İnsanların ölüm olayı ve ölüm sonrası ile ilgili inançlar inançları, şüphesiz ötenazi ile ilgili kararlarında etkili olmaktadır. Yani ölüm sonrası yaşamın var olduğuna inanan insanlar genelde çok daha zor ötenazi kararı alabilirken; her şeyin bu dünya ile sınırlı olduğuna ve ölümden sonra yaşamın olmadığına inanalar ise daha kolay ötenaziye karar vermektedirler. Bu nedenle ölümden sonra yaşam anlayışlarını genel çerçevede hatırlatarak, İslam Dini’nin ötenaziye karşı yaklaşımına geçebiliriz. Kur’an’da bu dünyanın gelip geçici olduğundan ve öldükten sonraki yaşamın kalıcı olduğundan bahsedilmektedir.²⁹ Öldükten sonra kalıcı bir yaşantının varlığına inanan insan genel olarak, başına gelen acı ve ağrılara katlanarak, ötenazi düşünmemektedir. Diğer köklü dinlerin genel bakış açılarıyla karşılaştırıldığında, durum İslamiyet’te de pek farklı değildir. Allah, hayatın sahibi, insan ise onun halifesidir. İnsan iradesiyle bazı kararlar verebilir ve bunları uygulayabilir. Fakat, Allah’ın kurduğu hayata tecavüz edemez. Katl, hayata tecavüzdür, insan kendi hayatına, kendisi son verse de durum böyledir. Ayrıca, hayatın uzamasını sağlayacak her türlü uygulamanın yapılması da gereklidir ve bu tip uygulamaların, durum müsaitken uygulanmaması,

²⁸ Muhsin Akbaş, “Biyoetik Bir Sorun Olarak Ötenazi”, Felsefe Dünyası, Sayı 51, s. 1423

²⁹ Cafer Sadık Yaran, **Bilgelik Peşinde**, Ankara, Araştırma Yay., 2002, s. 308-309

yani bireyin ölüme terk edilmesi de, yasaktır. Bu kurallar toplumsal yararlılığını kaybetmiş topluluklar için de geçerlidir ve toplumsal yararlılığını kaybetmiş -veya buna hiç sahip olamamış- insanların öldürülmesi ya da bakımsızlıktan ölüme terk edilmesi “katl” ile eşdeğerdir. İnsanın Allah’tan ölümü dilemesi bile İslam’da hoş karşılanmayan bir davranıştır.³⁰ Kur’an’daki “Ben insanları ve cinleri bana kulluk etsinler diye yaratım.”³¹ ayetinden de anlaşılacağı gibi insana boşuna hayat verilmemiştir, insanın yerine getirmesi gereken görevi vardır. Kur’an’da pek çok ayet öldürmenin yasak olduğundan bahsetmektedir. Aşağıdaki ayetler buna örnektir:

“Kim bir mü’mini kasten öldürürse cezası, içinde temelli kalacağı cehennemdir. Allah ona gazabetmiş, lanetlemiş ve büyük azap hazırlamıştır.”³²

“... Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır...”³³

“Haklı bir sebep olmadıkça, Allah’ın öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın...”³⁴

Âlemlerin yaratıcısı olan Yüce Allah, her şeyin yaratılışını en güzel biçimde yapmıştır.³⁵ Yaratanların en güzeli olan Allah ilk insanı yaratıp ona en güzel biçimi verdiği gibi her insanı da en güzel biçimde, en mükemmel şekilde var etmiştir.³⁶ İnsan, içinde taşıdığı bu ruh sayesinde, meleklerden daha üstündür ve yeryüzünde Allah’ın halifesidir. İnsanın Allah’ın halifesi olduğu Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilir: ‘Hani Rabbin meleklerle, Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti.”³⁷ Ayetlerden de anlaşıldığı gibi İslam Dini insana çok büyük değer vermiş ve bu kadar değer verdiği varlığın hayatının korunmasını güvenceye almış, kişinin yaşama hakkına tam bir saygı gösterilmesini sağlamak için bir takım maddî ve manevî yaptırımlar ortaya koymuştur. Bu yaptırımları şu şekilde özetleyebiliriz: Kur’an’da

³⁰ Yaran, s. 37-58. Ayrıca bkz. Herbert Schlögel, (2002), “Ötanazi ve Teoloji”. (Çeviren: Osman Taştan), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 43(1) 2002, s. 293 - 299

³¹ Zariyat, 51-56

³² Nisa, 4: 93

³³ Maide, 4: 32

³⁴ İsra, 17: 33

³⁵ Secde, 32: 7

³⁶ Mü’minûn, 23: 14

³⁷ Bakara, 2: 30

insanın dünyaya gönderilişi anlatılırken meleklerin insanoğlunun yeryüzünde fesat çıkarıp kan dökeceği itirazında bulunduğu söz edilir.³⁸ Gerçekten de çok geçmeden Hz. Âdem'in iki oğlu arasında kıskançlıktan doğan aşırı kin ve düşmanlık sebebiyle ilk kan dökme olayı meydana gelmiştir. Olay, Ahd-i Atik'te ve Kur'an'da yaklaşık ifadelerle anlatılır.³⁹ Kur'an-ı Kerim'de haksız yere bir cana kıymanın, bütün insanları öldürmüş gibi ağır bir suç olduğu; bir insanın hayatını kurtarmanın da bütün insanlara hayat verme gibi yüce ve değerli bir davranış olduğu belirtir. İslâm dininde kişilere karşı işlenen öldürme ve yaralama suçlarında misli ile cezalandırma (kisas) ilkesi esastır. Konu ile ilgili birçok âyet ve hadis vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

“Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kisas farz kılındı. Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kisas edilir. Ancak öldüren kimse, kardeşi (öldürenin vârisi, velisi) tarafından affedilirse, aklın ve dinin gereklerine uygun yol izlemek ve güzellikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra tecâvüzde bulunana elem dolu bir azap vardır.”⁴⁰

“Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kisas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir”⁴¹

Hz. Peygamber'in birçok söz ve uygulaması⁴² da misli ile cezalandırmanın meşrû olduğuna delil kabul edilmektedir. Bu bağlamda Rasulullah da: “... Kim kasten bir cana kıyarsa (cezası), kısastır.”⁴³ demektedir. Kişilerin can güvenliğine, diğer bir ifadeyle hayat haklarına, yöneltilen haksız saldırılara karşı cezâî yaptırımlar getirilmesi, can güvenliğine verilen önem doğrultusunda yapılmış düzenlemelerdendir. Ayrıca, cinâyet işleyen kimsenin, öldürülenin yakınları tarafından öldürülmesi değil, suçlunun devlet eliyle, objektif ve âdil yargılama sonucu cezalandırılması ilkesi benimsenmiştir. Bütün bunlar, insan hayatını

³⁸ Bakara, 2: 30

³⁹ Tekvîn, 1-8; el-Mâide, 4: 27-31

⁴⁰ Bakara, 178

⁴¹ İsrâ, 17: 33

⁴² Meselâ bkz. Buhârî, Diyât, 6, 8, VIII, 38; Müslim, Kasâme, 6, II, 1302-1303.

⁴³ İbn Mâce, Diyât, 8, II, 880.

korumaya verilen değerin bir başka açıdan ifadesidir. İslâm dininde savaş halinde bile müslüman savaşçıların düşmanı öldürme hakkı çok sınırlı tutulmuş, kadın, çocuk, din adamı, yaşlı kimseler gibi fiilen savaşa katılmayanların öldürülmesi yasaklanmış, savaş esirlerinin yaşama hakkı korunmuştur. Fiilî savaş durumu veya cezanın infazı, meşrû müdafaa gibi hukuka uygunluk hallerinin bu yasak dışında kaldığı açıktır. İslâm dininde insan canına kıymanın kısas ve diyet gibi dünyevî yaptırımları yanında manevî (uhrevî) yönden de birtakım yaptırımları vardır. Kur'an-ı Kerim'de, hukukî bir gerekçeye dayanmaksızın kişilerin canlarına kıymanın, Allah'ın gazap ve lânetine uğramaya sebep olacağı, dolayısıyla ne derece ağır bir manevî sorumluluğu bulunduğu şöyle dile getirilir: "Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."⁴⁴ Hz. Peygamber Veda Hutbesi'nde bütün müslümanlara hitaben:

"Bu gün, bu ay ve bu belde nasıl kutsal ise, canlarınız, mallarınız ve ırzlarınız da öylesine kutsaldır, her türlü tecâvüzdten korunmuştur; yani toplumun sorumluluğu ve hukukun güvencesi altındadır..."⁴⁵

buyurarak insanın yaşama hakkının dokunulmazlığını belirtmiştir. Bir başka hadiste de şöyle buyurmaktadır: "Yedi helâk edici şeyden sakınınız... Bunlardan biri de, haklı durumlar müstesnâ, Allah'ın haram kıldığı bir cana kıymaktır..."⁴⁶ buyurmuştur. İslâm'da dinin temel amaçlarının başında gelen "canın korunması" ilkesinin bir sonucu olarak kişinin haksız yere başkasını öldürmesi gibi ⁴⁷ kendi canına kıyması da kesin biçimde yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de geçen ve öldürmeyi yasaklayan ayetler her iki durum için de söz konusudur. Ayrıca, "Kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayınız..."⁴⁸ anlamındaki ayet de dikkate alınarak, kişinin kendi ölümüne yol açacak davranışlara girişmemesi gerektiği belirtilmiştir. Büyük acı ve ıstıraplar içerisinde kıvranan insanlar için bile, kendi canına kıyarak hayatına son vermesi meşru bir yol değildir. Hz. Peygamber, gerek

⁴⁴ Nisa, 4: 93

⁴⁵ Buhârî, İlim, 37, I, 35; Müslim, Hac, 147, I, 889.

⁴⁶ Buhârî, Vesâya, 23, III, 195; Müslim, İman, 144, I, 91.

⁴⁷ bkz. İsrâ, 17: 33

⁴⁸ Bakara, 2: 195

geçmiş ümmetlerden gerekse kendi ashâbı arasından bazı örneklerle bu hususa dikkat çekmiştir. Nitekim O, daha önce yaşayan insanlardan birinin dayanamadığı bir acıdan dolayı, ölüme teşebbüs ettiğini bundan dolayı da Cenâb-ı Hakk'ın, kendisine cenneti haram kıldığını haber vererek şöyle buyurur:

“Sizden önce geçen ümmetlerden bir kişi vardı. Onun vücudunda bir yarası vardı. Kangren haline gelmişti. O yaranın elem ve ıstırapına dayanamayıp, bir bıçak almış da onunla elini kesmişti. Fakat kan bir türlü kesilmemiş nihayet ölmüştü. Yüce Allah; kulum kendi kendine ölüme teşebbüs ederek benim önüme geçti. Ben de ona cenneti haram kıldım”⁴⁹

Kuzman isimli sahabînin durumu da çarpıcı bir örnek olarak zikredilmektedir. Hayber savaşında gösterdiği kahramanlıklar sebebiyle ashab-ı kirâm, Peygamberimizin huzurunda ondan övgüyle bahsetmiş, ancak Hz. Peygamber, bu kişinin cehennemlik olduğunu haber vermişti. Daha sonra onun savaşta aldığı yaraların acısına dayanamayarak kılıcı üzerine yatıp intihar ettiği görüldü.⁵⁰ Sıkıntılara göğüs germek, acıya ve kedere karşı sabır göstermek, şartları ne kadar kötü olursa olsun, Allah'a olan inanç ve güveni yitirmemek, müslümanın temel karakteri ve ilkesi olmalıdır. Üstelik bu yolda gösterilen sabır ve mücadelenin Allah katında büyük bir ecri ve değeri vardır. Kur'an-ı Kerim'de hayatta karşılaşılan sıkıntı ve problemlerin birer sınav aracı olduğu, bunlara karşı sabır ve metanet gösterildiğinde iyi Müslüman olunacağı sıkça hatırlatılır. Bu konuda, örnek olarak, şu ayetleri verebiliriz:

“Andolsun ki, sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele.”⁵¹

“Onlar, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperen, başlarına gelen musibetlere sabreden, namazı dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayan kimselerdir.”⁵²

⁴⁹Enbiya, 21: 50, Buhârî, Cenâiz, 84, II, 100; IV, 146.

⁵⁰ Buhârî, Cihad, 77, III, 226; Meğazi, 38, V, 74.

⁵¹ Bakara, 2: 155

⁵² Hac Suresi, 22: 35

İslâm'da insanın can güvenliğine, diğer bir ifadeyle hayat hakkına büyük önem verilmiş ve insan hayatının dokunulmaz olduğu belirtilmiştir.⁵³ Öyle ki, İslâm'da “zarûrât-ı diniyye” şeklinde ifade edilen temel değerler sıralamasında “canın korunması” önemli bir yer tutmaktadır. Hatta dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması şeklinde sıralanan bu beş temel ilkenin hepsinin, dolaylı ya da doğrudan, canın korunması ile bir ilgisinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu değerler sıralamasında canın korunması, bazı durumlarda, ilk sırada yer alan dinin korunmasından daha önce gelmektedir. Nitekim canın korunması için, dinin kesin olarak yasakladığı bazı haramların yapılmasına izin verilmesi, hatta bazı durumlarda, bu tür yasakların işlenmesinin zorunlu oluşu, insan hayatına verilen önemi vurgulayacak nitelikteki uygulamalardır. Aklî, bedenî, ahlâkî ve ruhânî en mükemmel meleke ve yeteneklerle donatılmış olan insan tertemiz halde, maddî ve mânevî her çeşit yükselmeye yetenekli olarak doğar. Dinimizde insanın can güvenliğine, başka bir deyişle hayat hakkına büyük önem verilmiş ve insan hayatının dokunulmaz (masum) olduğu belirtilmiştir. Kişinin yaşama hakkına tam bir saygı gösterilmesini sağlamak için de bir takım maddî ve mânevî yaptırımlar konmuştur. İslâmiyetin temel amaçlarının başında gelen “canın korunması” ilkesinin bir sonucu olarak kişinin haksız yere başkasını öldürmesi gibi, kendi canına kıyması (intihar) da kesin biçimde yasaklanmıştır. Peygamberimiz'in (a.s.) intiharla ilgili hadislerinde vurguladığı husus ise, insanın kendi canına kıymasının affedilemeyecek ölçüde büyük bir suç, günah ve haram olduğu gerçeğidir.

1.2. Hukuktaki Yeri: Ötenazi Yasal Bir Eylem Midir?

1.2.1. Dünya Hukukunda

Ötenaziye “suç” olarak görüp-görmemek, eğer suçsa; konuyu ayrı bir kanun maddesinde değerlendirip değerlendirmemek, ülkelerin yasalarına göre değişiklikler göstermektedir. Birçok ülke, ceza kanunlarında ötenaziye yer vermeyerek, bunu

⁵³ Bkz. Özalp, Ötenazi Olayı, <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/otenazi.htm>.(çevrimiçi) 04/04/2010

kasten adam öldürme suçu saymaktadırlar. Fransa, Arjantin, Brezilya, Bulgaristan, Yugoslavya, İsveç, Rusya, Macaristan gibi ülkeler bu gruba dahil edilebilir. Bu devletlerden bazılarının Tıbbi Deontoloji Kanunlarında ötenazi açıkça yasaklanmıştır⁵⁴. Bazı devletler de, ceza kanunlarında ötenaziye ayrı bir suç olarak saymışlardır. Böyle bir uygulamaya gidilmesinin nedeni olarak, “faildeki acıma saiki ve mağdurun öldürülmeyi talep etmesi” sayılmıştır. İtalya, Yunanistan, Finlandiya, Norveç, Almanya, Polonya gibi devletler bu gruba dahildir.⁵⁵ Ötenazi bazı ülke ve eyaletlerde ise yasaldır ve uygulanmaktadır; buna örnek olarak Hollanda, Belçika ve Amerika Birleşik Devletleri’nin Texas Eyaleti verilebilir. Bununla birlikte, bu ülkelerde ötenazinin uygulanması için uyulması gereken belirli şartlar ve prosedürler vardır. Ayrıca pasif ötenazi, aktif ötenaziye oranla, daha çok tercih edilmektedir.⁵⁶

Ötenazinin kanunlaşması fikri 1906 yılında New York'ta Tıp Akademisinde, 1907'de yine New York'ta toplanan Uluslararası Verem Kongresinde, 1913'de Alman Paramentosunda, 1936'da İngiliz Lordlar Kamarasında tartışılmıştır. Halen ABD'de faaliyette bulunan “Euthanasie Cemiyeti” tedavisi mümkün olmayan acılarla kıvranan hastalara ötenaziye savunmakta olup, bu dernek 1947'de, hükümete bununla ilgili bir kanun teklifi yapılmasını sağlamış, ama bu yasalaşmamıştır. Belli başlı ötenazi olaylarıyla, sık sık ötenazinin yasallaşması gündeme gelmiş; ancak çoğu olayda yasallaşma talepleri reddedilmiştir. Yasallaşması ve konunun gelişim sürecinin anlaşılması bakımından önemli olduğundan dolayı birkaç olaya ve sürece etkilerine yer verebiliriz:

“Birleşik Amerika'da "Right to Life" -yani yaşama hakkı savunucularının bile kabul etmek zorunda kalacakları bir husus- 1982-1983 yıllarında "Baby Doe" davası olarak tarihe geçen, hadisede yaşandı. Beyinsiz ve bağırsaksız doğan bu Doe isimli bebeği tıbbi müdahale yapmadan ölüme terk edilmesiyle ilgili bu davada, USA hükümetini mahkemede temsil eden çocuk hekimi ve "Right to Life" savunucusu Dr.C.Everett Koop mahkemede, bu şekilde beyinsiz ve bağırsaksız doğan bir bebeği çeşitli tıbbî müdahalelerle intravenöz olarak beslenmesi ile hayatını yaşanılır yapmanın bir manası olmadığını itiraf etmişti. Hayatı ağırlı ve acılı bir şekilde yaşanmağa değmez hale gelen bir hastanın "Ölüm Hakkı'nı kullanmak istemesi ve bunun neticesi ölümüyle ilgili bir dava USA'da 1990 yılı Aralık ayında yaşandı.

⁵⁴ Artuk, **a.g.e.**, s. 20-21

⁵⁵ Özalp, <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/otenazi.htm>.(çevrimiçi) 04/04/2010

⁵⁶ Bafra, **a.g.e.**, s. 29.

Michigan eyaletinde Alzheimer hastalığına yakalanmış **Jarieî Adlein** isimli bir kadın hastasını ölüm hakkını kullanarak ölmesine yardımcı olan Dr.Kevorkyan, teammüden adam öldürmekle suçlandığı mahkemede ilk celsede beraat etti. Ama USA Tıp Birliğinin açtığı başka bir davada daha yargılandı. Dr.Jack Kevorkyan mahkemede hakime "bir daha kimsenin ölümüne yardımcı olmayacağına" dair söz vererekhapisten kurtuldu. Ama Dr.Kevorkyan evinde gözhapsinde tutulacaktı. Daha önce buna benzer bir karar, ABD'nin Missouri eyaletindeki Carthage kenti mahkemesi tarafından birkaç yıldır süren adli mücadeleden sonra, **Joe ve Joyce Cruzan** çiftine sekiz yıldır komada bulunan ve tıbbî destek cihazıyla çektiği bütün ağrı ve acılara rağmen hayatta tutulan kızları Nancy'yi yaşama bağlayan sistemleri durdurma hakkının verilmesi şeklinde alındı. Cruzan ailesinin ötenazi, yani hayattan umut kesilen hastaların yaşamına son verilmesi, için verdikleri adli mücadele sonucu, Amerikan Yüksek Mahkemesinden "komadan çıkması imkansız olan hastaların ölüm hakkı" konusunda ilk kez karar alınmasını sağlamıştı."

Özet olarak, Amerika Birleşik Devletlerinde aktif ötenazi yasallaşmadı ve hala genelinde yasaktır. Ama hasta resusite edilmeme isteğinde bulunabilir ve doktor bu isteğe saygı duyar. Öte yandan ölümü kolaylaştırmak, tedavi etmemek veya tedaviyi geri çekmek yasal olarak kabul edilir. Kendi durumunu belirleyemeyecek durumda olan hastalar için ikincil şahıslar pasif ötenaziye karar verebilirler. Doktor da bu kararı uygular; olay ölüme terk etmek şeklinde ortaya çıkar ve yasal olarak doktor bu uygulamada desteklenir.

Hollanda'da gönüllü aktif ötenazi yasal olarak kabul edilmiştir ve yasal olarak da içtihatları ile desteklenmektedir. Hastalar Hollanda'da ölme hakkını kullanabilmekte ve bu hakkı kendisini öldürme için doktoruna devredebilmektedir. Hatta 1993 yılında bununla ilgili bir kanun Hollanda'da yürürlüğe girmiştir. Bu konudaki tüzüğe uymak koşulu ile doktor yasal olarak korunmaktadır. Bu tüzük şunları içermektedir:

1. Hasta gönüllü olarak ötenaziye istemelidir.
2. Hastanın ıstırapları dayanılmayacak ölçüde olmalıdır.
3. İstırapları giderecek tüm yöntemler denenmelidir.
4. Hastanın ötenazi konusunda bilgisi tam olmalıdır.
5. Doktor, bağımsız karar verebilecek bir diğer doktorla konsültasyon yapmış olmalıdır.

Almanya'da ötenazide doktorun rol alması yasaktır. Bu ülkelerde intihar etmek ve birisinden intihar için yardım almak legaldir. Uygulama genellikle medikal ortamın dışında yapılır. Bu iş konuyla ilgilenen derneklerce de organize edilmektedir.⁵⁷

1.2.2. Türk Hukukunda

Ötenazinin bizim yasalarımızdaki yeri nedir? Ülkemizde ötenaziyle ilgili ayrı bir yasa bulunmamaktadır. Bu eylem kasten adam öldürme suçu olarak değerlendirilmekte ve cezalandırılmaktadır. Ancak yeni ceza tasarılarında, konuyla ilgili hükümler yer almaktadır.⁵⁸ Bizde 3.1.1960'dan beri yürürlükte olan “Tıbbî Deontoloji Nizâm-nâmesi” nin 13. maddesinin 3. paragrafı ve 14. maddesi pasif ötenaziye bile izin vermemektedir. Ötenaziyi konu olarak ele almayan Türk Ceza Kanunu'na göre de bu fiil kasden adam öldürme gibi bir suçtur ve ötenazi, Türk Ceza Kanununun 448.. pasif ötenazi (Ortothanasi) ise 454. maddesi uyarınca işlem görür. Ülkemizde ötenaziyle ilgili yasal düzenleme yapılmamıştır ve bu konuda yasal bir boşluk vardır. Toplum mantıken onaylasa da doğu toplumu niteliğinde olduğu için ötenazi olayını kolayca içine sindiremeyecek bir yapıdadır. Bu toplumda ötenazi ancak radikal değişiklikler ile mümkün olabilir. Bu durumda ilk bakışta ülkemizde ötenazi uygulanmıyor gibi görünmekte ise de gerçek böyle değildir. Çoğu kere doktor, yeniden normale dönüşün söz konusu olmadığı derin koma, bitkisel hayat veya beyin ölümü gibi durumlarda kendi kendine karara varıp, aktif tedaviyi azaltabilmekte, yani pasif ötenazi uygulayabilmektedir.

1.2. Ötenazi Suç Mu, Hak Mı?

Ülkelerin yasalarına göre suç sayılıp sayılmadığını ele aldıktan sonra, düşünce dünyasında suç sayılıp sayılmadığına geçebiliriz. Ötenaziyi suç olarak

⁵⁷ Güven, a.g.e., s. 20-41

⁵⁸ Nur Centel, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, İstanbul, Beta Yay., 2001, s. 235

görenlerin gerekçeleri genellikle, yukarıda yeri geldikçe belirtildiği gibi, dinsel ve hukuksal niteliktedir. Ötenaziye karşı olanlar kadar, suç saymayanların da çok çeşitli gerekçeleri vardır. Öncelikle Ötenaziye suç saymayıp, sahip olduğumuz bir “hak” olarak görenlerin görüşlerini ele alıp tartışmamıza başlayabiliriz: En çok öne sürülen görüş, öleceği kesin olarak bilinen hastayı, daha fazla acı içinde tutmanın hiçbir anlamı olmadığını ve eğer hastanın iradesi varsa ötenazi yapılması gerektiğini dile getiren görüştür. Bu görüşe göre, özerkliğini ve onurunu kaybeden veya onuru belirli bir niceliğin altına düşen kişilerin yaşamasına yardım etmeye uğraşmak anlamsızdır.⁵⁹ Bu görüşü öne sürenlere karşı, hayatın doğal akışına isyan ettikleri söylenebilir. Hepimizin bildiği gibi insan hayatı sadece mutluluk ve güzelliklerden oluşmamaktadır. Hayatta güzelliklerin yanında, belki de daha çok, acı ve keder vardır. İnsan, hayatı böyle kabul etmeli ve yaşmalıdır. Hayatın doğal işleyişi bunu gerektirmektedir. İnsanın çektiği fiziksel acılar için, ölüm hakkı meşrulaşırsa, belli bir süre sonra, sevgilisi tarafından terk edilen ya da mali olarak iflas eden bir insanın intiharına yardım edenlerin hareketini çok normal olarak görmeye başlarız. Özellikle bilinci kapalı hastalara uygulanan ötenaziye bu gerekçeye dayandırmak, bir anlam ifade etmez. Çünkü bilinci kapalı bir insan doğal olarak acı çektiğinin farkında değildir.

Bir başka gerekçeye göre ise, kurtulması mümkün olmayan hastalar ve akıl hastaları için yapılan masraflar, hem hastanın devletini hem de ailesini ekonomik açıdan zor durumda bırakmaktadır. Bu insanlara ötenazi uygulanmalıdır; çünkü harcanan sağlık giderleri hastaya hiçbir şey kazandırmamaktadır. Hem ülkemizde hem de dünyada ailelerin tedavi masraflarını karşılamakta aciz kaldığını hepimiz biliyoruz. Böyle durumlarda devlet ödevlerini yerine getirmeli, yoksul hastanın tedavi giderlerini üstlenmelidir. Ekonomik sıkıntılar, ötenaziye meşrulaştırmaya yetmez. Hayattaki en değerli varlık insandır ve devletin en temel görevi de onun haklarını korumaktır. İnsanın en temel hakkı yaşam hakkı olduğuna göre, bu hak olmadıktan sonra diğer haklar bir önem taşımaz.

Bir diğer görüşe göre, iyileşemeyeceği kesin olan, acılar içinde kıvranan hastayı öldüren kişiye ceza verilmemelidir. Çünkü kişi merhamet duygularıyla

⁵⁹ Poyraz, **a.g.e.**, s .11

hareket etmiş, ötenaziyi bir görev duygusu içinde gerçekleştirmiştir. Bu görüşün kabulü, pratik hayatta suiistimallere yol açabilir. Kişin insani bir hisle hareket edip, olayı gerçekleştirdiğini nasıl ve ne şekilde tespit edeceğiz? Merhamet hissi yerine “menfaat” veya daha başka faktörlerin bu işte rol oynamayacağını bize kim garanti edebilir? Bir insandan iyiliklerin olduğu kadar, her türlü fenalıkların da beklenebileceği bir gerçek olduğuna göre; bu fikrin kabulü; birçok adam öldürme olayında, suç işleyenlerin cezadan kurtulmalarına yol açabilir.⁶⁰

Eski bir görüşe göre de, “ötenazi” ile “intihar” birbirlerine yakın kavramlardır. Nasıl ki intihar, insanın kendi hayatının sahibi olası dolayısıyla ve buna kendi eliyle son verebilmesi sebebiyle, cezalandırılmıyorsa, bunun üçüncü bir şahıs tarafından gerçekleştirilmesinin de cezalandırılmaması gerekir. Aynı şekilde, intihar etmek cezalandırılmadığı gibi, ölmek isteyen hastaya yardım eden hekimin de cezalandırılmaması gerekir.⁶¹ İntihar teşebbüsünde bulunan kişiye ceza vermenin, hiçbir yarar getirmediğinden, artık bu davranışa ceza verilmediği gibi, bu davranışı gerçekleştiren kişinin isnad kabiliyetine sahip olduğunu düşünmek imkansızdır. Gerek intihara ikna ve yardım suçu işleyen kişi, gerekse ötenazi olayını gerçekleştiren kişi isnad kabiliyetine sahiptir. Bu fiillerin cezasız bırakılması düşünülemez. Ötenazi ve intiharı birbirinden ayrı iki olay olarak görmek gerekir.

Burada son olarak belirteceğimiz gerekçe, iradi ötenaziye izin verilmesine, çünkü hastanın ötenazi kararını kendi hür iradesiyle verdiği ve bunun sonucunda da ötenaziyi uygulayan doktorun ceza almaması gerektiğine, ilişkin görüştür. Gerçek anlamda iradi ötenaziden söz etmek mümkün görünmemektedir. Çünkü ölmeyi isteyebilecek kadar, acı çeken veya sağlık durumundan ötürü ruhi bunalım geçiren bir insanın temyiz gücünün olduğunu söylemek imkansızdır. Kendi ölüm kararını veren bir insanın ruh sağlığının yerinde olması beklenemez. Bu durumdaki bir kişinin kendisiyle ilgili verdiği kararlar sağlıklı olmadığı içindir ki, ötenaziyi meşrulaştırmak amacıyla, hastanın isteği olmasını dayanak olarak göstermek yerinde olmaz.

⁶⁰ Çağlayan, a.g.e., s .15-16

⁶¹ Bayraktar, a. g.e., .s. 151

BÖLÜM- II

2. ÖTENAZİ TÜRLERİ VE KONUYLA İLGİLİ TARTIŞMALAR

2.1. Aktif-Pasif Ötenazi

Aktif ötenazi, doktorun fiilî bir hareketle hastanın ölümünü sağlamasını belirtir.⁶² Aktif ötenazide, doğrudan (direkt) uygulama söz konusudur. Öldürücü madde, kurtarıcı tedavi uygulanması imkânsız olan hastaya doğrudan verilir. Pasif ötenazide ise, dolaylı bir uygulama söz konusu olup, hastayı hayatta tutan makineler kapatılır ya da geçici - kısmi tedaviye yönelik ilaçların verilmesi kesilerek, ağrının giderilmesi dışında bir tedavi uygulanmaz. Bu ayırım, ötenazinin tıbbi bir araç veya ölüme yol açacak başka bir madde kullanılarak mı, yoksa hastaya hiçbir müdahalede bulunmayarak mı ölümüne sebebiyet verildiğini gösterir. Doktrinde, sadece aktif ötenaziye ötenazi olarak tanımlayıp, pasif ötenaziye “ortotanezi” olarak isimlendiren görüşler de bulunmaktadır.⁶³

Pasif ötenazi; söz konusu müdahale yapılmayacaksa, hastanın hayatını kaybedeceği biliniyor, buna rağmen gerekli davranış sergilenmiyorsa, bu durumlarda söz konusu olmaktadır. Pasif ötenazi genellikle terminal dönemdeki hastalara uygulanmaktadır. İnsan yaşamının devam edebilmesi için zorunlu bir kısım tedavinin durdurulması ya da geri çekilmesidir. Yani, kişi aktif olarak öldürülmemekte fakat, adeta ölüme terk edilmektedir.⁶⁴ Bir diğer ifadeyle, hareketsiz kalmak suretiyle ölüme neden olmaktır. İngiliz Lordlar Kamarası Tıbbi Etik Komitesi Raporuna göre: “...hastanın yaşamını sürdürmesi için gerekli olan yaşam desteğinin çekilmesi veya verilmemesidir.”⁶⁵ Ayrıca beslenme ihtiyacı olan bir kişiye bilinçli olarak besin verilmezse, bu durum da pasif ötenazi olarak kabul edilir. Bazı ülkelerde, engelli

⁶² Bayraktar, a.g.e., s.150

⁶³ Bayraktar, a.g.e., s. 150.

⁶⁴ Sulhi Dönmezer, **Kişilere ve Malla Karşı Cürümler**, İstanbul, Beta Yay., 2001, s. 35

⁶⁵ Ann Rodway, “Letters”, **British Medicine Journal**,1994,c.3952, s.52

doğan bebekler, hemşire bakımına bırakılıyor ve sadece su veriliyor⁶⁶; bu tip durumlar da pasif ötenazi olarak görülebilmektedir.

Pasif ötenazi, hem etik hem kanun gereği olarak yaşatma yükümlülüğü olan tıp adamlarının yükümlülüklerini yerine getirmemeleri veya böyle durumlarda hareketsiz kalarak ölüme sebebiyet vermelerini ifade etmektedir. Pasif ötenazi, başlangıçta gösterilen bir hareketsizlik yanında, başlanan tedavinin yarıda kesilmesini de ifade etmektedir. Pasif ötenaziye örnek olarak şu durular verilebilir: Gastrostomi tüpünün veya respiratörün çekilmesi, hastanın ömrünü belli bir süre için de olsa uzatacak tedaviye başlanmaması, başladıktan sonra durdurulması vb.

2.1.1. Aktif-Pasif Ayrımında Pasif Ötenazinin Ayrıcılığı

Aktif ve pasif ötenazi, amaç ve son açısından aynı olmakla birlikte uygulanan prosedürün farklılığı açısından, farklı yasal durumlara sahip olmuştur. Yine de bu iki ötenazi türü arasında gerçekten bir farklılığın olup olmadığı, eğer biri diğerinden daha iyiye bunun pasif ötenazi mi yoksa aktif ötenazi mi olduğu, etik ve felsefi bağlamda tartışılan önemli bir meseledir. Bugün yasal olarak pasif ötenazi, aktif ötenaziye oranla daha iyi karşılanmaktadır ve aktif ötenaziye oranla daha çok ülkede ve bölgede uygulanmasına izin verilmektedir. Bununla birlikte, özellikle felsefe çevrelerinde pasif ötenazinin aktif ötenaziden, belki ancak yasal olarak daha iyi olabileceğine, pratikte büyük ihtimalle daha kötü olabileceğine dair yorumlar mevcuttur.

Pasif ötenazinin, karşılaştırıldığında, aktif ötenaziden daha kötü olduğunu iddia eden ünlü isimlerden James Rachels “Active and Passive Euthanasia” isimli eserinde, çeşitli örnekler sunarak, “niçin ötenazi uygulanacak kişinin, pasif ötenazi sonucu uzun süre acı çekerek ölmesinin, aktif ötenazi sonucu kısa ve acısız bir ölümlle ölmesinden daha iyi olabileceği”, sorusunu sormakta ve bu noktadan hareketle çeşitli örnekler sunmaktadır. Bununla birlikte, pasif ötenazinin aktif ötenaziden daha uygun ve iyi olduğunu savunan çevreler, sıklıkla eylem ve eylemsizlik doktrini ve benzeri doktrin ve argümanları ortaya koymaktadırlar. Yasal

⁶⁶ Jon Nuttall, **Ahlak Üzerine Tartışmalar**: Etiğe Giriş, s.180

açıldansa, pasif ötenazide, ötenazi uygulanacak kişiye karşı aktif bir öldürme eyleminin uygulanmadığı fakat, bunun aktif ötenazide söz konusu oluşu, fikri baskındır. Hem ülkemizde hem de yurt dışında yapılan çeşitli araştırmalar gösteriyor ki, doktorlar aktif ötenaziye olumlu bakmazken, pasif ötenaziye daha sıcak yaklaşmaktadırlar. Bu yaklaşımın iki nedeni vardır: Birincisi, hastanın pasif ötenazide birden fazla hakkını –ölme hakkının yanı sıra beden bütünlüğünü koruma hakkını- ihlal ediliyor olmasıdır. İkincisi ise, ölümcül dozda yapılmasının, tedavinin kesilmesinden çok daha fazla intihara yakın görülmesidir.⁶⁷ Bu ayrımın önemli olan; kişinin “ölümüne izin mi verildiği”, yoksa “öldürüldüğü mü” noktasıdır. Bu noktaların ortaya çıkardığı sorun, ahlaki bakımdan bu ikisinin farklı olup olmadığıdır. Genel olarak burada ahlaki bir farkın olduğu kabul edilir ve tıp personelinin ya da hasta yakınlarının farkın olduğu varsayımıyla hareket ettikleri çok sayıda kayıtlı olay bulunmaktadır. Bir eylemin “adam öldürme” veya “cinayet” değil de “ötenazi” olarak nitelenmesini gerektiren şey, kişinin öldürülme ya da ölümüne izin verme nedeninde yatar; eğer bu bir ötenazi olayı sayılacaksa, ölüm kişinin çıkarına olduğu için, kişinin ölümüne izin verilmiştir ve ölümüne neden olunmuştur.⁶⁸ Aksi durumlarda ise ötenazi değildir.

Bir Sonuççu görüşe göre, pasif ve aktif ötenazi konusunda, “öldürmek” veya “ölüme terk etmek” şeklindeki iki hareket tarzı arasında, olduğu varsayılan, herhangi bir ahlaki farklılık, sonuçtaki farklılara dayanır. Eğer bir kişiyi öldürmekle, o kişinin ölmesine izin vermek aynı kapıya çıkıyorsa –sonuçta kişi ölüyorsa– ahlaki ayrıma gitmenin anlamı yoktur. O zaman da, kasten yapılan bir eylemle, ihmalle yapılan bir eylem arasında ahlaken fark olmadığını kabul etmek zorunda kalırız. Dolayısıyla sonuççu görüş, ihmalin istenmeyen sonuçları için, eylemin istenmeyen sonuçlarında olduğundan daha az suçlanabileceğine ilişkin, genelde kabul gören, bir görüşe karşı çıkmış olur. Bazen kişinin ihmalinin eylemi kadar kötü olduğunu -ve bazen kişiyi ölüme terk etmenin, onu öldürmek kadar kötü olduğunu- kabul etsek bile, eylemlerimizi aktif ve pasif ötenazi ayrımının korunabileceği bir biçimde görmek mümkündür.

⁶⁷İnceoglu, a.g.e., s. 154

⁶⁸ Nuttall, a.g.e., s.173

Son olarak şunu da belirtmeliyiz: Burada, başka insanlara karşı “bakım görevlerimiz” kavramı da devreye girmektedir. Acaba bir kişinin ölmesine yardımcı olmak, bizim bakım görevimiz midir- ya da asıl bakım görevimiz onun kendi halinde ölmesine izin vermek midir?⁶⁹

2.1.2. İç Ötenazi - Dış Ötenazi

Bu ayırmada “irade” belirleyici faktördür. Bir kimsenin ölümüne kendisinin mi razı olduğu, yoksa yakınlarının mı onun adına karar verdiğiğe göre yapılmış bir ayırmadır. İç ötenazi, bir kişinin kendi ölümüne kendi iradesiyle razı olmasıdır. İç ötenaziye “self ötenazi” de denilebilir. Bu ötenazi çeşidi intihara benzer. Ancak, intiharda eylemi yapan kişinin kendisiyken, burada eylem tıp adamları veya başka bir kişi tarafından gerçekleştirilir.⁷⁰ Dış ötenazi ise, hastanın yakınları veya kanunen kendisine yetki verilmiş kişiler tarafından, hastanın ölümüne karar verilmesidir. Yani hastanın ölümüne başka şahıslar karar vermektedir.⁷¹

2.2. İstemli– İstem Dışı Ötenazi

Ötenazi konusuyla ilgili yapılabilecek ikinci ayırım da “İradi Ötenazi-İradi Olmayan Ötenazi”(İstekli – İstek Dışı Ötenazi) ayırmalarıdır. İradi ötenazi, bilinci yerinde olan bir hastanın kendi arzusu üzerine ötenaziye olanak sağlanmasıdır.⁷² Kudret Güven bu kavramı şöyle tanımlamaktadır:

“... iradi ötenazi, hastanın temyiz kudretine sahip ve bilinci açık iken, hata, hile, tehdit ile selbedilmemiş ve özgürce açıklanan isteği doğrultusunda yapılan ötenaziye kasetmektedir.”⁷³

Değişik tanımları yapılmakla birlikte, en kısa haliyle, istem dışı ötenaziye “Hastanın kendi isteğiyle, doğrudan hastanın ölümüne neden olmaktır.”⁷⁴

⁶⁹ A.g.e., s.174

⁷⁰ Güven, a.g.e., s.16

⁷¹ Marcia Angel, “The Case of Helga Wangle, A New Kind of “Right to Die Case”, **North England Journal of Medicine**,1991, S.325, s.511-512

⁷² Oral, a.g.e. s. 9

⁷³ Güven, a.g.e., s.13

denilmektedir. İstemli ötenazi, çoğunlukla yardımcı aracılığıyla intihara(asiste intihara) benzetilir. Ancak ondan farklı özelliklere sahiptir. Tıpta “asiste intihar” olarak adlandırılan bu intiharda, tıp mensubu fikri düzeyde veya intiharı gerçekleştirecek aracın temin edilmesi eylemini yapmaktadır.. Doktorun bu türden bir hastaya ölüm sonucunu doğuracak reçete yazması, ilaç vermesi, ilacın içimini izlemesi intihara yardımdır. İradi ötenazide ise doktor ölümü sağlayan eylemi doğrudan uygulayandır. İstemli ötenazide, hastanın isteğine göre, doktorun hastasının ölümüne yardım edecek eylemi gerçekleştirmesi veya hareketsiz kalması söz konusudur. Ötenazinin yasallaşmasını savunanlar genellikle bu anlamıyla ötenaziyi savunmaktadırlar. Ötenaziyi savunanların bildirimlerinde söz edilen terminal dönemde olan, acı çeken, bilinci yerinde olan hastaların sözlü veya yazılı istekleriyle ötenaziye izin verilmesi bulunmaktadır.⁷⁵ İradi olmayan ötenazi ise; ölümcül hastanın ölüm ile yaşam arasında seçim yapabilecek durumda olmadığı, iradesinin ne yönde olacağına saptanamadığı durumlarda uygulanan ötenaziye denmektedir⁷⁶. Bu arada, bu olayların her birindeki varsayımın, ölümün söz konusu kişi için en iyi çözüm olduğunu da unutmamak gerekir. Pratikte, elbette, ölümün bir kişi için en iyi çözüm olup olmadığını belirlemek, her zaman kolay değildir ve biz genelde kişinin isteklerini, o kişinin çıkarlarının ne olduğuna ilişkin bir kılavuz -yanılmaz bir kılavuz olmasa da- olarak alırız. Ancak, bir kişinin isteklerine verilecek öneme ilişkin sorunun, bir kişinin istekleriyle, kişi için en iyi çözüm arasında bir çatışmanın bulunduğu, ötenazi konusunda çıktığı görülmektedir. Eğer bir kişinin -gereksiz acı çekmesine ve perişan olmasına son vereceği için- ölmek, o kişinin çıkarıysa, ama kişi aksine yaşamak istiyorsa, onun özerkliğine saygı mı duyacağız, yoksa onun için en iyisi neyse onu mu yapacağız? Ya da, örneğin birisi aldığı yaralara rağmen yaşamaya değer bir hayat sürdürmeye gücü yetecekse ama, o kendisini bekleyen hayatın bir değeri olmadığını düşünüyorsa; onun ölmesine (ya da kendini öldürmesine) izin mi vereceğiz? Yoksa, kendisi istememesine rağmen, onu katlanılmaz bulduğu bir hayatı yaşamaya ve dayanmaya mı zorlayacağız? Bir kişinin özerkliğine saygı göstermek, bazen iyi sonuçlar verirken; insanların kendileri için

⁷⁴ Nesrin Çobanoğlu, **Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği**, Ankara, Eflatun Yay, 2009, s.206

⁷⁵James Rachels, **The End of Life: Euthanasia and Morality**, Oxford University Press,Oxford,New York,Melborn,1986,s.179

⁷⁶ İnceoğlu, **a.g.e.** s 217

istedikleri her şey de iyi değildir. O zaman yalnızca, bunu yapmanın iyi sonuçlar vereceği durumlarda bir kişinin özerkliğine saygı göstereceğiz; şeklinde bir sonuç üretebiliriz. Bunu yaptığımızda da, aslında o kişinin özerkliğine saygı göstermemiş oluyoruz. Başka nedenlerle bir kişinin isteğini yerine getirmek, onun özerkliğine saygı göstermek değildir⁷⁷. Bu durumda, başka faktörlerle konuyu ele almamız gerekmektedir.

Olayı bakım görevimizle ele alalım: Bir bakım görevinin, bakılan kişinin hayatına son verme isteğini de yerine getirme, o kişinin çıkarına olsa bile, içerip içermediği, “kişinin hayatından vazgeçme hakkı” olup olmadığına bağlı olacaktır. Eğer kişinin kendini öldürmesi yanlışsa, onun yerine başkalarının bunu yapması da yanlıştır. Burada aklımıza şu soru gelmektedir: “Ölmeyi isteyen kişi için nedenler, intiharı haklı çıkarmaya yettiği durumlarda, bu nedenlerin ve koşulların aynı kalması şartıyla, ötenaziyi neden haklı çıkarırsın?” Bu durumda, pratik hayatta ortaya çıkabilecek bir diğer sorun da; kişinin, hayat kaybının haklı olduğunu bilecek bir konumda olup olmamasıdır. Bunun yanında, bir de yaşam destek makinesi bağlı birisi için, kendisi ötenazi istemese bile, bir başka hastanın tedavisi için onu makineden almak durumu vardır. Bu durumlarda da bireyin isteğini mi dikkate almalıyız? Burada, bireyi ölüme bırakmak, hem bireyin özerkliğine hem de çıkarına uygun değildir; ancak başka bir bireyin çıkarıdır. Görülüyor ki; bu konu, genel kurallar koyamayacağımız kadar çok yönlü bir konudur⁷⁸.

Modern zamanlarda yaygın olan ötenazi olaylarından büyük bir kısmı da, Down sendromu gibi özürlerle dünyaya gelen bebeklere yapılan ötenazilerdir. Bu tip bebekler sendromlarının yanında bağırsak tıkanıklığı gibi rahatsızlıklarla dünyaya gelmektedirler. Normal şartlarda aileler, engelli olmayan çocuklarındaki bu tip rahatsızlıkları ameliyatla tedavi ettirirken; engelli bebekleri ölüme terk etmeyi tercih ediyorlar. Aileler, engelli bebeklerini tedavi ettirmemek için iyi nedenleri olduğunu dile getirmektedirler. Fakat öyle zamanlar olabilir ki; bebeğin ölümüne izin vermek için iyi nedenler varken, aynı zamanda hayatını devam ettirmesi için de iyi nedenler olabilir. Aileler çoğunlukla bu bebekleri hemşire bakımına bırakarak hayatlarını sona erdirmeyi tercih ediyorlar. (Normal bir bebeğe yapıldığında, bu

⁷⁷Nuttall, a.g.e. ,s.176

⁷⁸ A.g.e., s.177-181

olayın bebeği açlıktan öldürme; hatta bir “cinayet” olduğu söylenecektir.) Buna benzer olaylarda; bebeği ölüme bırakıp bırakmama kararını verecek olan kişiler, bebeğin geri kalan hayatını düşünmek ve bu hayatın, teraziye konulduğunda, bebeğin çıkarına olup olmayacağına karar vermek zorunda kalırlar. Pek çok kişi tarafından acıyı bertaraf etmeyi seçme hakkı ve ölümcül hasta olduğumuzda kendi belirleyeceğimiz yerde ve zamanda onurla ölme hakkı, kendi kaderimizi kontrol etme hakkımızın bir parçası olarak görülmektedir. İstemli ötenazi, bu kontrol hakkımızın uygulaması olarak düşünülmektedir. Bu hakkımızı kullanırken bazı şartlara dikkat etmemiz de gerektiği de söylenmektedir.

2.3. İstemli Ötenazinin Şartları

İstemli ötenazinin şartları genel olarak üç tanedir. Bunlar: Temyiz gücü, aydınlatılmış onam(rıza) ve istemlilik şartlarıdır. Şimdi bu şartları sırasıyla açıklayalım:

2.3.1. Temyiz Gücü

Bir kimsenin, kendisine yapılacak olan müdahalenin ne olduğunun ve bu müdahalenin risklerinin ne olduğunun farkında olmasını ifade eder. Kendisine yapılacak müdahaleye razı olmasının veya olmamasının anlamını ve önemini anlayacak olgunluğa ulaşmış olmasını da içerir. Buna göre, koma halindeki kişiler, bilinci kapalı kişiler temyiz gücüne sahip değildirler. Bilinci açık olan bazı kişiler de, kendilerine yapılacak eylemlerin sonuçlarını, faydalarını, zararlarını tam olarak kavrayamayabilirler. Bu durumlarda da temyiz gücüne sahip olduklarından bahsedilemez.⁷⁹ Temyiz gücü kavramı için önemli olan, kişinin kendi durumunu kavrayabilip karar verebilecek kapasitede olmasıdır. Buna göre, reşit olmayan kişiler de, tam olarak tam olarak temyiz gücüne sahip kabul edilmemektedirler. Reşit olmayan hastaların olduğu durumlarda hasta yakınları hasta adına karar verirler.

⁷⁹ Melvin I. Urofsky, **Letting Go: Death, Dying and The Law**, Macmillan Press, New York, 1993, s.17

Ancak burada da istemli ötenaziden çok istem dışı ötenaziden söz etmek gerekir. İstemli ötenazi olabilmesi için hastanın kendisinin karar vermesi gereklidir. Bu kararı verecek olan hastanın da reşit olması, yani temyiz gücüne sahip olması şartı bulunmaktadır. Öyleyse, burada istemli ötenaziden söz edilemez.

2.3.2. Aydınlatılmış Onam

Bu kavramla ilgili genel bilgileri aşağıdaki alıntıdan hareketle açıklamaya çalışabiliriz:

“Aydınlatılmış onam kavramı 1950'lerin ikinci yarısında ortaya çıkmış, geniş biçimde tartışılmasıyla başlanması 1970'lerde olmuştur

Tanı, tedavi ve seçenekleri, sonuçları, hastalığının gidişi gibi konularda hastaya anlayabileceği bir ifade biçimiyle bilgilendirme ve açıklamada bulunulması ve sonuçta tıbbi müdahale için onun onamının alınması, hastadan sorumlu hekim için bugün etik bir yükümlülük durumudur.

Aydınlatılmış onam işlemi sorumlu hekimin hasta ile karşılıklı görüşmesi ve önerilenleri kabul ettiği takdirde yazılı onay formunu hastanın imzalaması şeklinde gerçekleştirilir.

Tıbbi durumla ilgili olarak hastaya söylenmesi gerekenler arasında, tıbbi durum ve tedavi yapılmadığında ortaya çıkacak olası gelişmeler, tıbbi müdahalenin risk ve yararları ile birlikte bu müdahaleyle beklenen olası ve belirsiz durumlar, alternatifler hakkındaki tıbbi görüş hekimin görüşüne göre en iyi uygulamanın ne olduğu gibi noktalar üzerinde dikkatle durulmalıdır.

Hasta tıbbi durumla ilgili olarak bu şekilde bilgilendirilirken hekimin tıbbi terimlerden ve olasılık hesaplarından kaçınması; anlaşılır olmaya ve soru sorulmasına olanak sağlaması gerekir. Hasta ile onun anlayabileceği bir dille konuşulmalıdır. Buradaki iletişim hastaya ders verir şekilde olmamalıdır.”⁸⁰

Bu noktada doktor – hasta ilişkisi de devreye girmektedir. Bu konuyla ilgisinden dolayı alıntımıza devam edebiliriz:

⁸⁰ “Onam nedir?” <http://www.medikalforum.net/showthread.php?t=3279>, (Çevrimiçi) 22/07/2010

“Burada klinikte hekim-hasta ilişkisinde söz konusu edilecek aydınlatılmış onamdan söz etmekteyiz. Bunun yanında insanlar üzerindeki araştırmalar için aydınlatılmış onamın söz konusu olduğunu belirtmeliyiz. Tıbbi tedavi ve müdahalelerde hastanın bilgilendirildikten sonra onayının alınması hasta hakları yönüyle hasta adına hem bir haktır hem de ileride gelişebilecek olası hukuki durumlarda hekim lehinde bir belgedir.

Bilgi güçtür ve bilginin paylaşılması kaçınılmaz olarak "paylaşılmış kararı" getireceği için, aydınlatılmış onam kavramı hekim-hasta ilişkisinin değişimine yardımcı olmuştur. Bazılarının Türkçe’de “bilgilendirilmiş onay” gibi çevirilerle dile getirdiği Aydınlatılmış onam, riskleri, yararları ile alternatifleri ve onların da risk ve yararları dahil olmak üzere müdahalenin nasıl bir müdahale olduğunun hekim tarafından yeterli biçimde açıklanmasının ardından, bu tıbbi müdahalenin hasta tarafından gönüllülükle kabulü olarak tanımlanır.

Temel kavram basittir. Bir hekim, yapacağı işlemler hakkında bilgilendirmedikçe ve hastada önerilen tıbbi tedavi ve işlemleri kabul etmedikçe, hastasına dokunamaz ve tedavi edemez.”⁸¹

Aydınlatılmış onam hastanın isteklerinin ve tercihlerinin ifade edilme işlemidir. Aynı zamanda hastanın özerkliğine saygının pratikleşmiş halidir. Tıbbi işlemlere reddetme fırsatının hastaya verilmesi özerklik teorisinin hiç de sürpriz olmayan bir sonucudur. Özerkliğin temel anlamlarından biri de seçim yapabilme yeteneğidir. Birinin tedaviyi kabul ya da reddetme seçim fırsatını inkar etmek, onun yararına amaç taşıyor bile olsa, o kişinin kendi başına karar verebilme iradesinin inkarı anlamına gelir. Bir doktor, yapacağı işlemler hakkında hastasını bilgilendirmedikçe ve hastada önerilen tıbbi tedavi ve işlemleri kabul etmedikçe, hastasına dokunamaz ve eğer hasta istemezse hastasını tedavi edemez. İnsanların, onayları olmaksızın vücutlarına müdahale edilmemesini beklemeye hakları vardır. Daha basit bir anlatımla, söz konusu olan hastanın bedenidir. Bu durumda herhangi bir tıbbi tedavinin kabul edilmesi konusunda aydınlatılmış onam verecek kişi hastanın kendisidir. Yeterliliği tam bir hastanın onamı/onayı olmadan, hasta bedeni üzerindeki bir müdahaleye kimsenin karar yetkisi yoktur.

Aydınlatılmış onam aşağıda verilen noktaları içermelidir:

⁸¹ <http://www.medikalforum.net/showthread.php?t=3279>, (Çevrimiçi) 22/07/2010,

- 1- Önerilen tedavi/işlemin bir açıklanması
- 2- Ölüm ve ciddi sakatlık risklerinin vurgulanarak, önerilmiş olan tıbbi işlemin yarar ve risklerinin açıklanması
- 3- Yarar ve risklerinin de içinde olmak alternatif tedavi ve işlemlerin açıklanması
- 4- Tedavi edilmediğinde ortaya çıkabilecek muhtemel sonuçlar
- 5- Başarı olasılığı ve başarıdan ne kastedildiği
- 6- İyileşme sırasında en büyük problemin ne olduğu ve normal yaşamına ne kadar zamanda dönebileceği⁸²

Bu bilgilerle doktor - hasta ilişkisi düşünülürse aydınlatılmış onam, "karşılıklı katılım, saygı ve ortak karar" anlamına gelir. Aydınlatılmış onam mekanik biçimde ezber şeklinde açıklamada bulunmak ya da hazır formları imzalatmak işlemi değildir. Tersine, tıbbi müdahale ve tedavi hakkında doktor ve hastayı ortak bir karara götüren karşılıklı görüşme işlemidir.

Hasta, doktorunun kendisini doğru bilgilendirdiğini anlayabilmek için, aydınlatılmış onam formunu imzalamadan önce, aşağıda listelenmiş konuları gözden geçirmelidir.

- 1- Hastalık ve sakatlığımın ismi, mahiyeti ve tedavi edilmediğinde ne tehlike ve sakıncalara yol açacağı biliyorum.
- 2- Sorunumla ilgili önerilen işlemlerin mahiyetini biliyorum.
- 3- Sorunumun başka yoldan tedavisinin olup olmadığını biliyorum. Eğer varsa, bunların risk ve yararlarının neler olduğu bana söylendi. İnanıyorum ki bana önerilen işlem benim için en iyisi. Bu işlemin yarar ve sakıncalarını biliyorum
- 4- İşlemin risk, sakınca ve yan etkilerini biliyorum
- 5- Başarı olasılığını biliyorum
- 6- Tedavi olmadıysam ne olabileceğini biliyorum
- 7- Bana söylenenlerin tümünü anladım ve kendi cümlelerimle ifade edebilirim

⁸²Erdem Aydın, Tıp Etiğinin Temel Kavramları,
www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/erdem_aydin.(Çevrimiçi) 04/04/2010

- 8- Doktorum bütün sorularımı açık biçimde cevapladı ve kaygılarımı benimle konuştu.
- 9- Aydınlatılmış onam formunun ne anlama geldiğini biliyorum.
- 10- İmzaladığım formdaki her şeyi kabul ediyorum ve kabul etmediklerimin üzerini çizdim. Doktorum bu değişikliklerden haberdar.
- 11- Tıbbi müdahaleyi yapacak kişilerin kimliklerini ve özelliklerini biliyorum
- 12- Aklım başımda ve kendimi, kararımı veremeyecek şekilde sıkıntı ve baskı içinde hissetmiyorum.
- 13- Bu müdahaleden yeterince yarar göreceğimi ve bu yararın aldığım riskten ağır bastığını düşünüyorum
- 14- İstemezsem, bu müdahaleye onam vermek zorunda olmadığımı biliyorum.⁸³

Hastanın tedaviye devam etmek, tedavi durdurmak veya reddetmek konusunda karar verebilmesi için, içinde bulunduğu duruma ilişkin bütün gerçeklerin hastaya sunulmuş olması gerekir. Doktor hastaya sade bir dille anlayacağı şekilde ve teknik terimlerden kaçınarak bilgilendirme yapmalıdır. Teşhis, tedavinin içeriği, yararları, olası tehlikeleri, tedaviyi kabul etmeme durumunda hastalığın yaratacağı sonuçlar vb. konularda bilgileri hastaya sunmalıdır. Bu görev Hasta Hakları Yönetmeliği, aydınlatılmış onamla ilgili maddesinde de belirtilmiştir. Yani, aydınlatılmış onam aynı zamanda, hastanın kanuni bir hakkıdır.⁸⁴

2.3.3. İstemlilik

Kişinin, hiçbir baskı altında kalmadan ve hiçbir zorlama olmadan kararını vermesidir. Hile, korkutma, psikolojik baskı vb. olmadan verilen kararlar istemli kararlar olarak kabul edilmektedir.⁸⁵ İstemli Ötenazi genellikle özerklik kavramıyla ilgili olarak değerlendirilir. Ötenaziyi savunanlar onu özerklik hakkının uygulanımı olarak gördükleri için savunmaktadırlar. Gerçekten özerklik hakkı çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği en tartışmalı konulardan birisidir. Biz bu tartışmalara geçmeden önce, konunun özerklik hakkıyla ilgisini açıklamamız gerekmektedir:

⁸³ Erdem Aydın, Onam Nedir?www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/erdem_aydin.pdf (Çevrimiçi) 04/04/2010

⁸⁴Erdem Aydın, Onam Nedir?www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/erdem_aydin.pdf (Çevrimiçi) 04/04/2010s.56,67, 80,147

⁸⁵ İnceoğlu, a.g.e.,s.161

“Özerklik hakkı, temyiz gücüne sahip reşit bir insanın kendisi için, kendi yaşamını belirleyecek ya da tarif edecek önemli kararları verme hakkı olarak tanımlanmaktadır. Temyiz gücüne sahip reşit kişiler, başkaları tarafından aldatılmadıkları veya gerekli bilgiler kendilerinden saklanmadığı sürece, kendi bedenlerine zarar vermekte özgürdürler. Örneğin, sigara reklamları sigara içmenin zararları konusunda kişiyi uyarmak zorundadır; fakat zararları bilinmesine rağmen sigara tiryakileri kendi özel alanlarında sigara içmekte özgürdür.

Özerklik hakkı, tıp alanında tehlikeli boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Yehova Şahidi, kendi inançlarına aykırı olduğu için yaşamını kurtaracak olan kan naklini reddedebilir veya ancak bacağı kesilince yaşamda kalabilecek bir hasta, bacaksız yaşamaktansa ölmeyi tercih ederek, ameliyata karşı çıkabilir”⁸⁶

İnceoğlu da özerklik hakkı kavramını bu şekilde açıklamaktadır:

“Bireylerin kendi eylemlerini belirlemeye hakları olduğunu gösteren etik ilkedir. Bireylerin kendi kararlarını verme özgürlüğüne otonomi ilkesi altında saygı duyulur. Kant, 18.yy’ da insanların akılcı düşünme ve eylem kapasitesine sahip olmaları nedeni ile onların özgür seçim ve kararlarına saygı duyulması gerektiğini belirtmiştir (Beerman 1997, Chally 1997). Otonom eylemler otonom kararların sonucudur. Otonom kararlar bazı özelliklere sahiptir (Challey1997). Bunlar:

- Bireysel değerlere temellenir,
- Yeterli bilgi gerektirir,
- Özgürce verilir,
- Düşünmeye temellenir.”⁸⁷

Özerklik hakkı, yani otonomi, ötenazinin “moral” anlamda savunulmasının temelini içermektedir. Otonomi, herkesin kendi bedeni, sona erdirilmesi de dahil olmak üzere, üzerindeki kontrol yetkisini ifade eder. Bununla birlikte, kontrol yetkisini kullanma yetkisini de kapsamaktadır. Ötenazi insan onuruna dayandırılır. Serbestçe seçim yapabilmeyi engelleyen her şey insanlık onurunu ihlal eder. İnsan

⁸⁶ İnceoğlu, a.g.e.,s.160-161

⁸⁷ Süreyya Karaöz, “Cerrahi Hemşireliği Ve Etik”, C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2000, S. 4, (1), s. 5

serbest seçim yaptığı veya yapabilme yetkisine sahip olduğu ölçüde daha iyi bir yaşama ve ölüme sahiptir. Bunu ötenazi için düşündüğümüzde, insanın geleceğini tayin etme ve ölümüne karar verme otonomi –yani özerklik – hakkına sahiptir. Bu hakka dayanarak doktorlar, tedavi veya tıbbi müdahale konularında hastanın isteklerine uymakla yükümlü tutulmuşlardır. Sadece tedavi konusunda değil, hastanın ölümüne karar verme ve ölümü gerçekleştirme konusunda da aynı durum söz konusudur. Devlet de dahil, hiç kimsenin başkasının yaşamı hakkında söz sahibi olmadığına göre, kişi bu hakkına dayanarak kendi ölümünü isteyebilmektedir.

Etik liberalizmde otonomi, bir kimsenin kendisiyle ilgili, kendi koyduğu planı uygulaması ve uygularken de başkalarına zarar vermemesi şartı ile sınırlandırılmaktadır. Başkasına zarar vermeyen bir kimsenin özerklik hakkına zarar vermek, toplum açısından uygun bir davranış olarak kabul edilemez. Bununla birlikte insan onurunu da hiçe sayan ve bu onura saygısızlık olarak görülen bir davranıştır.

Otonomi kavramına hasta açısından bakarsak; hastanın her türlü tedaviyi seçmesi, kendisine yapılan müdahaleyi kabul veya reddetmesi anlamına gelmektedir. Bu kavramın ötenazi olayına uygulanışı da bununla bağlantılıdır. Sadece tedavinin reddi şeklinde pasif ötenazi değil, ölümü seçme hakkı ve ölümü için yardım talep etme hakkını da içermektedir. Bu kapsamda düşünüldüğünde, ötenazi yasal kabul edilirse, bir kimsenin kendi ölümünü isteme veya öngörme özgürlüğünü sağlayan, en uç noktada yer alan medeni özgürlüğü oluşturacaktır. Otonomi kavramında yükselen üstün değer, kişinin kendi geleceğini/yazgısını kendisinin belirlemesi hakkıdır. Kişi kendi sahip olduğu “iyi yaşam/kaliteli yaşam” fikrine göre geleceğini değer verir ve geleceğine dair seçimler yapar. Yani herkes kendi hayatından sorumlu olduğundan dolayı kendi geleceğinde neler yapacağına kendisi karar verebilmektedir. Ötenazi olayında, bu geleceğinde yaşama devam edip etmeyeceğini seçme; ne zaman ve nerde öleceğine karar verebilme hakkı, otonomi hakkının kullanımı olarak düşünülmektedir.

Otonomi hakkının kullanımıyla gerçekleştirilen bir eylem olan ötenazi, teknolojinin zorbalığını önlemek olarak da görülmektedir. Bunun nedeni ise, günümüzde insanların genelde tıbbi bakım ünitelerinde ölümü yaşıyor olmalarıdır. Makineye bağlı ve bilinci açık olan pek çok kimse, kendisine yapılan müdahaleleri

acı çekerek yaşamaktadır. Bilincini kaybetmiş olanlar ise, kendine yapılan müdahalelerin farkında olma şansına bile sahip değildirler. Kişi ötenazi istemesiyle en azından kendine ne müdahale yapacağını bilebilmektedir. Kişinin özerkliğini ortadan kaldıran herhangi bir tıbbi müdahale, kişide “onur kaybı” ve bağımsız kişiliğine tecavüz korkusunu da beraberinde getirmektedir. Hastanın kendisine yapılacak tedaviyi seçmesi veya bu tedaviyi reddetmesi, onun korkularını yenmesinde her zaman için geçerli bir yöntem olmadığı bilinmelidir. Özerklik hakkını kullanmak gereklidir; fakat buna da bir sınır çizilmelidir. Burada insanın aklına gelen en temel soru ise “Nereye kadar özerklik?” sorusudur.

Bazı görüşlere göre otonominin sınırı yoktur. Bu görüşler açısından ötenazi sosyal bir karardır. Bir kimsenin öldürülmesi onayını gerçekleştirecek olan toplumdur; bundan dolayı, olayı sosyal boyutuyla ele almak bir zorunluluktur. Bazı ülkelerde toplum özerklik hakkına müdahale etmediği için, ötenazi ve intihara yardım da, kişinin bu hakkı içerisinde değerlendirilmektedir. Kimileri ise otonomi hakkını bazı sınırlarla kabul ederler. Bunlar “öldürme” ile “ölüme terk etme” arasında bir ayrım görürler ve böyle bir ayrım yapmanın gerekli olduğunu savunurlar.⁸⁸ Aslında ötenazi tartışmalarının temeli bu görüşe dayanmaktadır. “Öldürme”: Bir kimsenin ölümünü amaçlayan kasdi veya ihmali davranıştır. “Ölüme terk etme” ise: Yararsız veya uygunluğu tartışmalı olan bir tedaviden kaçınma veya başlanan tedavinin çekilmesidir. Ahlaki anlamda otonomiye sınırsız olarak görenler, “öldürme” veya “ölüme terk etme” ayrımı yapmazlar. Otonomiye sınırsız kabul ederler. Onlara göre bu ayrım yaşamı sona erdirmeye konusunda yapılan basit bir tanımlamadan ibarettir. Aralarında ahlaki bir fark görmezler.⁸⁹ Onlara göre her şeye rağmen sonuçta ölüm varsa, öldürme ve ölüme terk etme arasında bir fark yoktur. Hastanın ölümünü uzatmamaya karar verilmişse, aktif veya pasif olarak hareket edilmiş olması ahlaki anlamda farklılık yaratmaz. O halde aktif ötenazide kabul edilebilir bir eylemdir. Hatta bazı durumlarda aktif ötenazi daha fazla bir acıma duygusu gerektirdiği için kaçınılmaz bir durum olabilmektedir. Ötenaziye ahlak dışı kılan şey, eylemin kendisi; izlenen yöntem değil başka faktörlerdir. Örneğin;

⁸⁸ Gula, **a.g.e.**,s. 20

⁸⁹ James Rachels, **The End of Life: Euthanasia and Morality**, New York, 1986, s.106 ve s.106-128’de anılan felsefeciler(Jonathan Glover, Peter Singer, Michael Tooley, Helga Kuhse gibi)

hastanın rızası alınmadan gerçekleştirilen bir eylem ister aktif, ister pasif olsun; ahlak dışıdır.

Otonomiyi kendi içinde sınırlı kabul eden kişilere göre ise, aktif ve pasif ötenazi arasında, ahlaki bakımdan bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kudret Güven'in eserinden faydalanarak, bu farklılıkları şu şekilde maddeleyebiliriz:

1. Aktif ötenazi uygulayan doktor, öldürme eyleminde bulunurken kendisini daha kötü hisseder.
2. Aktif ve pasif ötenazinin amaçları birbirinden farklıdır. Yani, aktif ötenazide amaçlanan ölümdür. Pasif ötenazide ise, yaşam desteği vermemek veya desteği çekmek şeklinde, ölümün seyri kısıtlanmaktadır; böylece hastalığın doğal seyrini gerçekleştirmesi amaçlanmaktadır. Yani ölüme yapılan, doğal olmayan müdahale ortadan kaldırılmaktadır.
3. Bu farklılık, uzun süreli (uzun vadede) düşünüldüğünde ortaya çıkan sonuçlardan kaynaklanmaktadır. Şöyle ki: Salt acıma duygusuna dayanarak ötenazinin kabulü, diğer sebeplerle, Saiklerle de ötenazi uygulamasına yol açar ki, bu insanlık için son derece sakıncalıdır.
4. Bu farklılık da, ölümün dayandırıldığı sebep bakımından görülür. Bir kimseye iğne yapılmasıyla öldürülmesi ile hastanın hastalığının artması, kötüleşmesi suretiyle ölmesi arasında fark vardır.
5. Bu farklılık da doktorluk mesleğiyle ilgili bir farktır. Aktif ötenazide doktorun üstlendiği rol ile mesleği arasında bir çatışma meydana gelmesine rağmen, pasif ötenazide bu kaygının yaşanmaması gerekir. Doktor, tedavi eden ve yaşamı koruyan bir meslek mensubudur. Onun işi öldürmek değil, yaşatmaktır. Pasif ötenazide, doktor her türlü tedavi ve koruyucu yollara başvurduktan sonra kendisine düşen son görevi gerçekleştirmektedir. Pasif ötenaziye başvuran doktor öldürmemekte, hastayı hastalıktan kurtarmaktadır.⁹⁰

⁹⁰ Güven, a.g.e., s.131

Yukarıdaki farklılıkların yanında, her ikisi arasındaki bu farklılıkların çok fazla bir anlam ifade etmediğini, birlikte ele alındığında öldürme eylemi ile ölüme terk etme eylemi arasındaki farkların açığa çıkacağını düşünenlerin⁹¹ de bulunduğunu söylemekte yarar görmekteyiz.

⁹¹ Stephen E. Lammers, Allen Verhey On Moral medicine: Theological Perspectives in Medical Ethics books.google.com.tr/books?isbn=0802842496...(Çevrimiçi) 26/05/2010

BÖLÜM- III

3. ÖTENAZİYE İLİŞKİN ETİK KAVRAMLAR VE TARTIŞMALAR

3.1. Kişilik Hakkı Kavramı Açısından Ötenazi

Tartışmalarımızın temel konusunu “kişilik hakkı” kavramı oluşturmaktadır. Kişilik Hakkı, kişiliği oluşturan tüm değerler üzerindeki haklardan oluşan; ancak bunlarla da sınırlı kalmayan, daha geniş bir kapsamla ortaya çıkan bir kavramdır. Kişilik hakkı kavramının özünü “kişi” kavramı oluşturmaktadır. Kişinin olmadığı yerde kişilikten ve kişilik hakkından bahsetmek mümkün değildir. Kişilik, doğum tam ve sağ olarak gerçekleşmedikçe kazanılamaz. Çocuğun anne karnında oluşmaya başladığı ilk andan itibaren kişilik haklarına sahip olduğu öngörülmüş olsa da, kişinin haklarının kullanımı bu dönemde kendisine ait değildir. Kişiliğin sona emesi de, ölüm kararına bağlanmıştır. Özetle, kişinin olmadığı yerde kişilik hakkından bahsedilemez.⁹²

3.1.1. Kişi ve Kişilik Unsurları

“Kişi” ve kişilik kavramları çoğu zaman eş anlamlı değerlendirilen iki kavram olmuştur. Aralarındaki bağdan dolayı böyle değerlendirilmesi de doğaldır. Bunun örneklerini 19. yüzyıl hukukçularında görebilmekteyiz.⁹³ Kişi, hak ve borç sahibi olan varlık olarak tanımlanmıştır.⁹⁴ Günümüz hukukçularına göre de kişi

⁹² Güven, a.g.e., s.79

⁹³ Ergun Özsunay, *Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu*, İstanbul, 1979,s. 9

⁹⁴ Von Tuhr, *Der Allgemeine Teil des BGB.I.Bd. Allgemeine Lehre und Personenrecht*, Berlin, 1957, s.21

tanımı, çoğu zaman hak süjesi olmakla eş anlamlı kullanılmaktadır.⁹⁵ Güven “kişi” kavramını oluşturan iki önemli faktörün olması gerektiğini belirtmektedir. Bunlardan birisi hak sahibi olabilme, diğeri de borç edinebilme faktörleridir.⁹⁶ Bu iki unsur aynı zamanda haklardan yararlanma ehliyeti (ya da hak ehliyeti) sahibi olma anlamını da taşımaktadır. Hak ve borç sahibi olma ehliyeti hukuki ilişkilere katılmayı gerektireceğinden, bu yeteneğe sahip olmayan küçük çocuklar ve akıl hastaları gibi kişilerin hukuki ilişkilere katılamayacakları ve hak ve borç sahibi olamayacakları, oysa bunların da kişi sayıldığı, bu nedenle kişi tanımlanırken, hak ve borç sahibi olmaktan çok, sahip olabilmeyi temel olarak almak gerekeceği de ileri sürülmektedir. O halde kişilik kavramını, hukukun kendisine kişilik tanıdığı varlık ve hak ile borç sahibi kıldığı bir süje olarak sınırlı biçimde tanımlamak doğru değildir. Bu konuda şu şekilde bir tanım daha uygun görünmektedir: Kişi, kişilik haklarını da içeren, medeni hak ve borçlara sahip olabilen varlıktır.⁹⁷ Bu aşamada, ötenazi konusuyla ilgili şu soruyu sormamız gerekir: “Kişi ne zaman kişilik hakkı yani hak ehliyeti kazanır?” Pozitif hukuka göre hak ehliyeti, annenin bedeninden ayrılmış ve bağımsız hale gelmiş organizmalara verilmektedir. Tabii hukuka göre ise, hak ehliyeti döllenme anından itibaren başlamaktadır. Tabii hukuka göre yaşam bu tarihte meydana gelmektedir. Ceninin hak ehliyeti daha sonra, sağ doğup doğmamasına göre, bağımsız hale gelecektir. İnsan embriyosu, oluşacak bir insandır. Aynen bir bebek gibi cenin de henüz gelişmemiş; ancak gelişecek olan bir insandır. Doğumla birlikte insan kişiliği kazanan cenin, kişiliğin yapı taşlarını oluşturan bilinç sahibi olma, irade ve akıl sahibi olma özelliklerini henüz kazanmamış olmakla beraber, hak ehliyetini kazanmış olmaktadır. O halde, hak ehliyetinin başlangıcı ceninin anne karnına düştüğü ana bağlanmışken, kişilik ve kişilik haklarının başlangıcı çocuğun sağ olarak doğumu anına bağlanmaktadır.⁹⁸

Ötenazi kavramı ile ilgili olarak sorulabilecek diğeri bir soru da şudur: “Peki gerçek kişileri nasıl ayırt edebiliriz?” Bir kimsenin kişi olup olmadığını kendisine sorarak basit bir şekilde öğrenebiliriz. İlk anda bilimsel değilmiş gibi gelen bu ifade, aslında bir kimsenin kişi olduğunun önemli bir göstergesidir. Eğer bir kimse

⁹⁵ Özsunay, a.g.e., s.9; Ragıp Atay, **Şahıslar Hukuku – Hakiki Şahıslar**, İstanbul, 1969, s.17

⁹⁶ Güven, a.g.e., s.80

⁹⁷ a.g.e., s.82

⁹⁸ a.g.e., s.82

kendisinin “kişi” olduğunu söylüyorsa, o kimse zaten kişidir. Bu, o kimsenin doğru söyleyip söylememesi tartışması değildir; burada dikkat çeken unsur “konuşma yeteneği” dir. Çünkü konuşma yeteneği, Öz bilincin damgasıdır. Aynı zamanda dil, öz bilinci fark edebilmemiz için tek araçtır⁹⁹ Bir kimse kendisinin farkında olduğunu ancak dil aracılığıyla ifade edebilir.” Farkında olduğumuzun farkında olduğumuzu (yani öz bilincimizi), ancak dille yorumlayarak gösterebiliriz. Özetle; dilin varlığı, ona sahip olan varlığın “kişi” olduğunun kesin kanıtıdır.¹⁰⁰

3.1.2. Hayatın Değeri

Bir kişinin hayatının bir değeri olup olmadığını ve bu değer ne olduğunu genellikle, o kişinin kendi hayatına verdiği değere göre belirleriz ya da inançlarımız bize hayatların değeriyle ilgili bilgiler vermiştir. Bana göre biz hayatların değerli olduğunu ve bu değeri hiçe sayıp, o değeri yok kabul ederek hayatları sonlandırmayı uygun bulmayız. Başka bir ifadeyle, eğer hayatın bir değeri varsa onu sona erdirmek o değeri yok saymak veya görmezden gelmektir. Bu konuda genelde insanlar bu şekilde bir yargıya sahiptir. Burada bir sorun görünmemektedir. Ancak, ötenazi uygulamalarında özellikle üzerinde durulması gereken bazı durumlar bulunmaktadır. Temel ilke şudur: “Her kişinin hayatı ayrı ayrı değerlidir.” Ötenazi uygulanması tartışma konusu olan birden fazla kişi, örneğin iki kişi, varsa o zaman hangisinin hayatı daha değerlidir? Hayatına çok değer veren bir kişinin hayatını diğer hayatlardan daha değerli varsayıp, onu yaşatmaya çalışıp, diğerlerini görmezden mi gelmeliyiz? Yoksa başka bir çözüm şekli mi aramalıyız? Bu durumda genelde savunulan düşünce: “İki hayat her zaman bir hayattan daha değerlidir.” şeklindeki düşüncedir. Bu yüzden, risk altında olan hayatlardan hepsini kurtarmayıp, bir seçim yapmak zorunda kaldığımızda, kurtarabildiğimiz kadar hayat kurtarmaya çalışmak daha doğrudur.¹⁰¹ Tek tek her hayat değerlidir. Çoğu zaman yitirilen her hayatın “bütün bir dünyanın yitirilmesi” anlamına geldiği düşünülür. Eğer bir kişi öldüğünde

⁹⁹ John Harris, **Hayatın Değeri:Tıp Etiğine Giriş**, İstanbul, Ayrıntı yay.,1998,s. 43

¹⁰⁰ Harris, **Hayatın Değeri**, s. 45

¹⁰¹ Harris , **a.g.e.**, s.45

bir dünya kayboluyorsa, iki kişi öldüğünde de iki dünya kaybolur. Eğer hayatına değer veren diğer kişinin hayatını kısaltmaktan daima kaçınmazsam ya da elimde olduğu halde hayatı uzatmaya her zaman yardımcı olmazsam, kurtarabileceğim kadar çok insanı kurtarırsam, ya da imkanlar elverdiği sürece, olabildiğince az insanı öldürmeye çalışmazsam, o zaman kurtaramadığım her hayatın değerini hiçe saymışım demektir. Kurtarabileceğim halde kurtaramadığım ya da öldürmekten kaçınmadığım her bir hayatın değerini önemli ölçüde azaltmışım demektir.¹⁰² O halde bu, bireylere gerçek anlamda değer veren tek politikadır. Çünkü, bu politika, bireylere tek başlarına da toplum içerisinde de, risk altında bulduklarında, onların yaşamlarına değer veren bir politikadır. Bunun tersini düşünmek, yani bir kişinin yaşamını, risk altındayken değerli sayıp, başkaları da risk altındayken birden bire o kişinin hayatını değersiz saymak demektir.

İnsanların her birinin tek tek değerli olduklarını kabul ettikten sonra, bu aşamada şu sorunun tartışılması gerekir: “Değerli olan sadece insan mı, yoksa tam insan yaşamı mıdır?” Örneğin Warnock, “kişi” olarak değerli olmak konusunda, kendiliğinden değerli olanın insanlar değil, tam insanlar olduğunu söylemektedir.¹⁰³ Bunun yanında, insanları değerli kılan şeyin ne olduğunu veya hatta onları diğer türlerden değerli kılacak şeyin ne olduğunu tanımlama gereğini reddetmeyi bir prensip haline getiriyor. Ama burada da “ne zaman tam insan oluruz?” sorusunu aklımıza getiriyor ve yanıtını da ortada bırakıyor. Yani tam bir tanım ya da yanıt ortaya koymuyor. Warnock’un diğer önemli bir görüşü de şudur: “eğer bir insan bir köpek ya da bir sinek yerine bir insanı kurtarmayı yeğlemiyorsa onun haklı olduğunu kanıtlaması gerektiğini düşünmek zorundayız.” Bu şekilde düşünmemiz Warnock’a göre, insanların bizim türümüzden olmasından değildir. İnsanların köpeklerden ve sineklerden daha değerli olduğuna inanmamızdan ve bunu kanıtlayabileceğimize emin olmamızdandır. Ama burada şu da aklımıza gelmektedir: “Eğer biz daha değerli olduğuna inandığımız için bir insanı kurtarmayı, bir köpeği ya da bir sineği kurtarmaya tercih edersek, o zaman bir beyazı kurtarmayı bir zenciye kurtarmaya tercihe edebilir miyiz?” Bu sorunun yanıtını yukarıdaki mantığa göre hareket ederek verirsek, yanıt “Evet” olacaktır. O zaman da yaşamın kendisinin değil

¹⁰² Harris, a.g.e., s.46

¹⁰³ a.g.e., s.47

de, insan yaşamının değerli olduğunu kabul etmiş olmaz mıyız? İnsanları diğer canlılardan daha değerli olduğunu düşünmemizi sağlayan nedir peki?

Kişiler, kendi varoluşlarına değer verme yeteneğine sahip varlıklardır. Burada bizim konumuz olan insanların da, kendi değer verme yeteneklerine sahip olduklarında “kişi” haline geldiklerini ve bu yeteneği yitirdiklerinde “kişi” olmaktan çıktıklarını söyleyebiliriz. Bundan sonra sorulabilecek soru da şu olmalıdır. “Birey kendi varoluşuna değer verme yeteneğini ne zaman yitirir ya da biz kendi varoluşuna değer verme yeteneğini yitirmiş olduğu sonucuna nasıl ulaşırız?” Bu soru ötenazi için son derece önemli bir noktada bulunmaktadır. Bu soruya verilecek yanıt da en az soru kadar önemlidir. Hatta denilebilir ki: Ötenaziye izin verip vermemek konusundaki kararımız bu soruya verilecek yanıtla bağlı olacaktır.

3.7.1. Hipokrat Yemini

Hipokrat Yeminine göre aktif ötenazi yasaklanmıştır: Hipokrat Yemini’nde yer alan şu ifadeler buna kanıt olarak gösterilebilir. “Benden talep edilse dahi hiç kimseye ne öldürücü ilaç vereceğim ne de öldürücü bir etkiye neden olacak bir şey tavsiye edeceğim.”¹⁰⁴ Her ne kadar bu yemindeki ötenazi yasağı, Pitagorasçı yaşamın kutsallığı tezini yansıtsa da çoğu doktor tarafından ötenazi uygulamamak için ileri sürülen nedenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Burada yeminle ilgili çeşitli tartışmalar bulunmakta olduğunu belirtmek gerekir

“...Hipokrat konusunda kesin görüşler ileri sürmenin kişiyi yanıltabileceği konusunda tezler vardır. Her şeyden önce Hipokrat Yemini olarak adlandırılan yeminin, Hipokrat’ın kendisi tarafından mı yoksa Pitagorasçı başka bir hekim tarafından mı yazıldığı belli değildir. Amundsen, bugün çok az bilim adamının, yeminin Hipokrat tarafından yazıldığını kabul ettiklerini belirtmektedir. Yeminin hangi tarihlerde yazıldığı dahi belirsizdir. Bazılarına göre İ.Ö.6 yüzyıl kadar erken bir tarihte, bazılarına göre ise, Hristiyanlık’ın ortaya çıktığı yüzyılın başları kadar geç bir tarihte yazılmıştır. Ayrıca, Hipokrat’ın diğer yazıları ve Yemin arasında bazı çelişkiler olduğu da kabul edilmektedir. Yeminde yer alan, ameliyatla ilgili yasak buna örnektir. Yeminde yasaklanan ameliyat, diğer Hipokrat yazılarında kabul edilmektedir.

¹⁰⁴ İnceoğlu, ag.e., s.170

Hipokrat Yemini'nde yer alan kürtaj ve ötenazi yasakları, Hipokrat'ın dehasına değil, Edelstein'in dediği gibi, Pitagorasçı bir hekimin ölümüne karşı tavrına, diğer bir ifadeyle yeminin yazarının dini değerlerini yansıtmaktadır. Edelstein'in yeminin büyük bir ihtimalle Pitagorasçı bir hekimin öğrencisi ile yaptığı bir sözleşme işlevi gördüğünü belirtmektedir.

Yemin'in Yunan- roma tıp etiğinin geniş bir bölümüyle uyum içinde olmadığını da belirtmek gereklidir. Gourewitch, hekimin zehir vererek hastanın ölümüne yardım etmesinin kinandığına pek rastlanmadığına, fakat, çabuk ve acısız araçların kullanılmasından ötürü övüldüğünün görüldüğünü belirtmektedir. Bu durum, bir çok hekim için, '*yardım et ya da en azından zarar verme*' ilkesinin ihlali olarak algılanmamıştır.¹⁰⁵

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Hipokrat Yemini ile ilgili pek çok tartışma bulunmaktadır. Bunun yanında Yunan tıp literatüründe ölümcül hastaların tedavi edilmemesine ilişkin veriler de vardır. Hipokrat Corpusu'nda tıbbın üç işlevi olduğundan bahsedilmektedir. Bunlar: Hastalığın getirdiği acıları yok etmek, hastalığın şiddetini azaltmak ve hastalığın, hastayı yenilgiye uğratması sonucunda tedaviyi reddetmek. Bu son işlev, tamamen hekimin inisiyatifi içindedir, tedavi edip etmeme kararı hekim tarafından verilmektedir. Hipokrat Yemininde yer alan doktorun tedaviyi reddetme işlevi, pasif ötenazi açısından sıkça vurgulanmıştır. Buna göre doktor isterse hastayı tedavi edebilecek, istemezse de tedaviyi ihmal edebilecektir. Olay tamamen doktorun merhamet duygularıyla ilgilidir. Bazı doktorlar, kötü şöhrete neden olacağı düşüncesiyle, ölümcül hastaları tedavi etmeyi reddediyorlardı.¹⁰⁶ Ancak bu anlayış Hipokrat Yeminiyle çatışır gözükmektedir.

Hipokrat kendisine atfedilen yeminin "Tıbbın Apologisi" bölümünde doktorun sadece hastanın tamamen iyileşmesi yanı sıra, şiddetli olan ağrılarını dindirmekle de görevli olduğundan bahsetmektedir. Ancak doktorun tedavi imkanı olmayan hastaları tedavi etmeye kalkışmamasını da tavsiye eder. Buna karşın, Hipokrat, kendisine atfedilen yemin metninde, istek üzerine de olsa hastaya zehir vererek onun hayatına son vermeyi yasaklamaktadır.

¹⁰⁵ a.g.e.,s.171-172

¹⁰⁶ a.g.e., s.172-173

3.7.2. Çifte Etki Doktrini

Çifte Etki Doktrini, aktif-pasif ayrımını destekleyen tezlerden biridir. Katolikler tarafından öne sürülen bir tezdır. Katoliklerin inancına göre doğrudan öldürme suç sayılırken dolaylı öldürme suç sayılmamaktadır. Aquinolu Thommas, bir hareketin iki etkisi olduğu zaman, bunlardan sadece birinin amaçlanmış olduğunu, diğerinin ise amaç dışı olduğunu söylemektedir. Örneğin; meşru müdafaa durumunda asıl amaç saldırıyı önlemektir. Saldıranı öldürmek ise amaç dışıdır. Yani istenmeyen etkidir. Bu teoriye göre ötenazi olayını değerlendiren Sibel İnceoğlu, şunları söylemektedir:

“...Bir hastaya, acılarını dindirmek amacıyla da olsa, ölümcül dozda ilaç enjekte etmek,onun yaşamını kasten sona erdirmektir (doğrudan kast) ve yasaklanması gereken bir harekettir. Fakat hekimin hastasının acısını dindirmek amacıyla giderek artan dozlarda ve zaman içinde onun ölümüne neden olacak uyuşturucuyu enjekte etmesi veya hekimin hastanın ölümüne neden olacağını bilmesine rağmen, yaşam destekleyici araçları çekmesi izin verilebilir bir harekettir. Çünkü burada iki tür kast vardır. Birincisi acıyı dindirmek kastıdır; doğrudan kast budur.İkincisi ise dolaylı kastıdır; bu da hastanın ölümünü öngörülmesidir.Hastanın ölümü doğrudan amaçlanmamıştır, hatta istenmemektedir;o sadece doğrudan kastı içeren hareketin hareketsizliğinin ikinci etkisidir.Dolayısıyla aktif ötenazi, doğrudan öldürme kastını içerirken, pasif ötenazideki doğrudan kast acıyı dindirmektir, hastanın ölümü ise dolaylı kasttır, öngörülmüştür, fakat istenmemiştir.”¹⁰⁷

Buna göre, yaşam destekleyici tedaviyi kesen doktor, sadece hastanın isteklerini yerine getirmektedir. Oysa ölümcül hastanın intiharına yardım eden doktor öncelikle hastanın ölmesini amaçlamaktadır. Bu noktada vurgulanması gereken bir diğer konu daha vardır. Çifte etki doktrini bazı özel şartlarda ötenaziye izin verebilmektedir:

“Çifte etki doktrinine göre, biri kötü biri iyi iki sonucu olan bir hareketin şu dört şartı yerine getirmesi gerekmektedir:1.Hareketin kendisi sonuçlarından **bağımsız** olarak izin verilen hareketlerden biri olmalıdır (bu şarta göre, bazı hareketler sonucu ne olursa olsun kesin olarak yasaklanmış hareketlerdir.) 2. Kötü sonuç amaçlanmamış olmalıdır,

¹⁰⁷ a.g.e. , s. 151

sadece iyi sonuç gerçekleşmesi istenilen amaç olmalıdır(bu şart her bir ajanın harekete bireysel yaklaşımı ile ilgilidir.) 3. Kötü sonuç, iyi sonuca ulaşmak için araç olarak kullanılmış olmamalıdır(kötü sonuç gerçekten de hareketin yan sonucu olmalıdır, aracın/aracının planı içinde yer almamalıdır- örneğin hastayı acılarından kurtarmak için öldürmek bir araç olamaz fakat acılarından kurtarmak için yapılan bir eylemin yan sonucu olarak hasta ölebilir); 4.İyi sonuçta elde edilen iyinin miktarı, kötü sonucun kötülüğünü bertaraf edecek kadar büyük olmalıdır.

....Yüksek dozda uyuşturucu vererek ya da olağan dışı yaşam destekleyici araçları keserek ölüme sebebiyet vermek kabul edilirken, olağan yaşam destekleyici araçları keserek ölümü hızlandırmak veya aktif olarak ölümcül hastaya zehir vererek öldürmek reddedilmektedir.»¹⁰⁸

Çifte etki doktrininde doğrudan ve dolaylı amaç ayrımı yapılmaktadır. Ancak her zaman bu ayrımı yapmak kolay olmamaktadır. Bu nedenle çok fazla eleştiriyi karşı karşıya kalmış olan bir doktrindir. Öncelikle böyle bir ayrımı nesnel bir şekilde yapmak pek de mümkün görünmemektedir. Helga Kuhse, Philippa Foot gibi düşünürler de bu doktrinin ötenaziye uygulandığında “iyi ajan- kötü ajan” ayrımı yapılması gerektiğini, ancak bunun her zaman tespit edilemeyeceğini savunmuşlardır.¹⁰⁹ Her zaman doğrudan ve dolaylı kastı ayırt etmek de çok kolay olmamaktadır. Bunun için Çift Etki Doktrini çeşitli eleştirilerle karşılaşması doğaldır. Bu teze göre aktif ötenazinin daha kötü, pasif ötenazinin ise daha iyi olduğu söylenebilmektedir. Ancak pasif ötenazinin aktif ötenaziye göre daha uzun ve acılı bir ölüm getirdiği de unutulmamalıdır.

3.1.3. Onur kaybı

Ötenazi konusunda, hastaların kararlarını en çok etkileyen durumların başında, onursuz bir yaşamı istememek gelmektedir. Yani birçok kişi, onursuz bir yaşam sürmektense ölmeyi istemektedir. Ancak “onur” dediğimiz şey nedir? Öyleyse “onur” kavramının yaparak başlamalıyız. Schopenhauer “Onur; nesnel olarak,

¹⁰⁸ A.g.e., s.43-44

¹⁰⁹ A.g.e.,s.152-153

başkalarının bizim değerimiz hakkındaki görüşüdür ve öznel olarak, bizim bu görüşten korkmamızdır.” şeklinde bir tanımlama yapmaktadır.¹¹⁰

Schopenhauer’a göre, bütünüyle bozulmamış her insanda bulunan onur, utanç duygusunun ve onura verilen yüksek değer kökünü açıklamaya çalışır. Ona göre, onurun, kökeni insanın bir anlamda toplumsal bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. Ona göre insan yalnız başına çok az şey yapabilir ve yalnız bırakılmış bir “Robinson”dur. İnsan ancak toplum içinde, bir şeyler yapabilir ve ancak toplum bir şeydir. Yalnız başına hiçbir şey yapamaz. İnsan bir ilişki içine girer girmez ya da bir ilişki bilinci geliştirmeye başlar başlamaz bu durumun farkına varmaya başlar. Bunun sonucunda ise, insan topluluğunun yararlı bir üyesi olarak, toplumun yararına olmaya başlamaktadır. İnsanlar genelde kendi gözünde değil de, başkalarının gözünde nasıl görüldüğüne önem vermektedirler. Başkalarının uygun görüşleri için, gösterdiği ağır çabanın temelinde bu fikir yatmaktadır. İnsanın, suçsuz olduğunu halde başkalarının gözünde nasıl görüldüğünü bu kadar takması da bundan kaynaklanmaktadır. Bu durumda keyfi olarak üstlenilmiş bir yükümlülüğe ilişkinse bile yüzü kızardığında, bu duygu söz konusudur; öte yandan, başak hiçbir şey, başkalarının olumlu görüşünün öğrenilmesi ya da bundan yeniden emin olunması kadar bir insanın moralini yükseltmez; çünkü bu görüşü ona herkesin bir araya gelmiş güçlerinin korumasını ve yardımını vaat eder. Yaşamın kötülüklerine karşı, tek başına olduğundan daha etkin bir koruma sağlayacaktır. Onur, genel olarak, her zaman ahlaki karakterin değişmezliğine dayanır; bu karakter sayesinde tek bir kötü eylem, kendisini takip eden tüm hareketlerinin aynı şartlar ortaya çıkar çıkmaz aynı ahlaksal yapıda olacaklarını içerir. İngilizce’deki “ün, şan, onur” anlamına gelen “character” sözcüğü bunun kanıtıdır. Bundan dolayı, yitirilen bir onur tekrar kazanılamaz. Bu onur kaybı o kadar ciddiye alınmıştır ki; yanlış düşünceye, hakarete ya da iftiraya karşı yasalar bulunmaktadır.

Schopenhauer’ a göre, onurun değeri dolaylıdır. Onura, onurun kendisi için değil de, getirdiği yarar için değer veririz. Schopenhauer, Cicero’nun da kendisinin görüşüyle aynı düşünce de olduğunu söylemektedir: “Chrysippus ve Diogenes, iyi bir ün için, ondan yararlanmak dışında, parmağını bile kıpırdatmamak gerektiğini

¹¹⁰ Arthur Schopenhauer, **Aforizmalar**, Türkiye İş bankası Yay.,İstanbul 2008, (5. Baskı) s., 62

söylüyorlar. Ben de ona katılıyorum.”¹¹¹ ifadesine eserinde yer vermektedir. Aynı zamanda “Aforizmalar” adlı eserinde, Helvetius’un da bu görüşte olduğuyla ilgili şu alıntıyı yapmaktadır: “onura, getirdiği yarar uğruna değer veririz.” Ona göre araç, amaçtan daha değerli olamayacağı için, onurun yaşamdan daha değerli sözünün abartılı olduğunu savunmaktadır.¹¹²

Schopenhauer, onuru türlere ayırarak açıklamaktadır: Bunlardan birisi, burjuva onuru, diğeri makam onuru, sonuncusu ise cinsel onur türleridir. “Aforizmalar” adlı eserinde bu onur türlerini sırasıyla açıkladıktan sonra şu sonuca varmaktadır: Onur, tüm halklarda ve tüm zamanlarda genel geçer kavramlardan biridir. Aynı zamanda şu ilkelere de ulaşmaktadır:

“ Onur başkalarının bizim değerimiz hakkındaki görüşlerine değil, böyle bir görüşün dile getirilişine dayanmaktadır. Böyle bir onurun var olup olmaması bile bizim için bir anlam ifade etmemektedir. Başkaları bizim yaşam tarzımız hakkında istedikleri kadar kötü düşünürlerse düşünsünler, istedikleri kadar bizi hor görsünler, içlerinden birisi bunu yüksek sesle dile getirmediği sürece, bu durumun onura hiçbir zararı dokunmaz. Ancak birisi, söyleyen en aptal kişi bile olsa, bunu yüksek sesle dile getirdiği an, onurumuz zedelenmiştir. Onarılmadığı takdirde de sonsuza kadar kaybedilmiştir. Bunun nedeni onurun, başkalarının bizim hakkımızdaki görüşüne değil de, bu görüşün dile getirilmesine bağlı olduğundan kaynaklanan bir yapıda olmasıdır. Eğer dile getirilen şeyler, doğru değilse- sadece bir iftiradan ibaretse- o zaman kendimizi temize çıkarmak için elimizden geleni yaparız. Sözü dile getiren kişinin sözünü geri alması ya da kendimizi temize çıkarmamız durumunda ise, siz hiç söylenmemiş gibi olur. O halde, onuru/ saygıyı hak etmek değil, onu korumak ve elde etmek gözetilmektedir.

Bir kimsenin onuru, onun yaptıklarına değil de, hangi acıları çektiğine ve başına hangi olayların geldiğine bağlıdır. Burada kişinin kendisi hakkında neler söylediğine bağlıdır. Bir adamın yapıp ettikleri en adil ve en soylu, ruhu en temiz, zekası en olağanüstü olabilir; başka birisi, ona hakaret ettiği an, onurunu kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya almaktadır. O, toplumda genelde üstün olan kişilere, onlara zıt niteliklere sahip olanlar tarafından saldırılar yapılacağını ve bu yolla onların onurlarının zedelenmeye çalışılacağını belirtir. Onurunu kaybetmiş olanların onurlu kişilere tahammül edemeyeceği gerçeğinin bir sonucudur.”¹¹³

¹¹¹ Schopenhauer, **a.g.e.**, s. 64- 65

¹¹² **a.g.e.**, s. 65

¹¹³ **a.g.e.**, s. 71-73

Schopenhauer, “Aforizmalar”ında, ün ve onur ilişkisine de değinmektedir. Ona göre, ün ve onur ikiz kardeşirler. Schopenhauer’in tabiriyle “Ün, ölümlü onurun ölümsüz kardeşidir.”¹¹⁴ Onur, aynı şartlara sahip herkesten istenilen özelliklere ilişkindir; ün ise, hiç kimseden istenmeyecek özelliklere ilişkindir. Onur herkesin kendisine açıkça atfedebileceği; ün ise, hiç kimsenin kendi kendine atfedemeyeceği özelliklere ilişkindir. Herkes onurlu olma hakkına sahiptir; üne ise yalnızca istisna kişiler sahip olur. Çünkü sıradan olmayan kazanımlarla üne ulaşılır. Üne ulaşmak için başlıca iki özelliğe sahip olmamız gerekmektedir: Bunlar: eylemler ve yapıtlardır. Schopenhauer’a göre, insanı eylemlerinin yolundan götüren en öncelikli özellik, büyük bir yürektir. Yapıtların yolundan götüren özellik ise büyük bir kafadır. Her iki yoldan hangisi tercih edilirse edilsin, her ikisinin de birbirine göre avantajları ya da dezavantajları bulunmaktadır. Ancak aralarında önemli bir far vardır: eylemler geçici, yapıtlarsa kalıcıdır. Schopenhauer, en soylu eylemlerin bile zamanla etkisini kaybettiğine dikkat çekmektedir. Elemlerin geçici olmasına karşın; dahiyâne bir yapıtın tüm zamanlar boyunca yüceltici bir etkiye sahip olduğunu düşünmektedir. Elemlerin ise hatıralarla uşaktan kuşağa aktarılmadıklarında, zamanla anılardan da silineceğini savunmaktadır. Platon, Aristoteles, Homeros vb. kahramanlar hala hatırlanıyor. Ama onların eylemleri unutulup gitmiştir.

Ona göre, üne ulaşmak ne denli zor olursa onu elde tutmak da o denli zor bir olaydır. Onurun herkese verilen bir şeydir. Hatta onur veresiye verilmektedir. Yeter ki, onu korumasını bilsin. Ün, asıl olarak, bir kimsenin başkalarıyla kıyaslandığında ne olduğuna dayalıdır. Bu yüzden ün görelidir. Eğer birileri üne sahip olursa, diğerinin ünü bitecektir. Schopenhauer birilerini onurlandırmak için kendimizi küçültmek zorunda olduğumuzu düşünmektedir. Schopenhauer, bu konuda Goethe ile aynı fikirde olduğunu söylemektedir. Goethe, Batı Doğu Divanı adlı eserinde konuyu şu şekilde ifade etmektedir:

“Başkalarını onurlandırdığımızda
Kendimizi soysuzlaştırmak zorundayız.”¹¹⁵

¹¹⁴ a.g.e., s. 96

¹¹⁵ Schopenhauer, a.g.e., s. 101

Schopenhauer'ın onur ve onur kaybı ile ilgili ifadelerine bu şekilde yer verdikten sonra, ötenazi ile ilgisi konusuna geçebiliriz. Ötenazi isteyen kişiler genel olarak onurlarını kaybettiklerini düşünmekte, onursuz bir şekilde yaşamaktansa ölmeye karar vermektedirler. Bu aşamada, kaybedilen bir onur, insanlara çok ağır gelmektedir ki, gelecekte vazgeçebilmektedirler. Her ne kadar onur denilen kavram bir anlamda göreceli olsa da, insanların yaşamlarının anlamı rolünü üstlenmiş durumdadır. İnsanlar, onurlarını kaybettikleri duygusuna kapıldıkları durumlarda, onurlarını yeniden kazanmaya çalışmak yerine bir anlamda kolay olanı seçmektedirler. Kaybedilen bir onur yeniden nasıl kazanılabilir? Onuru yeniden kazanmanın yollarından birisi şüphesiz kalıcı eylemlerde bulunmak ya da kalıcı eserler bırakmaya çalışmaktır. İnsanlardan çok azı, özellikle kalıcı eser bırakma yolunu tercih etmektedirler. Sonuçta, kalıcı bir ün sağlamakla da belki kaybettiklerini düşündükleri onuru yeniden kazanabilmek yolunu seçen insanlar da yok değildir. Hatta bu temayı işleyen filmler yapılmış ve romanlar yazılmıştır.¹¹⁶

İnsanların onurlarının kaybolduğu düşüncesi, aslında sağlam bir temelden yoksun bir düşüncedir. İnsanların, bir başka kişinin onuru hakkında tam bir birlikteliğe ulaşmaları mümkün olmayacağına göre, bu konuya takılıp gelecekteki yaşantılardan vazgeçmek ne kadar doğrudur? Eğer onurun kendisi için değil de, toplumda bize kazandırdığı faydalar içinse, ötenazi istemek çok da akıllıca bir seçim sayılmamaktadır. İntihar ya da ötenazi düşüncesine sahip olan kişilerde görülen mala, üne ya da sevdiği diğer insanlara bağlı bir saygınlık ve onurun kaybedildiği durumlarda onlar olmadığında yaşayamayacağı düşüncesi için ise şunu söylemek mümkündür: Neden kaybedilen şeyleri kazanmak için çalışmak gibi iyi nedenler varken, bunu ötenazi ya da intihar için iyi bir neden kabul edelim?

Onurun kişilerin bizim hakkımızdaki kişilerin görüşlerine dayanan bir kavram olduğundan hareket edersek, bu konuda yine Schopenhauer der ki: “ Dışsal olaylar ancak içsel olayların izin verdiği ölçüde o kişiyi etkilerler. Herkesin içinde yaşadığı

¹¹⁶ Bu filmlerin en önemlisi konu olarak, geçirdiği kaza sonucu uzun bir süre yatağa bağlı kaldıktan sonra onuruyla ölmek isteyen “Ramon Del Pedro” adındaki kimsenin gerçek yaşam öyküsünü ve ötenazi mücadelesini ele alan “ The Sea Inside”(İçimdeki Deniz) filmidir.

dünya, öncelikle kendi kendisini kavrayışına bağlıdır. Bu yüzden kafaların farklılığına göre yönelir.”¹¹⁷

Onurla ilgili şüphesiz söylenebilecek çok şey vardır; ancak çalışmamızın kapsamının sınırlı olması nedeniyle son olarak diyebiliriz ki: İnsan dünyadaki en değerli varlıktır ve onu değerli kılan onuruyla yaşamak onun en temel hakkıdır. Bunu Bahri Savcı'nın şu ifadeleri çok güzel ifade etmektedir:

“En önemli varlığın ilk hakkı da, bütün gerekleri ile birlikte önemlidir, anlamlıdır: insan, insan onuruna layık olarak var olmalıdır; bu onura koşut olarak gelişmelidir; hem kendisi, buna, bu düzeye çıkmaya çaba göstermek zorundadır, hem de, onun devleti, bu düzeyi sağlamaya yükümlüdür.

Bir başka deyimle; yaşam hakkı derin anlamlıdır; geniş önlemlidir. Çünkü, şu görüşten çıkar ve kaynaklanır: insan, bizatihi bir değer'dir. Onurlu bir değerdir; onuruna layık olarak doğmalıdır, var olmalıdır, gelişmelidir; ve hiç kimse tarafından bu ilk hak, bir ihlale uğramamalıdır.”¹¹⁸

3.1.3. Yaşama Saygı Savı ve Kılıç Prensibi

Yaşama saygı savı, ilk olarak, dini bir bakış açısıyla ötenaziye karşı çıkanlar tarafından ortaya atılmıştır. Daha sonraları ise, dini bir bakış açısına sahip olmayan kişiler tarafından sahiplenilmiş bir prensiptir. Bu prensibe göre; bir hareket, kötü ise, genel tehlikeyi önleyebilmek için yasaklanır. Herhangi bir hareket zinciri, genel olarak uygulandığında zarar veriyorsa, bireysel uygulamalarda da yasaklanmalıdır. Bu durum “kılıç prensibi” denilen prensibin bir gereğidir. Kılıç prensibini, ünlü düşünür Augustinus, yalana hiçbir zaman izin verilemeyeceğini doğrulamak için kullanmıştır. Eğer yalan söyleme yasağına bir istisna getirilirse, bu istisnaya daha sonraları yeni istisnalar eklenebilir. En sonunda bir istisnaya izin vermek, zarar verici bir dereceye ulaşacağını düşünmektedir.¹¹⁹

¹¹⁷ a.g.e., s. 5

¹¹⁸ Bahri Savcı, Yaşam Hakkı, dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/4991 (Çevrimiçi) 21.06.2010)

¹¹⁹ Joseph Sullivan, “The Immorality Of Euthanasia”, In **Beneficent Euthanasia**, ed. Marvin Kohl, Prometheus Books Press, Buffalo, New York, 1975, s. 26

Piskopos Sullivan, kılıç prensibi ile ilgili olarak, şu örneği kullanmaktadır: Boşanma ve tekrar evlenme olayı bazı özel durumlarda, kimseye zarar vermeyebilir; eşler ve çocuklar ikinci evlilikte, birincisinde olduğundan daha mutlu olabilirler; fakat buna rağmen, boşanmadan sonraki evlilik yasağı korunmalıdır. Aksi halde, bir kere bir istisna tanındığında, olayların arkası kesilmeyecektir. Diğer istisnaların bunu izlemesiyle, toplumda çok fazla acı verici olay yaşanacaktır.¹²⁰

Kılıç prensibine göre, acı çeken ve ötenazi isteyen hastaya ötenazi uygulanırsa, bu durum kendisine de yakınlarına da belki zarar vermeyebilir; fakat buna rağmen yine de ötenaziye izin verilmemelidir. Çünkü bir kere kasıtlı olarak bir masumun öldürülmesine izin verilirse, en tehlikeli kılıcın harekete geçmesini kabul etmiş oluruz. Daha sonraları bir kere harekete geçen bu kılıcın ilerlemesini durdurmak imkansız hale gelebilir. Bir kere istisna kabul edildiğinde, diğer uygulamaların önüne geçilmesi için çok geç olabilecektir. Başka durumlar için de nedenler bulunabilecek ve sonunda istisnasız olarak masum insanlar öldürülmeye başlanacaktır. İşte bu nedenden dolayı, ötenazi her koşulda yasaklanmalıdır. Kılıç prensibi gereği, eğer istemli ötenazi yasallaşırsa, başka bir zaman da zorunlu (istem dışı) ötenazinin yasallaşması için iyi bir neden olacaktır. Bireyin kendi isteği olsa bile, doğrudan masum bir insan öldürmeye izin verilmek suretiyle, yaşama saygı bu kadar azaltılırsa, bir gün zorunlu ötenaziye de izin verilebilecektir. Yaşama saygının azaltılması, tedavisi mümkün olmayan hastalığa sahip bütün hastaların, bakıma muhtaç bütün yaşlıların, bütün yaralı askerlerin, özürlü çocukların, akıl hastası insanların öldürülmesini kabul edecek kadar ileriye gidebilecektir.

Dini alanda ortaya çıkarak gelişmiş olan kılıç prensibi ve bu prensibin getirdiği yaşama saygı savı, dini bir temele dayanmayan yaklaşımları benimseyen düşünürler tarafından da ısrarla savunulmaktadır. Bilindiği gibi, ötenaziye özerklik hakkı çerçevesinde değerlendirip, sadece istemli ötenaziye veya hasta tarafından önceden verilmiş bir direktif varsa istem dışı ötenaziye savunurlar. Yasa tasarıları da, var olan yasalardaki uygulamalar da, genel olarak istemli ötenaziye hukuka uygun kabul ederler. Fakat yaşama saygı savı dikkate alınmadan bunların ilerlemesini durdurmak, güç olacaktır. Başka bir ifadeyle, istem dışı ötenazi, hastanın kendi isteği

¹²⁰ Sullivan, a.g.e., s. 24

olmadan, hatta belki de zorla, yapılacağı uygulamalar da yaşanır hale gelebilecek ve toplumun geneline yayılabilecek uygulamalar kaçınılmaz olabilecektir. Bunun örneğinin tarihte yaşandığı unutulmamalıdır. II. Dünya Savaşı sırasında yaşanmış ötenazi uygulamaları, kontrolden çıkmış istem dışı ötenazinin toplumda nelere mal olduğunun göstergelerinden biridir.¹²¹

3.7.5. Beyin ölümü, Bitkisel Yaşam ve Ötenazi

Bu üç kavramın ne anlama geldiği ve bunlar arasındaki ilişkiler, kuşkusuz, ötenazi kararlarında açıklığa kavuşturulması gereken bir konudur. Tüm bunları açık bir şekilde ifade eden aşağıdaki alıntı, durumu başka açıklama gerektirmeyecek kadar net açıklamaktadır:

“Toplumda, beyin ölümü gerçekleşmiş hastaların cihazdan alınması yaygın olarak “ötenazi” olarak değerlendiriyor. Oysa bu yanlış. Nedir beyin ölümü? Beyin ölümü, beyin fonksiyonlarının geri dönüşümsüz kaybolmasıdır. Beyin ölümü gerçekleşen kişide solunum ve dolaşım ancak yoğun bakım koşullarında, destek makinelerine bağlanarak sürdürülebilir. Solunum ve kalp atışları, yapay olarak sürdürülebilirken, beyin fonksiyonları yapay olarak sürdürülemez. Dolayısıyla beyin öldüğü zaman, kişi tıbben ölü kabul edilir. Beyin ölümü gerçekleşmiş bir insana yoğun bakımda verilen tüm tıbbi desteğe rağmen ortalama 24-36 saat sonra tüm organlar fonksiyonlarını kaybederler. Beyin ölümü gerçekleşmiş bir insanın tekrar hayata dönmesi mümkün değildir. Bu durumda organları bağışlanabilir. Beyin ölümü ve bitkisel hayat arasında fark vardır. Beyin ölümü gerçekleşmiş bir kişinin aksine, bitkisel hayattaki bir insanın solunumu devam eder, dolayısıyla bu hastalar aylarca ya da yıllarca yatağa bağlı olarak yaşamaya devam eder, bazen iyileşerek normale dönebilirler.”¹²²

Sağlık Müdürlüğü'nün konuyla ilgili açıklamasında ise bu bitkisel hayat ve beyin ölümü kavramlarının farklı olduğu şu şekilde ifade edilmektedir:

¹²¹ D. Alan Shewmon, “Active Voluntary Euthanasia: A Needless Pandora’s Box”, **Issues in Law and Medicine**,(winter) 1987, V.3, N. 3, s.226,228,232-233; Lynn D. Wardle, “Sanctioned Assisted Suicided: ‘Separate But Equal’ Treatment for the ‘New Illegitimates’”, **Issues in Law and Medicine**(winter), 1987, V.3, N. 3, s. 251-255; Victor G. Rosenblu- clarke D. Forsythe, “The Right to Assisted Suicide: Protection of Autonomy or An Open Door to Social Killig”, **Issues in Law and Medicine**,(summer) 1990, V.6, N.1, s. 29-31

¹²² Bade Gürleyen, Türkiye Pasif ötenazi Cenneti, <http://www.bizimsaglik.com/c/ho.asp?id=4229> (Çevrimiçi) 04/04/2010

“Beyin ölümü ile bitkisel hayat kavramları birbirinden farklıdır. En önemli fark, bitkisel hayattaki hastaların solunumlarının devam etmesidir. Bu hastalar aylarca ya da yıllarca yaşamaya devam etmekte ve bazı durumlarda iyileşerek normale dönebilmektedir.

“Beyin ölümünü, çok basit bir benzetme ile vazodaki çiçeğe, bitkisel hayatı ise saksıdaki çiçeğe benzetebiliriz. Vazodaki çiçek istesek de istemesek de birkaç gün sonra solacak ve kuruyacaktır. Oysaki saksıdaki çiçek suladığımız müddetçe solmayacaktır.”¹²³

3.2. Kişilik Hakkının Ve Özgürlüklerin Kaynağı Açısından Ötenazi

Kişilik haklarının ve özgürlüklerin kaynağı açısından incelememiz, ötenazi kararları verilirken hangi felsefi altyapıdan hareket edilerek sonuca gelindiğini görmemiz açısından önemlidir. Burada Doğal hukuk akımı, pozitivist hukuk akımı, Hegelci hak ve özgürlük anlayışı, Maxist Özgürlük anlayışı, varoluşçuluk ve temel değerler teorisi açısından hak ve özgürlük kavramlarının ne olduğu hakkında kısaca bilgi vermek, ötenazi konusuyla ilgili değerlendirme yapmak için gereklidir.

3.2.1. Doğal Hukuk Akımı-Hak ve Özgürlükler Kavramı

Doğal hukuk akımı, bireysellik postulatı üzerine kurmuş bir akımdır. İnsanların, tarih öncesi zamanlarda, henüz toplu yaşama geçmeden önce, gerçek anlamda özgür ve türünün diğer üyelerinden soyutlanmış olarak yaşamını devam ettirdiği bir dönem yaşamış olduğu varsayımından hareket etmektedir.¹²⁴ Kudret Güven, bu görüş için şunları söylemektedir:

“Bu görüşe göre dünyaya gelen her insan, salt insan olmak nedeniyle, ideal, süreli ve değişmez bir kural olarak, doğal ve bireysel haklardan oluşan subjektif haklara ve bazı fiili güçlere sahiptir. İnsan; özgür olarak doğar; yani fiziksel,

¹²³Beyin Ölümü ve Bitkisel Hayat Arasındaki Fark Nedir? http://www.bsm.gov.tr/hiz_hast03.htm (Çevrimiçi) 26/06/2010. Bkz. Türkiye'deki illerin Sağlık Müdürlüğü web sitelerindeki “Organ ve Doku Nakli” bölümleri.

¹²⁴ Güven, **a.g.e.**, s. 83-84

düşünsel (intellectuel) ve moral (ahlakî) gelişimini serbestçe sağlayabilme hakkı ile doğar ve bu yönde gösterdiği çabanın ürünlerine sahip olma hakkı vardır. Bu fiziki, düşünsel ve moral özgürlük, kişiye, herkes tenhalarına saygı gösterilmesini talep etme hakkı verir.

Bu görüşe göre oluşturulan doğal haklar, insanın doğuştan getirdiği, bütün toplumun üstünde ve öncesinde, içinde yaşadığı toplumdaki soyut olarak var olmuş ve var olacak haklar olarak nitelendirilir. Hak, doğaüstü güçlerin mahsulüdür. Onlar tarafından yaratılıp insan bilincine yerleştirilmiştir. Bu görüşte, insan bilincinde var olan hukukun dışında, hukuk yoktur.

Evrende özgürlüğe sahip tek yaratık insandır. Özgürlüğün gerçek anlamı; görüne evrenin koşullarına bağlı olmamak, onların egemenliği altında, tutsaklığı hakkında bulunmamaktır. Düşünülen evrenin yasakları kesin emirler verir. Özgür davranış, böylece ahlaksal davranışla özdeşleşmektedir. Esasen ahlak ve özgürlük eşanlamlı iki sözcük değildir. Özgürlük, ahlak yasalarının algılanmasına olanak sağlar. Bu yasaların emrine uymamak, sadece deontolojiktir. Zorunlu olmama durumu özgürlüğün belirtisidir.”¹²⁵

Doğal hukuk anlayışını düşünce tarihinin başlangıcından, 19. Yüzyıla kadar gelen doğal hukuk sürecinin gelişimi olarak görülmektedir. Hak ve özgürlüklerin kişisel iradeye bırakılmaması gerektiğini, bunların mutlak olarak değerlendirilmesi gerektiğini öngörmektedir. Yani yasa koyucuların kişisel hak ve özgürlük anlayışlarını değil de, insanın doğuştan gelen mutlak haklarını esas alınması gerektiğini savunmaktadır. Zaten yasa koyucuların baskıya dayalı, subjektif yaptırımları sonucu, insanların doğuştan getirdikleri yasalara dönülmesi gerektiği anlayışı doğmuş ve bu günümüze kadar gelebilmiştir.¹²⁶ Doğal hukuka göre, doğa en büyük yasa koyucudur. İnsanın, toplumun ve her şeyin doğal yapılarından yararlanarak insan davranışları için normlar çıkarılabilir. Bu normlarla toplumsal sorunlara doğal çözümler getirilebilir. Doğal süreçler bütünüyle bir sonuca varırlar.¹²⁷

¹²⁵ Güven, a.g.e., s. 8; Niyazi Öktem, **Özgürlük Sorunu Ve Hukuk**, İ.Ü. Hukuk Fak. Yay., İstanbul 1977, s. 23

¹²⁶ Giorno Del Vecchio, **Hukuk Felsefesi Dersleri**, İÜHF Yay, 1952, s. 265-266

¹²⁷ Hans Kelsen, **What is justice**, California Press, Los Angeles, 1960, s. 137-138

Doğal hukuk, insanların vicdanları ve gereksinimleri ile nedensellik bağına sahiptir. Bu açıdan doğal hukukun pozitif hukuku kontrol ettiği ileri sürülmektedir.¹²⁸ Doğal hukuk, zamanla felsefe ve ahlâk sahasından hukuk sahasına geçmiştir. Bu akımda, hukuk kurumları ve kavramları bir bütün olarak adalet amacına dönüş olarak düşünülmektedir. Buna göre, dünyanın her yerinde, her zaman geçerli olan değişmez hukuk normunun temeli insan aklındadır. Bu rasyonel normdan toplumsal yaşamın tüm sorunlarına çözüm getirebilecek prensipler çıkartılabilir. Pozitif hukuk sistemlerine üstün, onlardan önce doğa ve akıldan çıkan sonsuz hukuk bulunduğuna göre, insanın doğuştan hak ve özgürlüklere sahip olduğu ve bunların korunmaları gerektiği savunulabilir.

Doğal Hukuk “olması gereken hukuk” olarak ifade edilmektedir. Her toplumda geçerli olan, evrensel nitelik taşıyan hukuk kurallarıdır. (Örneğin, adam öldürmenin yasaklanması gibi.) “Olması gereken hukuk” olarak tanımlanan bu hukuk, insanların nerede yaşarlarsa yaşasınlar ortak bazı değerlere sahip oldukları temelinden kaynaklanır. Bu nedenle insanın doğasına, evrensel ahlak kurallarına, akıl ve vicdana uygun olması gerekir. Birey, toplumda kendi kendisini yönetmek ister; yani kendisinin efendisi olmak istemektedir. Bütün sosyal normların amacı, bireysel özerkliğin varlığının korunmasıdır. Hukuk kuralları her yerde ve herkes için, aynı haklara sahip olmuş, şimdi sahip olan ve gelecekte sahip olacak olan insanın doğal hakları üzerine kurulmuştur. Doğal hukuk akımının dayandığı bireyselci görüşün eski dönemlere dayandığı görülmektedir. Bu görüşün ilk kaynağı, Yunan Stoisyen Felsefesidir.¹²⁹ Aslında Stoizmi ciddi olarak ele alan uygulamaya koyan Romalılardır. Bir dönem terk edilen bu düşünce sistemi, 16.yüzyılda tekrar canlanarak, 1789 Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi’nden esinlenerek ifadelerle formüleleştirilen hali ile şu şekildedir:

“ İnsanlar özgür ve eşit doğar ve yaşarlar. Onlar insan olmaları nedeniyle daha doğdukları anda dokunulmaz doğal haklara sahiptirler. Buna özgürlü adı verilir, daha doğru bir niteliklemeyle bu durum, insanın bireysel özerkliği olarak belirtilebilir. Salt insan olmaktan dolayı sahip olunan bu haklar, özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve zulme karşı direnme

¹²⁸ Herbert Hart, **The Concept Of Law**, Clarendon Law Series, Oxford 1961,s. 189

¹²⁹ “Stoisyen Felsefe” etkisini sürdürdüğü dönemlerde (M.Ö. III-M.S. II. Yy.) ilk defa köleliğe karşı çıkan düşünce sistemi olarak beğeni kazanmış muhteşem bir değerdi. (Bkz.Öktem, **a.g.e.**, s. 55-56.)

haklarıdır ki, siyasi toplulukların amacı bu hakları korumaktır. Doğal hakların sınırı, aynı hakları kullanan diğer toplum üyelerine sağlanan hakların sınırı ile çizilir.”¹³⁰

3.2.2. Pozitivist Hukuk Akımı Bakımından Hak ve Hürriyetler

Pozitivist hukuk, “olan hukuk” olarak da bilinmektedir. Bir ülkede belli bir zamanda geçerli olan hukuk olup toplumun geçirdiği değişiklikler, siyasal ve ekonomik koşullar tarafından biçimlendirilir. Pozitif hukuk, değişken ve büyük ölçüde ulusal bir hukuktur.

Bu akımın kurucusu olarak, Duguit görülmektedir. Duguit, Agust Comte, Herbert Spencer ve Emilie Durkheim’ın önemli ölçüde etkisinde kalmıştır. Bu akım, “Sosyolojik Hukuk Sistematiği” adı altında ele alınmaktadır ve çığır şu şekilde gitmektedir:¹³¹ Bu çığır incelendiğinde, ortaya pozitivist hak ve özgürlü anlayışı çıkmaktadır. Şöyle ki:

“İnsan, fizyolojik ve psikolojik yapısı gereği, toplumdan soyutlanmış olarak ve tüm gereksinimlerinin bizzat kendisi tarafından karşılandığı bir ortamda hiçbir zaman yaşamamıştır. O ancak topluluk halinde yaşayabilir ve yaşamıştır da. ‘Ben’in , yani bireyin / ferdin, varlığı ‘Biz’den , yani toplumdan, ötürüdür. Yani toplum bireyden değil, birey toplumdan doğmuştur.”¹³²

Pozitivist hukuk akımı; doğal hukuk akımının dayandığı sübjektif hak kavramı, gözleme dayalı bir veri özelliği taşımayan, salt metafiziksel bir düşünce olduğundan terk edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Hukuk objektif kavramlara dayandırılmalıdır. Objektif hukuk, bireyi belli bir sosyal fonksiyonu yerine getirmeye zorlayan ve ona ödevler yükleyen kurallar demetidir.¹³³ Özet olarak söylemek gerekirse; hiç kimsenin ödevini yapmaktan başka bir hakkı yoktur.¹³⁴ Sübjektif hak

¹³⁰ Güven, a.g.e., s. 85

¹³¹ Güven, a.g.e., s. 86

¹³² Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri: Montesquieu - Comte - Marx - Tocqueville - Durkheim - Pareto – Weber**, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1986, s. 318; Güven, a.g.e., s. 86

¹³³ Duguit, **Manuel de Droit Constitutionnel(theorie, Générale de L’Etat, Le Droit et L’Etat, Les Libertés Publique de la France)** Paris, 1923, s. 29; Güven, a.g.e., s. 86

¹³⁴ Duguit, **Les Transformations de Droit Public**, Paris, 1925, s. 29; Güven, a.g.e., s. 86

olan özgürlük, başkasına zarar vermeden her şeyi yapabilme gücüdür. Bu da irade özgürlüğü demektir. Bununla birlikte, özgürlük, sosyal bir ödevi yerine getirme özgürlüğü olarak da görülmektedir.¹³⁵

Bu şekilde pozitivist hak ve özgürlük akımı hakkında bilgi verdikten sonra, buna göre ötenazi uygulamalarını için düşünürsek ortaya şu şekilde bir değerlendirme çıkacaktır: İnsan, kendi yaşamına son verme özgürlüğüne sahip bir varlık değildir. Objektif hukuk, insanın yararsız bir ölümle karşılaşmaya imkan vermemektedir. Bundan dolayı, yasalar tarafından düello ve diğer tehlikeli oyunlar yasaklanmıştır. Çünkü, bireysel yaşam, aynı zamanda sosyal bir değer taşımaktadır. Sosyal dayanışmanın amacı gereği, toplumsal bir yarar olmadan, onun tehlikeye atılmasına hukuken izin verilmemektedir.¹³⁶

3.2.3. Hegelci Hak ve özgürlük Anlayışı

Hegelci akım, temelde rasyonalizme dayanmaktadır. Onunla ilişkili olan komünizm ve faşizm gibi birbirine karşıt iki sistemde, tüm gerçekliklerin akıl tarafından algılandığı ifade edilmektedir.¹³⁷ Rasyonel olan şey reel, reel olan şey ise rasyoneldir; anlayışı hâkimdir.¹³⁸ Özgürlük bu nedenden dolayı, sadece insanda vardır. Çünkü düşünme yeteneği sadece insana aittir.¹³⁹

Özgürlük sadece insanda vardır; çünkü düşünme yeteneği sadece insanda vardır. Özgürlük, aile, ahlak ve hukukça sağlanan düzen içinde gerçekleşebilir. Ahlak özgürlüğün iç, hukuk ise dış biçimini belirler.¹⁴⁰ Ahlak ve hukukun olduğu yerde özgürlüğün varlığından bahsedebiliriz. Onların en yüksek görünüm biçimini ise devlet oluşturmaktadır.¹⁴¹ Devlet rastgele özgürlükleri sınırlandırarak, gerçek özgürlüğü sağlamaktadır. Hegelci özgürlük anlayışında, özgürlük ancak otoriter bir devlette mümkündür. Özgür olmak için ilk şart, inanın kendi bilincine varmasıdır. Bu nedenden dolayı, esir olan bir insan bile, kendi benliğinin bilincindeyse özgürdür.

¹³⁵ Türközer, **a.g.e.**, s. 245

¹³⁶ Benzer konular için, Bkz. Güven, **a.g.e.**, s. 85-87

¹³⁷ Nusret Hızır, **Felsefe Yazıları**, İstanbul, Çağdaş Yay., 1976, s. 158

¹³⁸ Duguit, *Les Transformations de Droit Public*, Paris, 1925, s. 530

¹³⁹ Öktem, **a.g.e.**, s. 447

¹⁴⁰ Duguit, *Les Transformations de Droit Public*, Paris, 1925, s. 530

¹⁴¹ Özbilgen, **a.g.e.**, s. 77-78

Hegelci düşünce tarzındaki özgürlük anlayışı, özgürlüğün otoriter bir devlette gerçekleşebileceğini savunduğu için çok fazla eleştirilmektedir.¹⁴²

3.2.4. Marxist Özgürlük Anlayışı

Marx'ın, genel felsefesi itibarıyla Hegel'in etkisinde kaldığı bilinmektedir. Özgürlük, anlayışında da bu etkiyi yoğun bir şekilde görebilmekteyiz. Ona göre özgürlük genel bir haktır. O, özgürlüğün doğa, bir toplum ve diğer bireylerle ilişkiler içinde ortaya çıktığını düşünmektedir. Ona göre metafizik, bir değer ve bir emir olarak özgürlüğün a priori varlığı olmaz. Özgürlük, metafizikçilerin düşüncelerinde yaşayan soyut ve ideal bir insanın değil, somut ve var olan bir insanın sorunudur. Toplum ile insan karşı karşıya gelmez; aralarında diyalektik bir ilişki bulunmaktadır. Kendine egemen olma düşüncesi bu çerçevede değerlendirilmelidir. Zaten birey, toplumun şartlarıyla mücadele ederken kendine de hakim olacaktır. Aynı zamanda, kapitalist düzenin akıl dışı ve acımasız rekabet şartlarına da gem vurur. Bu şekilde, kapitalist sistemin ortaya çıkarttığı tutku ve kötülük ortadan kalkarak, bunların yerini toplumsal ve bireysel özgürlükler alacaktır. Ona göre, kapitalist özgürlük anlayışı, kendi sınıfını pekiştirme özgürlüğüdür. Bundan kurtulmak bireysel çabalarla mümkün görünmemektedir; özgürleşme ancak kolektif çabalarla gerçekleşebilir.¹⁴³

O aynı zamanda, özgürlüğün yabancılaşmadan kurtulmak şekliyle kazanılacağı fikrine sahiptir. Yani yabancılaşma özgürleşmeyi engellemektedir. Yabancılaşma; bireyin toplum ve doğa yasaları içinde kaybolmasıdır. Bu nedenle, feodal ve kapitalist toplumlarda, kimsenin özgürlüğünden söz edilemez. Bu tür toplumlarda, birey benliğine, kişiliğine ve benliğine yabancılaşır. Yalnızca sınıflamanın ve sömürünün olmadığı, homojen toplumlarda özgürlükten bahsedilebilir.¹⁴⁴

¹⁴² Bkz. Öktem, a.g.e., s. 77-78

¹⁴³ Öktem, a.g.e., s 102-103'ten naklen.

¹⁴⁴ Güven, a.g.e., s. 88

3.2.5. Varoluşçuluk

Jean Paul Satre, Simone De Beauvoir, Louis Lavelle, René Le Senne gibi felsefecilerin benimsediği bu akım; dar bir anlamda, felsefi bir okul değildir.¹⁴⁵ Varoluşçuluk; kimileri tarafından insanlık tarihinin bir sentezi sayılmaktadır.¹⁴⁶ Bu kavram için Antik Yunan'dan Günümüze Felsefe Tarihi kitabından şu ifadelere yer verildiğini görebilmekteyiz:

“Bu terim; Katolik Gabriel Marcel, Ateist Jean Paul Satre, Feminist Simone De Beauvoir, Deist Karl Jaspers, Varlık Felsefeci Martin Heidegger gibi karşıt düşünürlere uygulanır. Ancak Wittgenstein'in tabiriyle, belli bir aile benzerliği mevcuttur. Ve düşünce tarzının köleri Kierkegaard'a, Pascal'a, Augustine'e ve Socrates'e kadar uzanır. Aile benzerliği, bu düşünürlerin insanın varlığını, fani ve ölümlü bir birey olarak çoğunluk trajedi içinde ve paradokslarla dolu, öz bilinci asli ve sarsılmaz olduğu bitmemiş bir yaşam içinde içselleştirmeleri tarzında görülebilir. Varoluşçu felsefenin temel unsuru kendi hayatlarımız üzerinde tefekkür etmemiz gerektiği görüşüdür. Böylesi varoluşçu bir düşüncede – kişisel olarak kendi ölümümüzün de farkındayken- daha büyük derinliklere dalan bir bilinçle canlanıveririz, adeta yeniden doğarız. Dotoyevsi'nin 'melun sorular' olarak adlandırdığı sorulara – Nereden geliyoruz? Biz kimiz? Nereye gidiyoruz?- bir cevap bulamasak bile yine de insan varlığının, yaşamın saf ateşinin o eşsizliğinin bilincini taşımaya devam ederiz. Norveçli yazar Arne Garbog'un ifade ettiği gibi; 'yaşam, güdülenmişlikten tamamıyla uzak, mantığa mükemmel biçimde zıt, kaçınmadığımız yalın; fakat enerji dolu bir kaziyedir. (postulat); o kadar üstün bir kaziyeye ki meşrulaştırılmayı reddeder, o kadar egemen ki onu inkar ettiğimizde bile varlığımızın her bir lifinde onun kurallarına ya da kaprislerine mahkumuz.”¹⁴⁷

Yukarıdaki alıntıda bazı özellikleri belirtilen bu akıma göre; birey toplum içinde yaşar ve bir geçmişe sahiptir. Geleceğe yönelim bulunmaktadır ve diğer insanlarla birlikte bir tarihi oluşturmaktadır. Bütün tarihsel toplumsal şartlar karşısında insan son karar merciidir. Birey, tüm koşulları, bilinç aracılığıyla aşarak başka kararlar alma yeteneğine ve gücüne sahiptir.¹⁴⁸ Varoluşçuluk düşüncesinde;

¹⁴⁵ G. Skirbeck- N. Gilje, **Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi**, İstanbul, Kesit Yay., 2006, s. 560-562

¹⁴⁶ Güven, **a.g.e.**, s. 88

¹⁴⁷ G. Skirbeck- N. Gilje, **Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi**, s. 561

¹⁴⁸ Jean P. Satre (çev. Asım Bezirci), **Varoluşçuluk**, İstanbul, Say Yay.,1970, s. 83; Güven, **a.g.e.**,s.89

önce insan vardır, dünyaya gelir, var olur. Ondan sonra tanımlanır, belirlenir, özünü ortaya koyar. İnsanı belirleyecek hiçbir varlık yoktur, o kendi kendini belirler. Bir başka anlatımla; var olurken oluşur, özünü oluşturmak için ileriye atılım yapar.¹⁴⁹ Varlığın özü, özgürlüktür; çünkü özgürlük, bilinç ve düşüncenin yansımasıdır.¹⁵⁰

İnsan güdüleriyle karar alır ve bu özgürlüktür: çünkü karar alan onun kendi varlığıdır. Hiçbir davranış nedensiz, amaçsız ve güdüsüz değildir. Bundan dolayı, özgürlük salttır; hiçbir etken onu belirlememektedir. İrade bizzat belirlediği amaca yönelmektedir.¹⁵¹ Aslında özgürlük sadece keyfi bir çalkantı değildir. Özgürlük, özgürlüğün bilincinde olmaktır. Bununla birlikte, özgürlüğün kendinden başa sınırı yoktur. Özgür olmayı ortadan kaldırma özgürlüğü yoktur. Yani kişi, özgürlüğe mahkûmdur.¹⁵² Özgürlük iradeye bağlıdır ve iradeyi- ya da bilinci- etkileyen etkenler şunlardır: Çevresel etkenler, fiziksel etkenler ve psişik etkenler.¹⁵³

Yukarıda saydığımız etkenlerden en önemli olanı psişik etkenlerdir. Özgürlüğü, Freudçu bir yaklaşımla, bilinçaltında aramaya gerek yoktur.¹⁵⁴ Bilinç altıyla değil, bilinç üstü iradesiyle karar veren, düşünen insan bilinçlidir. Birey, geleceğin ışığıyla, geçmişine ve çevresine bağlı olarak karar verir ve bu kendi seçimine dayanmaktadır. Yani insan, gerçeği istekleri doğrultusunda kendisi seçmektedir. Kendinin ölümüne karar verme de bu şekilde bir seçimdir ve aynı şekilde bir var olma doğrulamasıdır. Seçim ile özgürlük özdeş kavramlardır. Özgür olduğunun farkında olmayan kişi, düşünmeden ideolojilerin etkisinde kalır. Aklından “acaba” sorusunu geçirmeyen kişi, fanatizmin zincirleriyle kuşatılmıştır ve bir bağımlılık içerisinde yaşamını geçirir.¹⁵⁵

Özgürlük, kendi kendine seçim yapmayı belirlemektir. Mutlaka istediğini elde etmek demek değildir. Bir başka ifadeyle; kişi eyleminin sonucunda başarı elde edemese de, seçme özerkliğine sahip olduğu sürece özgür sayılmaktadır. Bazı

¹⁴⁹Özbilgen, **a.g.e.**, s. 117

¹⁵⁰ Öktem, **a.g.e.**, s. 115

¹⁵¹Güven, **a.g.e.**, s. 89

¹⁵² Güven, **a.g.e.**, s.89

¹⁵³ **a.g.e.**, s. 89

¹⁵⁴Sigmund Freud, **Bilinçaltından Notlar**, Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi, www.biltek.tubitak.gov.tr/gelisim/psikoloji/kisilik.htm (Çevrimiçi) 15.06.2010; Sigmund Freud(çev. Avni Öndeş), **Psikanaliz Üzerine**, 12. Basım, İstanbul, Say Yay., 2000, bölüm 3 ve 6; Sigmund Freud (Kamuran Şipal), **Amatör Psikanalizi**, İstanbul, Cem Yay., 2009 ve diğer Freud eserleri

¹⁵⁵ Güven, **a.g.e.**, s. 90

durumlarda başarı başka etmenlere bağlı olarak gerçekleşmeyebilir. Yani, insan seçme konusunda özerk olduğuna göre, çoğu zaman seçmese de, özgür kabul edilmektedir.¹⁵⁶

3.2.6. Temel Değerler Teorisi

Yüzyılın ortaya çıkardığı ya da yeni bir anlayış getirdiği anlayış düşüncelerden birisi de hak ve özgürlüklerle ilgili anlayışlardır. Buna göre, insanın iki temel davranışından bahsedilmektedir: Bilme ve değerlendirme. Bilme, ya da bilgi edinme, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir. İnsan bilgi edinebilen, sonra da edindiği bilgilerle bir değerlendirme yapan bir yapıya sahiptir. İnsan bunu yapmadan yaşamını sürdüremez.¹⁵⁷ İnsan ve değer ayrılmaz unsurlardır, bundan dolayı, tüm değerler insanın varlığıyla bir anlama sahip olur. Fakat değerler, tek tek bireylerin istek ve keyfi uygulamalarının bir sonucu değildir. Aksine bireyin, herkesle olan ruhsal yakınlığının bir ürünüdür.

Değerler teorisi açısından baktığımızda, özgürlük kavramı da, değeri gerçekleştirme aracıdır. İnsan bir değere bağlandığında, zorunluluk ve nedensellik zincirini aşabilir ve işte tam bu notada özgürleşir. Nedensellik ve zorunluluk, özgürlüğe engel teşkil eden faktörler olduğundan dolayı, insan bunları aşmadan özgür olamaz.¹⁵⁸ Doğa ve evren aslında kendi başına bir anlam taşımaz. Özgür seçimlerimizle, doğa ve evrene bizler onları anlamlandırırız. Bu anlamlandırma işlemi ise değerler sayesinde gerçekleşmektedir. Değer oluşturma işlemi özgürlük demektir. Özgürlüğün kontrolü iradeye bağlıdır. Bunlardan hareketle, bu teori, fiziksel varlığıyla var olan insandan başka yaratıcı bulunmaz. İnsan, yarattığı değerleri topluma aktararak uygarlığı oluşturmaktadır.

Her değer yaratma bir seçmedir. Ancak bu, varoluşçuluktaki gibi “olurken oluşma” durumundan farklıdır. Sadece seçim yapma, onaylama ya da reddetme de, özgürlük anlamına gelmektedir. Değerlere ait veriler, insanın kendisine ait bilgiler değildir; insan bu verileri anlamlandırarak, kendi değerlerini meydana getirmektedir.

¹⁵⁶ A.g.e., s. 90

¹⁵⁷ A.g.e., s. 90

¹⁵⁸ Öktem, a.g.e., s. 136; Güven, a.g.e., s. 90

Şu halde, değerlere uymak ya da değerlere uygun davranışta bulunmak, kendimize uymak anlamını taşımaktadır. Çünkü, insan değerlere uyarak kendi yasasını kendisi koymuş olmaktadır.¹⁵⁹

3.3. Hak ve Özgürlük Kavramlarının Değerlendirilmesi

Hak ve özgürlükler konusundaki değişik felsefi görüşlere yer verdikten sonra, hak ve özgürlük kavramlarının bir değerlendirmesini yaparak “yaşama hakkı” ve “ölme hakkı” gibi kavramların incelenmesine geçebiliriz.

Hak ve özgürlük kavramları genellikle birlikte kullanılmaktadır. Hatta bu iki kavramın aynı kavramlar olup olmadığı tartışmaları zaman zaman ortaya çıkmaktadır. Bu konudaki tartışmalar sürerken, biz en genel anlamda şunu söyleyebiliriz: Kullanılacak bir hak yoksa, özgürlüğün anlamı olmayacağı gibi, özgürlük yoksa, hakkında anlam ve değeri de yoktur; özgürlüğün gerçekleştirilmesi mümkün değildir.¹⁶⁰ Bu konuda söylenmeye değer diğer bir konu da şudur: Özgürlük, bütün hakların kökenidir. Hak, özgürlükleri sağlamak için kişiye verilen yetkidir. Bir başka ifadeyle, “ Her özgürlük bir hak ise de, her hak özgürlük değildir.”¹⁶¹

Tanrı, toplum, devlet, bireylerin kendisi hak ve özgürlüklerin çıkış noktası olarak görülmektedir. Hak ve özgürlük kavramları ister yakın anlamlı, ister farklı anlamlı kullanılsın, bu iki kavram için görüşlerin ortak paydası ise; hak ve özgürlüklerin, insanın korunması, güçlü kılınması, insanlık onuruna yakışacak bir hukukî konuma getirilmesinde bir araç olarak görülmesidir. İnsanın, akıl sahibi ve algılama, değerlendirme, bilgi edinebilme gücüne sahip olmasından dolayı, doğasında bulunan özelliğine uygun olacak şekilde korunması, kendini geliştirmesine imkan verilmesi hukukun amaçlarındandır.¹⁶²

Bu şekilde hak ve özgürlüklerin bazen yakın, bazen de farklı anlamlı sözcükler olarak kullanıldığını belirttikten sonra; hak ve özgürlükleri konumuz

¹⁵⁹ Güven, a.g.e., s. 91

¹⁶⁰ Güven, a.g.e., s. 90-92

¹⁶¹ İbrahim Ö., Kaboğlu., “Kollektif Özgürlükler”, **DÜHF Dergisi.**, Diyarbakır, 1989., s. 15

¹⁶² Güven, a.g.e., s. 92

ötenazi hakkı açısından değerlendirebiliriz. Kişilik hakkı kapsamına giren haklar, temelinde özgürlükleri de içermesine rağmen, kişilik özgürlüğü şeklinde anılamaz; teknik anlamda hak olarak incelenmektedir. Kişilik haklarından olan ölme ya da yaşama hakkı da özgürlük olarak değil de daha çok hak olarak değerlendirilmektedir. Ancak kişilik hakları, özgürlükleri içeren bir yumak gibidir. Bundan dolayı, bu haklar özgürlüklerle beraber konu edilmelidir.¹⁶³ Konumuz ötenazi, kişilik hakkı kapsamına giren yaşama hakkının sona erdirilmesi sonucunu doğurduğu için, bu haktan vazgeçme yetkisinin kişiye tanınıp tanınmadığı noktasında tartışmalar başlamaktadır. Tartışmaların dayandığı diyalektik; yaşama hakkı, bireylerin bu hak üzerindeki özerkliği ve bu kavramların sentezi üzerine yoğunlaşmaktadır.¹⁶⁴ Ölme hakkından söz edebilmek için önce yaşama hakkından söz etmek gerekmektedir.

¹⁶³ a.g.e., s. 93

¹⁶⁴ a.g.e., s. 93

IV. BÖLÜM

ÖTENAZİ İLE İLGİLİ ETİK TARTIŞMALAR VE UYGULAMALAR

4.1. Yaşama Hakkı

Yaşama hakkı, en temel haktır, bir diğer ifadeyle birincil haktır. Bütün hakların var olması ya da önemli olması yaşama hakkının var olmasına bağlıdır. Yaşama hakkı var olmadan diğer haklardan bahsetmek anlamsızdır. Yaşama hakkı aynı zamanda en temel özgürlüktür. Varolmak ilk hak ve ilk özgürlüktür. Bunu Bahri Savcı'nın şu ifedeleri çok güzel ifade etmektedir:

“Bu yeryüzü yuvarlağında, bir insansal varlık olarak var olmak, ilk özgürlüğü oluşturur. Bu ilk özgürlüğün somutlaşması da, ilk hakkı, temeldeki ilk hakkı oluşturur. Ve buna biz "yaşam hakkı" deriz. Bir başka deyimle; evren vardır. Yeryüzü yuvarlağı vardır. – Buna isterseniz doğa diyebilirsiniz- İnsansal varlık vardır. Yani, ilk olgu olarak bir "evren-doğa-insan" üçlüsü vardır. Bunların üçünü birden bir tek sözcük deyimler. Bu üçlüyü bir tek sözcük ile, mükemmel olarak anlatabiliriz: ÖZGÜRLÜK... Ve ilk olarak, özgürlüğün var oluşu vardır. Bu özgürlük; evrenin ve doğanın, kendi iç yerasından başkasına tabi olmamaktır. Yani kendi doğal (siz buna Tanrısal da diyebilirsiniz) yerasından başka bir dış etkene, bir dış etkiye, bir dış güce bağlı olmamaktır, özgürlük.

“İnsana gelince, bu özgürlük, insanın, doğa ve evren bütünü içinde kendi içgüdüsünden başkası ile bağlı olmamasıdır. Ama, insan, hemen toplumsallaşmıştır. Öyle ise onun için SÖZ konusu olan özgürlük, toplumsallaşma süreci içinde saf usun gerçekleşmesidir, insanın bu saf ustan başkasına bağlı kalmamasıdır.

Özgürlük evren-doğa-insan üçlüsü içip budur. Yani özgürlük evren- doğa-insan üçlüsünün, kendilerine özgü, kendilerine ait olan yasalardan başkasına bağlı olmamalarıdır. Burada, özgürlüğü, insan için vurgulamak gerekirse, şunu söyleyebiliriz. Özgürlük, saf us'tur, onun gerçekleşmesidir.

Fakat buraya kadar söylediklerimiz, daha çok, kuramsal bir anlayıştan ibarettir. Bu yeryüzünün, özgürlüğü, somut olarak öğrenmemiz, bilmemiz gerekir. Özgürlüğü somutlaştırınca, ondan ne çıkacağını, ne doğacağını bilmemiz, görmemiz gerekir. Özgürlük -

doğa içinde içgüdüden, toplum içinde de saf us'tan ibaret olan o cevher yeryüzünde somutlaşınca, bundan "haklar" doğar.”¹⁶⁵

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı gibi, özgürlük somutlaşarak bir takım olanaklara ve ayrıcalıklara dönüşmektedir. Bu da bir takım serbestlikleri, yapma/yapmama yeteneklerini doğurmaktadır. İşte bu yapma ya da yapmama serbestliklerine haklar ya da insan hakları adı verilmektedir. Bundan sonrası için ise Savcı şöyle bir açıklama getirmektedir:

“Madem ki, önce, insansal varlık vardı; önce evren ve doğa ile bütünleşmiş ve aynı zamanda hemen toplumsallaşmaya başlamış olan insan, insanın kendisi vardı; onun özgürlüğü vardı; ve özgürlük de, hemen somutlaşarak "haklar" doğururdu; öyle ise "ilk hak" nedir? diye sorabiliriz. Bunun yanıtı çok açıktır: Yaşam Hakkı. - Ve yaşam hakkı da evren – doğa - insan üçlüsüne ait ÖZGÜRLÜK' ten doğan; insan olarak "var olmak", insan onuruna layık olarak "kendini idame etmek", boyuna gelişen insan onuru kavramına paralel olarak, "var oluşu geliştirmek" olanağı, serbestliği, yeteneği, ayrıcalığıdır.”¹⁶⁶

Türkiye Cumhuriyeti'nde Ceza Hukuku, Kriminoloji ve İnsan Hakları Derneği'nin ülke genelinde 8386 kişi ile yüz yüze görüşme yöntemiyle yaptığı araştırma sonucunda, halkın ötenaziye sıcak bakmadığı ortaya konmuştur. Fakat yoğun bakım ünitelerinde görevli hemşirelere uygulanan ankette hemşirelerin %44,8 ' i yoğun bakımdaki hastaların devlete olan ekonomik yükünü düşünerek ötenazinin yasal olarak kabul edilmesini istemişlerdir.¹⁶⁷

İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nde ise yaşama hakkı ile ilgili şu madde bulunmaktadır: "Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır." Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi devlete, yaşama hakkını koruma mükellefiyeti yüklemiş ve hiç kimsenin yaşamaktan bilinçli olarak mahrum bırakılamayacağını öngörmüştür. Buna göre devlet bireyi sadece doğrudan tecavüz teşkil eden eylemlere karşı korumak borcu ile yükümlü olmayıp, hayatı riske sokacak tehlikeli durumlara karşı

¹⁶⁵ Hacettepe Üniversitesi Sosyal Felsefe ve Sosyal Bilimler Bölümü Kollokyomuna Sunulan Rapor: 9-13 Haziran 1980 ,dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/4991.pdf, s. 1, (Çevrimiçi) 09/01/2011

¹⁶⁶ Hacettepe Üniversitesi Sosyal Felsefe ve Sosyal Bilimler Bölümü Kollokyomuna Sunulan rapor: 9-13 Haziran 1980, s. 1-2 dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/4991.pdf, s. 1, (Çevrimiçi) 09/01/2011

¹⁶⁷ Selma Tepehan, “Yoğun Bakım ve Servislerde Çalışan Sağlık Personelinin Ötenaziye Bakışı”, Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 91

da korumak zorundadır.¹⁶⁸ Yaşama hakkı sırf saygıyı değil, hakkın korunup, gözetilmesini de gerektirir. Bununla birlikte, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6. maddesi, AIHS' in 2. maddesi ve AB Temel Haklar Şartı'nın 2. md.'si herkesin yaşam hakkı olduğunu söyleyerek bu hakkı garanti altına almıştır. AIHM' si ise, ilgilendiği davalarda somut olayın niteliklerine göre karar vermekte ve yaşama hakkının, ölme hakkını da içermediği görüşüne katılmaktadır.

Yaşama hakkının ölme hakkını da içerip içermediği tartışmaları sürerken, özgürlük kavramı da burada devreye girmektedir. Özgürlük, sübjektif bir hak olarak, dilediği gibi serbest davranmak değil; fakat bireyin sosyal dayanışma olgusuyla mümkün olabilen en iyi işbirliği içinde, benliğini olabildiği ölçüde geliştirmenin, bütün bireylere yüklediği bir yükümlülüktür.¹⁶⁹ Bu tanımdan yola çıkarak diyebiliriz ki; özgürlük her şeyi yapabilmeye muktedir olma hakkı değildir. Özgürlüğün bu kapsamı içinde, insan hiç de özgür olma hakkına sahip değildir; o yerine getirilmesi gereken bir sosyal ödev, benliğini mümkün olan en üst düzeyde geliştirme ve gerçekleştirme ve sosyal fonksiyonunu, gerektiği gibi yerine getirme ödevine sahiptir.¹⁷⁰ Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi insan, yaşama hakkından vazgeçme özgürlüğüne sahip değildir. Yaşama hakkı vazgeçilemez bir haktır. Bunun yanında yaşama hakkının şu özellikleri de bulunmaktadır:

- Dokunulamaz hak olma özelliği
- Devredilemez hak olma özelliği
- Vazgeçilemez hak olma özelliği¹⁷¹

Yaşama hakkı, daha öncede ifade ettiğimiz gibi, temel hakların başında gelir ve bütün haklar kendisine dayanır. O halde ötenazinin meşrulaştırılması insanların birbirlerini öldürmeme yükümlülüğünün çiğnenmesi anlamını taşımaktadır.

4.2. Yaşamın Kutsallığı Yaşamın Kutsallığı Tezi Etrafındaki Etik Tartışmalar

¹⁶⁸ Güven, a.g. e. , s. 103

¹⁶⁹ Türközer, a.g.e., s. 239

¹⁷⁰ a.g.e., s. 246

¹⁷¹ Güven, a.g.e., s. 93- 100

Yaşamın dokunulmazlığı kavramı yaşama hakkının bir parçasıdır. Yaşamın çok değerli olduğundan ve yaşama hakkının bütün hakların oluşması için gerekli olduğundan yola çıkarak varacağımız noktada yaşamın diğer bir niteliği; yaşamın dokunulmazlığıdır. Yaşamın kutsallığı tezini Sibel İnceoğlu'nun ifadelerinden hareketle açıklayalım:

“Yaşamın kutsallığı tezi, dini kökenlidir. Yaşamın kutsallığı ile kastedilen insan yaşamının kutsallığıdır, diğer bir deyişle insan yaşamı diğer canlıların yaşamlarından üstündür ve kutsaldır. Bu teze göre insan yaşamının kutsal olduğunu Tanrı söylemektedir ve Tanrı'nın hâkimiyetine müdahale etmek, emirlerine uymamak kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdur; bu nedenle öldürme ve intihar yasağı vardır.

Yaşamın kutsallığı tezi, insan yaşamının dokunulmaz olduğunu öngörür. Dokunulmazlık devlete veya üçüncü kişiye karşı savunulmasının yanı sıra kişinin kendisine karşı da savunulmaktadır. Yaşamın kutsal ya da dokunulmaz olduğu, bugün sadece din adamları tarafından değil, laiklerce de öne sürülmektedir. Pek çok laik ülkenin hukuki düzenlemesi, yaşamın dokunulmazlığından söz etmekte ya da bu tezi doğrulayan hukuk düzenini korumaktadır. Laiklerin, yaşamın dokunulmazlığı tezine getirdiği temel ilke genellikle insanın, insan olmasından dolayı sahip olduğu değer olmaktadır. Bu çerçevede yaşama hakkı kişilik haklarından kabul edilerek vazgeçilmez bir hak olarak görülmektedir.”¹⁷²

Yaşamın kutsallığı tezini destekleyen iki farklı temel ve yaklaşımdan söz etmek mümkündür: Bunlardan birincisi dini diğeri ise dini olmayan yaklaşımlardır.¹⁷³ Şimdi sırasıyla bunları ele alalım.

4.2.1. Yaşamın Kutsallığı Tezi Etrafındaki Etik Tartışmalar

Bu görüşe göre; yaşam Tanrı vergisi olduğu için kutsaldır. Bundan dolayı insan, Tanrı yaşamını alana kadar yaşmalıdır. Bu konuyla ilgili olarak kişinin kendisi de, bir başkası da söz sahibi değildir. Musevilik, Hıristiyanlık, İslamiyet gibi tek tanrılı dinlerde intihar ve adam öldürme yasaklanan eylemlerdir.

¹⁷² İnceoğlu, a.g.e., s. 35-36

¹⁷³ Yaşamın dokunulmazlığını ve ne olursa olsun korunması gerektiğini savunan tezlerden en önemlisi Vitalizm'dir.

Kasten adam öldürmenin yasaklanması bazı durumlarda sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunları Hıristiyan dünyası farklı şekillerde aşmıştır. Temel sorunlarla ilgili görüşleri kendisinden sonrakileri de etkileyen Agustinus'a göre; ahlaki iyilik tek başına hareketin kendisine bağlı değildir. Amaç dikkate alınmalıdır. Eğer doğru bir amaç için yapılıyorsa, şiddete izin verilmelidir. Bunun gibi düşüncelere destek olanlar tarafından "kasıtlı olmadan insan öldürülebilir" fikir benimsenmeye başlanır.¹⁷⁴ Bununla birlikte masum kişilerin kasıtlı öldürülemeyeceğinden söz edilmeye başlandığına şahit oluyoruz. Masum öldürmemek teorisine dayanarak savaş ve idam cezalarının uygulanması esnasında insan öldürülmesi kabul görebiliyorken; ötenazi ve kürtaja karşı çıkılmaktadır. Suçu olmayan ceninin öldürülmesi ile hastanın yaşadığı dayanılmaz acıları nedeniyle öldürülmesi, insanın yaşama hakkına aykırı görülmektedir.

"Kasıtlı olarak masum insanı öldürmemek" kuralı çerçevesinde, yaşam destekleyici araçlara bağlı yaşayanlar için de ayırım yayılmaktadır. Papalığın da önerdiği çözüme göre yaşamı uzatan araçlardan sadece olağan olanları kullanılmalıdır. Hasta için yük olan ve olağan olmayan araçlar kullanılmayabilir. Olağan olmayan yaşam destekleyici araçların kesilmesi ile yüksek dozda uyuşturucu vererek ölüme neden olmak kabul edilirken; olağan yaşam destekleyici araçları keserek ölümü hızlandırmak veya hastaya doğrudan zehir verilerek ölüme neden olmak reddedilmektedir.¹⁷⁵

Üç büyük ilahi din olan Yahudilik, Hıristiyanlık, İslamiyet; yaşama kutsal bir değer verdiği için ötenaziye izin vermez. Acı çekmek de Tanrı düzeninin bir parçasıdır. Diğer bir deyişle; bu düzene karşı gelmek olarak görülen acı çeken hastanın yaşamına son verilmesi kabul edilmemektedir. Doğu dinleri olarak isimlendirdiğimiz Budizm, Konfüçyanizm, Şintoizm gibi dinlerde ise durum farklıdır. Konfüçyanizm, Budizm ve Şintoizm, ümitsiz durumda olan hastanın isteği üzerine, hastanın yaşamının sonlandırılabilceğini kabul etmektedir.

¹⁷⁴ Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi- Kavramlar ve Akımlar**, 1.Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, , 1978, c. 4, s. 339

¹⁷⁵ Gürkan Sert, **Hasta Hakları**, s. 245

4.2.2. Yaşamın Dokunulmazlığı Tezi Etrafındaki Etik Tartışmalar

Yaşamın dokunulmazlığı tezinde, yaşama doğa ve toplum kaynaklı bir değer yüklenmiştir. Dinin hukuk üzerindeki egemenliğinin sona ermesiyle, insanların bir onura ve iradeye sahip olmaları nedeniyle, doğuştan bazı temel haklara sahip olduğu ve bunların dokunulmaz ve devredilemez olduğu kabul edilmeye başlanmıştır. Bu aşamadan sonra “yaşama hakkı” tüm hakların en temeli ve en önemlisi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu hak üzerinde hiç kimsenin tasarruf yetkisi yoktur. Kişinin kendisinin bile bu hak üzerinde tasarruf hakkı yoktur.

18. y.y.’dan sonra anayasacılık hareketlerinde, yaşama laik değer yükleyen bu fikrin etkilerini bulabilmekteyiz. Örnek vermek gerekirse, 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannameleri insanların bu haklarından vazgeçemeyeceklerini ifade etmektedir. Günümüzde de pek çok ülkenin anayasası, dokunulamaz ve devredilemez haklardan bahsetmektedir. Bu anlamda yaşama laik bir bakış açısıyla özel değer yüklemektedir. 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da yaşama laik değer yükleyen yaklaşımdadır. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası Madde 12’de geçen ifade şöyledir: “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.” Aynı şekilde, Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası Madde 17’de de şu ifade yer almaktadır:

“Herkes yaşama maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir, tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haklar dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulmaz, rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.”

Yukarıdaki maddelerde de görüldüğü gibi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da yaşama dinsel bir değer vermeyip, laik bir yaklaşımla yaşamı değerli sayan yaklaşımı benimsemektedir. 20.yüzyılın ikinci yarısına geldiğimizde, yaşama hakkıyla ilgili olarak, klasik yaklaşımın karşısında ölme hakkına yer veren yaklaşımın yer aldığını da görebilmekteyiz. Bu yaklaşımların temel hareket noktası, kişinin hayatının yaşamaya değer bir nitelikte olup olmadığıdır. Eğer kişinin yaşamı yaşamaya değer bir nitelik taşıyorsa, kişinin ötenazi kararı almasına ve kişiye ötenazi

uygulanmasına izin veriliyor. Yani burada, kişinin yaşamına değer verip vermemesi ölçüt olarak kabul ediliyor. Günümüzde, bu yaklaşım bazı din adamları tarafından farklı bir şekilde yorumlanarak savunulmaktadır.

4.3. Yaşamın Niteliği Tezi Etrafındaki Etik Tartışmalar

Yaşamın niteliği tezinin, yaşamın kutsallığı ve yaşamın dokunulmazlığı tezlerinden farkı; diğer tezler, yaşama hakkının diğer bütün haklardan daha önemli olduğunu ve bu haktan vazgeçilemeyeceğini savunurken; yaşamın niteliği tezinin, yaşamın içerdiği anlam üzerinde durmasıdır.¹⁷⁶ Yaşamın niteliği tezi etrafındaki etik tartışmaları, dini görüşler ve dini görüşler dışındaki iki farklı yaklaşım olarak kategorilere ayırıp incelemek daha sistematik olacaktır.

4.3.1 Yaşamın Niteliği Tezini Destekleyen Dini Görüşler

Yaşamın kutsallığı tezi dini temelli bir tez olduğu için tüm dinlerde yer alan bir düşüncedir. Örneğin; Tevrat'ta şöyle denilmektedir:

“Ve Allah dedi: Suretimizde; bezeyişimize göre insan yapalım ve denizin balıklarına ve göklerin kuşlarına ve sığırlara ve bütün yeryüzüne ve yerde sürünen her şeye hâkim olsun. Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı... Ve Allah onları mübarek kıldı; ve Allah onlara dedi; semereli olu ve çoğalın, ve yeryüzünü doldurun, ve onu tabii kılın, yer üzerinde hareket eden her canlı şeye hakim olun...”¹⁷⁷

Kur'an'da da benzer ifadelerin yer aldığı görülür:

“Andolsun biz Âdemoğullarına (güzel biçim, mizaç ve akli kabiliyetler vermek suretiyle) çok ikram ettik, onları karada ve denizde (...) taşıdık. Onları güzel rızıklarla besledik ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık”¹⁷⁸

¹⁷⁶ İnceoğlu, a.g.e., s. 112

¹⁷⁷ Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi Yay., İstanbul, 1958, s.1-2

¹⁷⁸ İsra, 17: 70

Yukarıdaki ifadeye göre Allah, insanı diğer bütün varlıklardan üstün bir biçimde yaratmıştır. Budizm için de aynı durum söz konusudur. Ancak bir Budist için bitki, hayvan ya da insan yaşamı arasında hiçbir fark yoktur. Budizm’de tüm yaşamlar kutsaldır.¹⁷⁹ Yaşamın kutsal sayılmasında insanların bireysel özellikleri değil türler için belirlenen genel kural önemlidir.¹⁸⁰ Hiçbir şarta ve özelliğe bakılmadan insanın kendi bedensel yaşamı kendiliğinden kutsaldır. Bu değer yaratıcı tarafından verilmiştir ve Tanrı’nın kurallarına göre insanın ne kendisi ne de başkası tarafından bu yaşama son verilemez. Can almak, Tanrı’nın hâkimiyetine saygısızlıktır. O’nu hiçe saymaktır ve bunun için yasaktır. Bunu İnceoğlu şu şekilde açıklamaktadır:

“Tanrı her şey üzerinde hak Tanrı’nın hakimiyeti altındadır. Tanrı, insana doğa üzerinde hâkimiyet kurma izni vermiştir, fakat insan yaşamı üzerinde hakimiyet kurma yetkisi kimseye verilmemiştir. Asli hakimiyet Tanrı’dadır, insan sadece doğayı kullanma yetkisine sahiptir ve bu türev bir yetkidir. İmam Ebu Hanife şöyle der: İnsan hakları Tanrı’nın verdiği haklardır, bunlar üzerinde insanın kendisinin bile tasarruf hakkı yoktur, bu şekilde verilen sözler, yapılan antlaşmalar batıldır, geçerliliği yoktur. Yaşamın kutsallığı tezi, bir tek Tanrı’nın, bir insanın ne zaman yaşayacağına ve ne zaman öleceğine karar vereceğini söyler. Bu teze göre, biz Tanrı’nın kuralları ile oynama hakkına sahip değiliz, bu kararı kendimiz vermeye iddia edemeyiz. Bir yaşamı almak, insanın ne kadar yaşayacağını belirleyen Tanrı’nın hakimiyetini hiçe saymak olur, bu nedenle yasaktır.

...Yaşam, insanın sadece kendisi için değil, diğer insanlar ve Tanrı’ya hizmet etmek için de verilmiştir. İnsanın Tanrı’ya karşı, bedenini teslim edene karşı olan yükümlülükleri, ‘bedenin insana karşı haklarını doğurmaktadır. Bu nedenle beden, diğer bir deyişle yaşam kutsal ve dokunulmazdır

İnsanın üstünlüğü ve Tanrı’nın hakimiyeti merkezli insan yaşamının kutsallığı tezi iki temel sonuç ortaya çıkarmıştır. Birincisi, Öldürme yasağı ikincisi ise intihar yasağıdır.”¹⁸¹

Yukarıdaki metinde görüldüğü gibi Yaşamın kutsallığı tezinin ortaya çıkardığı iki önemli sonuç vardır: Bunlardan birisi “Öldürme yasağı” , diğeri de “İntihar yasağı”dır. Öldürme yasağı bütün insanların yaşamının korunmasını öngörür. “Bir şey, insan ve canlı ise onun yaşamı kutsaldır. Hiç bir insan diğer bir

¹⁷⁹ James Rachels, **a.g.e.**, s.20-21

¹⁸⁰ **A.g.e.**, s. 13-14

¹⁸¹ İnceoğlu, **a.g.e.**, s.38

insanın yaşamı üzerinde otoriteye sahip olamaz. Bu nedenle, öldürmek büyük bir suçtur, Tanrı'nın mutlak hakimiyetinin ihlalidir.”¹⁸² Bütün dinlerde özellikle haksız yere can almak kınanmış ve günah sayılmıştır. Örneğin Kur'an'da şöyle bir ayet vardır:

“...Kim, bir cana kıymamış, ya da yeryüzünde bozgunculuk yapmamış olan bir canı öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir...”¹⁸³

“Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın; fakat haksız yere saldırmayın, çünkü Allah haksız yere saldıranları sevmez”¹⁸⁴

Yukarıdaki ayetlerden de anlaşılacağı gibi, insanın; Allah'ın verdiği canı koruması Kur'an'a göre ahlaki bir görevdir ve bundan dolayı meşru müdafaa ahlaki olarak kabul görülmüştür. Kasten öldürmek ise yasaklanmıştır. Bu durum Kur'an'da Nisa Suresi'nde şöyle ifade edilmektedir:

“Her kim bir mümini kasten öldürürse onun cezası, içinde ebedi kalmak üzere (gideceği) cehennemdir...”¹⁸⁵

Hristiyanlık'ta da masum insanların öldürülmesi yasağı bulunmaktadır. Augustinus, öldüren kişinin tavrına da dikkat çekmektedir. Hareketin kendisi tek başına iyi ya da kötü değildir. Burada önemli olan hareketi yapanın tavrı (niyeti) dir. Ona göre doğru bir amaç için yapılıyorsa şiddete izin verilebilir. Onun bu düşüncesi daha sonradan “kasti olmayan öldürmeye izin verilebilir” anlayışına dönüşerek savunulmuştur.

Ortaçağ'da kilise, intiharı katı ve kesin kurallarla yasaklamıştır. St. Agustin tarafından intihar doğa yasalarına aykırı bulunmuş ve yasaklanmıştır. St. Agustin'in bu tezi bin yılı aşkın bir süredir sorgulanmamıştır. Yine Ortaçağ'da kilisenin papazlık sistemine karşı çıkan Albigeliler (Albigeliler) arasında hastalık nedeniyle

¹⁸² a.g.e., s.39

¹⁸³ Maide, 5: 32

¹⁸⁴ Bakara, 2: 190

¹⁸⁵ Nisa, 4: 93

intihar yaygınlaşmıştır. Hasta kişilerin yiyeceği reddetmeleri ya da kanama ile kendilerini zayıf bırakmaları ile ölümlerini hızlandırmalarına rastlanır.¹⁸⁶

Reform dönemi ise, intihar olaylarının arttığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Reform hareketlerini temel alan düşüncenin kişi üzerinde bıraktığı etkiyle bu dönem intihar olaylarının arttığını görebilmekteyiz. 16. Yüzyıla geldiğimizde, intihar olaylarını etkileyen iki akımla karşılaşmaktayız: Cizvitler, Katolik kilisesinin katı kurallarını sarsmıştır. Orta Çağ'ın en büyük günahlarından biri kabul edilen intiharın durumu belirsiz hale gelmiştir. Martin Luther, de kilise hukukuna, intihar konusunda büyük etki yapan akımı başlatmıştır. Martin Luther, insanın seçme özgürlüğüne değer veren akımın öncülüğünü yapmıştır. Lutjer'in bu özgürlükçü yaklaşımı Stoacılar'dan sonra intiharı mantıklı ve olanaklı bulan anlayışı yeniden canlandırmıştır. İnsanın kendi kaderini kendisinin belirleyebilmesi anlayışı yeniden gündeme gelmiştir.

Bu gelişmeler sadece belli kesimlerle sınırlı kalmamış, dindar yazarları da etkilemiştir. Örneğin; Montaigne "Denemeler" adlı eserinde, "Ölme Özgürlüğü" başlıklı yazısında kişilerin bazı hallerde ölme özgürlüğüne sahip olabileceğini savunmuştur.¹⁸⁷ Ötenazi ve belli bir şekilde intihara önyargısız yaklaşım, Hıristiyan yazınına ilk defa Thomas More 'nin "Ütoya" adlı eseriyle girmiş olabileceği düşünülmektedir. Bu eserde çaresiz ve acılı hastalara ölüm önerilmektedir. Eserinde Thomas More, bu sorumluluğu, rahip ve yöneticilere yüklediğini görmekteyiz. Thomas More'dan daha sonra, bu konuda eser kaleme alan Francis Bacon, "Nova Atlantis" adlı eserinde, bu sorumluluğun doktorlara ait olduğunu dile getirmektedir. Francis Bacon 'a göre; doktorun görevi sadece hastasına sağlığını yeniden kazandırmak değildir; aynı zamanda hastasının acılarını dindirmek gibi bir görevi de vardır. Acıları dindirmek kapsamına, hastayı kolay ve adil bir ölüme terk etmek de girmektedir.¹⁸⁸

Rönesans dönemine kadar dünyada mutlu olamayan insanlar, öldükten sonra bulabilecekleri düşüncesine sahipti. Rönesans döneminden sonra artık dünyada da

¹⁸⁶ Sert, a.g.e., s.247

¹⁸⁷ Montaigne, **Denemeler**, Çev. S. Eyuboğlu, Cem Yay., İstanbul –1999, s.210 ve ayrıca bkz.145-153

¹⁸⁸ Sert, a.g.e., s. 246-248

mutlu olmak önem kazandı. Rönesans din adamlarının ya da fikirlerini dinle temellendiren düşünürlerin yaklaşımlarını da bu yönde etkiledi. Özellikle son dönemlerde düşüncelerini dini bir temele dayanarak ortaya koyan birçok düşünürün ötenaziye izin verilmesi konusunda daha olumlu bir yaklaşıma sahi olduğunu görebilmekteyiz.

Daniel Maguire ve Aquinolu Thomas gibi Katolik düşünürler, insanın eylemlerinin somut koşullar içerisinde, ahlakiliğinin değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Doğal olan şey, elbette ki yaşama içgüdüsüdür, ölmekte olan birisini yaşatmak için elden geleni yapmak ve onu korumaktır. Ancak, yaşamı koruma prensibi mutlak bir prensip midir? Bazı durumlarda, kişinin katlanamayacağı nitelikte bir yaşamı varsa, o yaşamın korumamanın daha doğru bir davranış olabileceği savunulmaktadır. Buna göre deniliyor ki: Kişinin yaşamının niteliğine bakılarak ve hastanın kararları ya da rızası dikkate alınarak, hastanın yaşamı sonlandırılabilir.

Maguire, insan eylemlerinin şartlara göre iyi ya da kötü olarak değerlendirilebileceğini, içinde bulunulan şartların somut bir durumun ahlakiliğini belirleyeceğini öne sürmektedir. Ona göre, hiçbir ahlaki sistem, içinde bulunulan durumun faktörlerini dikkate almaksızın, bir hareketin doğru ya da yanlış olduğuna karar veremez. Savaş ve meşru müdafaa işte bu nedenle hukuka aykırı değildir. İçinde bulunulan durum öldürme hareketini meşrulaştırmıştır. Ona göre tabu zihniyetiyle hareket edilirse, içinde bulunulan şartlar dikkate alınmayarak, tüm eylemler “iyi” ya da “kötü” kabul edileceği için her türlü öldürme eylemi istisnaya yer vermeksizin kötü kabul edilecektir. Maguire ‘e göre Katolik topluluklar da dahil olmak üzere, birçok ahlaki topluluğun yaptığı da, ötenaziye karşı, bu şekilde tabulaştırma yapmaktır. Yani o da, Maguire gibi, durum ahlakını savunanlardandır.¹⁸⁹

Aquinolu Thomas’ın önerdiği istisnası olmayan tek kural “iyilik yap, kötülükten kaçın ve akılcı davran” kuralıdır. “öldürme”, “başkalarının malını alma”, “doğruyu söyle” gibi bütün kuralların bir istisnası vardır. Bu kurallar bazı özel

¹⁸⁹ Daniel Maguire, “A catholic View of Mercy Killing”, in **Beneficent Euthanasia**, ed. Marvin Kohl, Buffalo, New York, Rometheus Books Press, 1995, V. 18.N.3, s.36-37. İnceoğlu, a.g.e., s. 88; Sert,a.g.e., s.248;

durumlarda uygulanmayabilir. Maguire, Aquinolu Thomas'ın bu teorisinin ötenazi için de geçerli olabileceğini belirtmektedir. Ölmekte olan bir hastanın yaşamını korumak ve ona bakmak, onu hoşnut etmek, sıkı sıkıya uygulanması gereken bir kuraldır. Ancak bazı durumlarda bu güzel prensibin uygulanmasından kaçınmamız gerekebilir. Bazı istisnai durumlarda, ona bakmak ve onu hoşnut etmek, onun artık katlanamayacağı bir yaşamı korumamak olabilir.¹⁹⁰

Maguire'e göre, bazı durumlarda, merhametle öldürmenin lehine olan nedenler, karşı olan nedenlerden daha güçlü olabilmektedir. Kararımızı verirken, bunu da göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Maguire, eğer hastanın kendi kararı varsa, merhametle öldürmenin, adam öldürme kuralının istisnalarından birisi olabileceğini düşünmektedir.¹⁹¹

Daniel Maguire gibi, Katolik bir düşünür olan Joseph Fletcher de, ötenaziye olumlu yaklaşan düşünürlerdendir. İnsanın ölümüne kendisi karar verebileceğini savunan düşünüre göre, hastalığının son dönemindeki hastanın, ölüme terk edilmesi kadar, doğrudan öldürülmesi de kabul edilebilir bir eylemdir.

Aynı zamanda bir piskopos olan Joseph Fletcher, Hıristiyan ahlakının sevgi merkezli, sevgi yönelimli olduğunu, yasa merkezli olmadığını belirtmektedir. Yasacı ya da ahlakçı yaklaşım haklara öncelik vermektedir. Oysa sevgi temelli bir yaklaşım, insan potansiyelini en üste çıkarmak için çaba harcayarak iyiyi arar. Amacı, insanın ihtiyaçlarına cevap verip vermemesine göre, hakları kabul etmek ya da reddetmektir.¹⁹²

Fletcher'in sorduğu sorular şunlardır: "Haklar mı daha önceliklidir, yoksa ihtiyaçlar mı?", " Haklar mı hangi ihtiyaçların tanınacağına karar verir, yoksa ihtiyaçlar mı hakları geçerli kılar?" Fletcher'a göre, ihtiyaçlar haklardan üstündür. Yaşama hakkı ya da ölme hakkından önce, insanın ölme ve yaşama ihtiyacıyla ilgilendiğini dile getirir.¹⁹³ Fletcher; yaşamı, biyolojik yaşam ve ruhani yaşam olarak iki kısma ayırır. Ona göre, ruhani yaşam, doğal olarak, biyolojik yaşam olmadan var olamaz. Fakat bu iki yaşam birbirinin aynı değildir. Zaman zaman bedensel, yani

¹⁹⁰ Maguire, a.g.e., s. 37-39

¹⁹¹ A.g.e., s. 38-41

¹⁹² Joseph Fletcher, "The Right 'To Live And The Right ' To Die", "in **Beneficent Euthanasia**, ed. Marvin Kohl, Rometus Books Press, Buffalo, New York, 1975, s. 44-45

¹⁹³ Fletcher, a.g.e., s. 46

biyolojik- yaşam kişiliği zayıflatabilir. Nasıl ki, ihtiyaçlar ve haklar dengesinde, ihtiyaçlar önde gelirse, biyolojik ve ruhsal yaşam dengesinde de “kişi” olmak, yaşıyor olmaktan daha değerlidir. Fletcher, “yaşamın kutsallığı” tezinin bir tarafa bırakılıp, bunun yerine “yaşamın niteliği” tezinin getirilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Kişisel bütünlüğün, biyolojik olarak hayatta kalmaktan daha önemli olduğunu savunmaktadır.

Fletcher, yaşamı kutsallaştıran gelenekselleşmiş Hıristiyan anlayışının dışına çıkar ve hayatta kalmaktan daha önemli şeyler olduğunu söyler. Bu düşüncesini desteklemek için verdiği örnekler ilginçtir. O, düşüncesinin meşruluğunu kanıtlamak için askerlik görevi, idam cezası, kahramanlık, meşru müdafaa gibi konularda geleneksel ahlakın, hayatta kalmaktan daha önemli konular olduğunu kabul kabul etmesini veri olarak kullanmaktadır. Bu tür konuların hayatta kalmaktan daha önemli sayılmasına rağmen tıbbi bakım konularında yaşamın kutsallığı tezinin önemli sayılmasını eleştirmektedir. Fletcher’a göre, içinde bulunulan durumun özelliklerinden bağımsız olarak bir hareketin ya da bir şeyin, iyi ya da kötü olduğuna karar veren ahlaki kuralcılık, yaşamın kendiliğinden iyi olduğuna ilişkin popüler düşünceyi ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, ahlaki ajanın karar alma rolünü tanımamakta ve mutlak itaate neden olmakta, insanın ihtiyaçlarına önem vermektense, haklara öncelik tanımaktadır.¹⁹⁴

Fletcher’a göre, gelişen tıp bilimi karşısında, yaşamı mı yoksa ölümü mü uzattığımızı sormamız gerektiğini sorgulamamız gerekir. “Yaşamı nasıl korumalıyız?” sorusunun yanında “Yaşamı ne zaman durdurmalıyız?” sorunu da gündeme gelmeye başlamıştır. Bazı durumlarda biyolojik ölümden daha önce kişisel bütünlüğün kaybolduğu da dikkate alındığında; artık insanların eskisi kadar basit bir şekilde ölmedikleri görülmektedir. Fletcher, ölümün çoğunlukla, hasta komadayken, tüplere bağlıyken, narkozluyken, uyuşturulmuşken, bilinçsizken, hatta insan bile değilken- gerçekleştiğini söylemektedir. Zamanla artık “ölüm” kavramının tanımı bile değişmiştir. Artık retina ve deoksijenasyon testleriyle belirlenen beyin ölümü, klasik ölüm tanımının yerini almıştır. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, beyin durduğunda, diğer organları çalıştırmaya devam etmeye gerek görülmemektedir. Ona

¹⁹⁴ a.g.e., s.46-47

göre “yaşamın niteliği” tezi, biyolojik fonksiyonların devam etmesini korumaktan çok, kişisel bütünlüğü korumakta- Fletcher’in deyimiyle “gerçek yaşam”ı korumaktadır ve tam da bu nedenle daha az bencil bir tezdır.¹⁹⁵

Fletcher, klasik Hıristiyan ahlakının savunularının dile getirdikleri “Tanrı’nın hakimiyeti” tezine de karşı çıkmaktadır. İnsanın, kendi ölümüne ilişkin inisiyatife sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Hastalık ya da yaralanma gibi olayları tıp yoluyla kontrol ederek, hastalığın ya da yaralanmanın doğal gelişimini değiştirmek konusunda inisiyatif sahibi olan insan; ölüm konusunda da inisiyatife sahi olabilmelidir. Bunu reddetmenin, insanları, hiçbir karar verme yetisine sahip olmayan kuklalar haline dönüştüreceğini söylemektedir.¹⁹⁶

Son olarak şunları söyleyebiliriz: Fletcher de, Maguire gibi, durum ahlakını savunanların olup; içinde bulunulan duruma göre karar vermemiz gerektiğini düşünmektedir. Bu anlamda hastalığının terminal dönemindeki bir hastanın, ölüme terk edilmesi kadar, doğrudan öldürülmesini de kabul edilebilir bir hareket saymaktadır.¹⁹⁷ Tüm bunlardan hareketle olsa gerektir ki, günümüzde Vatikan da pasif ötenaziye karşı, dönemlerdeki katı tutumunu terk ederek, pasif ötenaziye karşı daha ılımlı bir yaklaşım sergilemektedir. Çifte etki doktrininden hareketle pasif ötenaziye ılımlı yaklaşmaktadır.

Katoliklere göre daha ılımlı bir yaklaşıma sahip olana Protestanlar ise daha uzun bir zaman önce bu konuda olumlu bir tutum otaya koymuşlardır. New York’ta 57 kişilik Protestan ve Yahudi din adamı, ötenazinin insani bir hareket olduğunu kabul etmişlerdir.¹⁹⁸

¹⁹⁵ a.g.e., s. 47-48

¹⁹⁶ a.g.e., s. 49

¹⁹⁷ a.g.e., s. 50

¹⁹⁸ James Selwyn, “Euthanasia – Öldürerek Azaptan Kurtarma Yanlış Bir Hareket Midir?”, çev. Avni Givda, **İleri Hukuk Dergisi**, y.y. 1948, S.37, s. 583

4.3.2. Yaşamın Niteliği Tezine İki Farklı Yaklaşım: Rachels ve Dworkin Tezleri

James Rachels'ın Tezi

Yaşamın niteliğini ön plana çıkararak, ötenazinin meşruluğunu savunan iki yazar özellikle dikkat çekmektedir: bunlardan birisi Rachels, diğeri de Dworkin'dir. Şimdi sırasıyla bu yazarların, ötenazi ile ilgili tezlerini inceleyelim: James Rachels, dini kökenli insan "yaşamının kutsallığı" yerine "yaşamın niteliği" tezini öne sürmüştür. Ona göre gerek Doğu kültürünün, gerekse Batı kültürünün insan yaşamına bakışında hatalar bulunmaktadır. Rachels'a göre doğu kültürünün insan yaşamını düşündüğümüzde; böcek ve insan yaşamı arasında bir fark yoktur. Oysa bildiğimiz gibi, insan yaşamıyla böceğin yaşamını bir tutabilir miyiz? İnsanlar hem duygu hem de akıl yönünden diğer varlıklardan üstündür.

Doğu kültürü insan olmayanlara değerinin üzerinde saygı gösterirken, Batı kültürü de değerinin altında değer vermektedir. Akıllı ve duygulu hayvanların sadece yiyecek için değil, kozmetik, spor vs. nedenlerle öldürülmesine izin verilebilmektedir. Bunun yanında insan yaşamına da çok değer verdiğini görebiliyoruz. Rachels' göre, insan yaşamına gereğinden daha fazla değer vermenin sonucu olarak, sakat bebekler ya da ölümcül hastalar gibi insanlar da ne olursa olsun hayatta tutulmalıdır, kuralına göre hayatta tutulmaya çalışılmaktadır. Ancak bu düşüncenin bir temelden yoksun olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Rachels'a göre, bu tamamen bir batıl inançtır. İnsanları hayatta niçin tutmalıyız? Bu sorunun yanıtı tamamen muallakta bırakılmıştır. Bu soruya yanıt olarak, ne pahasına olursa olsun, insanlar hayatta tutulmalıdır, tarzında bir yaklaşıma göre hareket edildiğinde, ölümcül hastaların, sakatların ya da dayanılmaz acılar çeken kimselere ötenazi uygulanmasına zaten izin verilmez; ancak buna niye izin verilmediği tam olarak bilinmediği için, bu yasağın uzun süreli olmasını düşünemeyiz.

Rachels, "yaşam" kavramının iki anlamda kullanıldığını belirtmektedir. Bunlardan birincisi "biyolojik" anlamdaki kullanımıdır. İkincisi ise "biyografik" anlamdaki kullanımıdır. Bu iki anlam da kendi içinde farklı kavramlar içerir.

Biyografik yaşam, canlı olmaktan farklıdır ve yaşam kavramının konusu olan gerçek yaşamı ifade etmektedir. Örneğin insanoğlu sadece canlı değildir, aynı zamanda sahiptirler. Eğer “yaşam” kavramı bu belirsizlikte bırakılır ve hangi anlamda kullanıldığı açık bir şekilde ortaya konulamazsa, yaşamın kutsallığı da belirsiz bir kavram olacaktır. Canlı olmak ve bir yaşama sahip olmak kavramları ne Batı ne de Doğu kültürlerince tam olarak ele alınmamıştır. Her ikisi de daha çok varlığı korumak üzerinde durmuşlardır. Genelde Doğu kültüründe, yaşamı korumaktan bahsedilmektedir; ancak böcek canlı olmasına rağmen, bir yaşama sahip değildir. Planları, umutları, istekleri yoktur. Hatta bunlara sahip olabilecek zihinsel yetenekleri de yoktur. Bir yaşama sahip olamayan varlığı korumak gibi bir yükümlülükten bahsedilebilir mi? Batı kültüründe de, yaşamın kutsallığını sadece bir türe özgü görmüştür. Rachels; çeşitli arzuları, istekleri ve başkalarıyla ilişkileri (akılcılık, özerklik, zengin bir psikolojik yaşam) açısından insanların psikolojik olarak karmaşık varlıklar olduğunu belirterek, bu nedenle onlara saygını daha fazla olduğunu vurgulamaktadır. İnsanların bir türe ait olmalarından değil de, bu özelliklerinden dolayı ahlaki olarak özel kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Rachels’a göre, yaşamın kutsallığı biyografik anlamda yaşamı korumak olmalıdır, biyolojik anlamda değildir. Bilinçli bir yaşamın yokluğu durumunda kişi için yaşıyor ya da ölüyor olmak bir anlam ifade etmemektedir.¹⁹⁹

Rachels’a göre, acı vermeye ilişkin ahlaki kural ile öldürmeye ilişkin ahlaki kural da ayrı tutulmalıdır. Acı çekmeyle ilgili olan ahlaki kural; bitki, kedi, böcek,...vb. tüm canlılar için geçerli olan kuraldır. Öldürmemeye ilişkin ahlaki kural ise, yaşam sahibi varlıklar için geçerli olan kuraldır. Diğer bir deyişle; acı vermeye karşı olan kural, acı çekme özelliği olan tüm canlılara uygulanır; fakat öldürme karşıtı olan kural “yaşam”ı olan canlıları korur.²⁰⁰ Rachels’a göre, ölümün kötü olmasının nedeni, biyolojik yaşamı “yaşam” yapan şeylerin kabıdır. Ölümün insana etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz.

1. İnsanı yaşamındayken sahip olduğu olanaklardan mahrum bırakmaktadır.

¹⁹⁹ Rachels, a.g.e., s. 98-99

²⁰⁰ a.g.e., s. 30

2. Sahip olduğu yeteneklerini geliştirebilme ihtimalini yok eder.
3. İsteklerini, arzu ve planlarını boşa çıkarır.
4. Yaşamının belli bir amaca yönelik çeşitli aşamalarını anlamsız hale getirir ve bütün yaşamını tamamlanmamış kılar.²⁰¹

Rachels, hedonist bir yaklaşımı reddeder. Ona göre, eğer onların tezlerine göre hareket edersek, hiçbir hazza sahip olamayan ve aynı zamanda hiçbir acı hissetmeyen, koma ya da bitkisel hayattaki hastalara ötenazi uygulanmasını kabul etmek zorunda kalırdık. Ancak Rachels, insanların sadece acı çekme kapasitesine sahip olduklarından değil de, istekleri, gerçekleştirmek istedikleri bu şeyler için yaptıkları hazırlıklar boşa çıktığı için ve bundan yararlandıkları için, bu tip direktifleri verirler. Ona göre, bu istekleri, görmezden gelmek onlara karşı bir saldırıdır.

Rachels, özerklik tezine dayandırmadan, önceden verilen direktiflerin de geçerliliğini kabul etmektedir. Bununla birlikte Rachels, Down sendromlu ağır sakatlıkları bulunan ya da beyinsiz doğmuş bebeklerle; normal insanların yaşamlarının aynı kefeye konulamayacağını da belirtmektedir. Onun tezinin bel kemiğini oluşturan, bir yaşama sahip olmakla, canlı olmak arasındaki ayrımı burada da görebilmekteyiz. Bu tür sakatlıklarla doğan bebeklerin bir “yaşam” a sahip olmadıklarını dile getirmektedir. Onların hayatta tutulmalarına verdiğimiz önemle, normal bir bebeğinkine verdiğimiz önemin aynı olamayacağını söylemektedir.²⁰²

Rachels, dini kökenli ahlaki kuralları iyi anlamamız gerekmektedir. Eğer kuralları iyi anlayamazsak, sıra dışı bir olayla karşılaştığımızda, nasıl karar vereceğimizi bilemeyebiliriz. Geleneksel anlayışta, adam öldürmeyle ilgili üç tür kuraldan bahsetmektedir:

1. İnsan olmayan hayvanlar öldürülebilir; çünkü kuralın dışındadır.
2. Masum olmayanlar öldürülebilir.

²⁰¹ a.g.e., s. 59

²⁰² a.g.e., s. 62- 64

3. Eğer kast yoksa ve öldürme daha büyük bir iyiyi ortaya çıkartacaksa masum olanlar da öldürülebilir.

Rachels'in tezine göre, bazı durumlarda öldürme, bir yaşamın yok edilmesi değildir. Geri dönüşsüz komadaki kişi ya da sakat bebekler, bir "yaşam"ın süjesi değildirler. Bundan dolayı, kuralın dışında kalmaktadır.²⁰³

Rachels, yaşamın kutsallığı tezinin daha çok dini bir bakışa açısına sahip olanlar için geçerli olabileceğini, kendisinin kuramının ise; dini bir bakışa açısına sahip olsun ya da olmasın, herkes için geçerli olduğunu belirtmektedir. Kendisinin tezini, dindar olanlar kadar, dindar olmayanların da kabul edeceklerini savunmaktadır. Rachels, dini bir bakış açısına sahip olanları, sadece bir şeyin değerli olduğuna inanılması gerektiğini düşündüklerini söyler. Ona göre bu tarz bir yaklaşım yanlıştır. Rachels'a göre; değerli olduğuna inanıldığı için ya da bilinçli olarak önem verildiği için, bir şeyin değerinin var olduğu kabul edilemez. Kaybedildiğinde, kendisine zarar vereceği için, bu şey kişi için değerli kabul edilir. Öldürmeyle ilgili kural da, bireyleri bu kayba karşı korumayı amaçlayan bir kural olmalıdır.²⁰⁴ Rachels, cinayetin yasaklanmasının nedeni olarak şunların söylendiğinden söz etmektedir:

1. Mağdurun ölmeden önce acı çekmesi
2. Mağdurun yakınlarının acı çekeceği
3. Mağdurun ölümüne neden olunarak, onun gelecekte yaşayacağı zevklerin engellenmesi

Yukarıdaki maddelerin yorumunu da şu şekilde yapar: Birinci maddede karşı çıkılan "öldürme" değil, "acı" durumudur. İkinci nedenin de, kendi başına bir gerekçe sayılamayacağını düşünmektedir. Üçüncü nedeni de, Rachels, tatmin edici bir neden olarak saymaz. Çünkü bunu neden kabul edersek, ilerde acılar yaşayacağını düşündüğümüz bir insanın öldürülmesine izin vermemiz gerekmektedir. Olaya hedonist bir bakış açısıyla yaklaştığımızda, böyle bir hataya düşmüş oluruz. Oysa,

²⁰³ a.g.e., s. 27-28

²⁰⁴ a.g.e., s. 36-38

yaşamı mutsuz olmasına rağmen, bir insan yaşamak istiyorsa, onu öldürmek cinayettir.²⁰⁵

Anlaşıldığı gibi öldürme olaylarının yasaklanmasının nedeni olarak yukarıdakilerin hiçbirisi kabul edilemez. Asıl neden bunlardan farklıdır. Ona göre, ölümün ya da cinayetin yasak olmasının nedeni; mağdurun bütün umutlarının, arzularının, iptal edilmesi, bozulması, yaşamının bütün imkanlarının silinmesidir. Başka bir ifadeyle, biyografi yaşamı ortadan kaldırdığı için cinayet ya da öldürme yasaktır. Rachels'in bakış açısına göre, biyografik yaşam ortada yoksa ya da ortadan kalkmışsa, öldürme yasağı da yoktur ya da ortadan kalkar. Buna göre; biyografik bir yaşama sahip olmayan bir varlığın, insan soyundan olsa bile, öldürülmesi cinayet değildir.²⁰⁶ Rachels, kendi savının sadece dindar olmayanlar için değil, dindarlar için de geçerli olduğunu savunmaktadır. Ona göre, Hıristiyanlık, aslında ötenaziye yasaklayan bir şey içermemektedir. İnsanlar Hristiyanlığı yanlış yorumlamaktadırlar. Altıncı emir olan "öldürme" dememektedir; bu sadece kötü bir çeviridir. Altıncı emirde "cinayet işlememelisin" denmektedir. Merhametle öldürme de, cinayet kapsamı dışında kalacaktır. Nasıl ki, savaşlarda öldürmeyi cinayet kabul etmiyorsak, bunu da cinayet kabul etmemeliyiz.²⁰⁷

Ona göre, İncil'de, ötenazinin lanetlenmesiyle ilgili hiçbir kural yoktur. Aksine; insanlara şefkat ve merhamet göstermesiyle ilgili kurallar bulunmaktadır. İncil'de bulunan bu kurallar da, merhametle öldürmeyi haklı çıkarmaktadır. Rachels, ötenaziye, Tanrı'nın hakimiyetine karşı çıkanlara, dini düşünür Fletcher bibi yanıt vermektedir. Rachels'a göre, yaşama müdahale etmek, Tanrı'nın hakimiyetine müdahale etmekse; yaşamı yok etmek kadar, yaşamı korumak için yapılan müdahaleler de aynı şekilde suç olmalıdır. Eğer ötenazi, bir insanın ne kadar yaşayacağına karar verme hakkının Tanrı'ya ait olduğu kuralına dayanarak yasaklanıyorsa, yaşamı kurtarma da, aynı kurala dayanılarak yasaklanmalıdır. Rachels, acı çekmenin Tanrı'nın düzeninin bir parçası, olduğu görüşüne de, benzer bir mantıkla karşı çıkmaktadır. Tanrı, insanların acı çekmesini emrettiği için ötenazi

²⁰⁵ a.g.e., s. 45

²⁰⁶ a.g.e., s. 47-50

²⁰⁷ a.g.e., s. 161-162

yasaklanıyorsa, her türlü acı/ağrı kesici ilacın da, aynı mantıkla yasaklanması gerekmektedir.²⁰⁸

Rachels, yaşamın niteliğinin, yani yaşamı yaşam yapan şeylerin, canlı kalmaktan çok daha önemli olduğunu belirterek, biyografik yaşam yoksa, yaşam yoktur, şeklinde bir sonuca ulaşmaktadır. Rachels, bu konuda yeni bir değer yargısı yaratmakta ve ortaya çıkardığı bu yargıya uygun düzenlemeler yapılmasının gerekli olduğunu bildirmektedir.²⁰⁹ O, “yaşamın niteliği” tezini, bireysel özgürlüğe dayandırma yerine, yaşama farklı bir anlam yükleyerek oluşturmak gerektiğinden yanadır. Kişilerin yaşamla ilgili kendi seçimlerine dayanmaktan çok, genel olan ve herkese uygulanabilir bir yaşam anlayışı geliştirmeye çalışmaktadır. Oysa “ölme hakkı” bireysel bir özgürlüğün kullanımıdır. Onun deyimiyle “biyolojik yaşam” a bazı kişiler önem vermezken, bazılarıysa özel bir değer vermektedirler. Bu noktada, Amerikalı düşünür Ronald Dworkin, Rachels’in düşüncesine katılmayarak, genel geçer bir yaşam anlayışı olamayacağı gibi, genel geçer bir ölüm anlayışı olamayacağını vurgulamaktadır. Şimdi Ronald Dworkin’in kişisel özerkliğe dayalı tezini inceleyelim. İnceledikten sonra bu nokta daha iyi anlaşılacaktır.

Ronald Dworkin’in Tezi:

Dworkin, genel olarak, ötenaziye bireysel özgürlük çerçevesinde ele alarak, “özerklik hakkı” ve “onur hakkı” kavramlarıyla bağlantı kurarak tezini oluşturmuştur. Dworkin’e göre, bir şeyin fiziksel yaşamı kadar, zihinsel yaşamı da olmadığında, yani bir tür olma bilincinde olmadığında, onun başına ne geldiğine bakılmadan, kendiliğinden bir menfaate sahip olduğunu savunmanın bir anlamı yoktur. Bununla birlikte, bir fiziksel yaşama sahip olan ve acıyı hissedebilen varlıkların, acıyı bertaraf edebilme menfaatleri vardır. Diğer bir deyişle; Dworkin, bir canlının bir kişi gibi menfaat ve haklara sahip olabilmesi için, bir zihinsel yaşama, yani bir tür olma bilincine, sahip olması gerektiğini savunmaktadır.²¹⁰ Dworkin, korunacak bir hakkın

²⁰⁸ A.g.e., s. 162-164

²⁰⁹ İnceoğlu, a.g.e., s. 112

²¹⁰ James Selwyn, “Euthanaia – Öldürerek Azaptan Kurtarma Yanlış Bir Hareket Midir?”, çev. Avni Givda, **İleri Hukuk Dergisi**, y.y. 1948, S.37., s.17-18

olması için bir menfaatin olması gerektiği fikrinden yola çıkarak, şu soruları sormaktadır:

- Geri dönüşü olmayan koma durumundaki bir hastayı canlı tutmak, onun menfaatini en iyi şekilde korumak mıdır? Eğer öyleyse, doktorlar, bu hastanın yaşam desteleyici araçlarını çekmemek için, türev bir nedene sahiptirler.
- Eğer bu durum, hastanın menfaatine uygun değilse, artık ortada bir neden kalmamıştır.
- Hastanın kendi menfaatine rağmen, bu hastayı ölüme terketmek, insan yaşamının kutsallığı nedeniyle mi yanlıştır? Eğer durum böyleyse, doktorlar yaşam destekleyici araçları çekmemek için ayrılmış ahlaki bir nedene sahiptirler.

Yaşamın kutsallığı tezine dayanan bu ayrılmış ahlaki neden, Dworkin'e göre, Tanrısal bir kavram gibi görünmesine rağmen, böyle değildir. Yaşamın kutsallığı, dini yönde yorumlanabileceği gibi, dini olmayan yönde de yorumlanabilir. Dini olmayan yorumda “yaşamın dokunulmazlığı” kavramı kullanılabilir. Bu kavram da aslında aynı şeyi ifade etmektedir.²¹¹ Dworkin, bugün kürtaj ya da ötenazi gibi konulardaki tartışmaların, aslında insan yaşamının özünde nasıl ve neden değerli olduğu ve bunun kişisel ve siyasi kararlara nasıl yansıtacağı konuları üzerinde odaklandığını belirtmektedir. Bundan dolayı, belirtilen konularda verilecek kararların, “din özgürlüğü” kavramı çerçevesinde bireysel bir karar olduğu üzerinde durmaktadır.²¹² Dworkin, ötenazi konusuyla ilgili kararlarda üç farklı konunun biraraya geldiğini düşünmektedir:

1. Hastanın özerkliğine,
2. Hastanın menfaatlerine,
3. Hastanın yaşamının kutsallığına, en iyi şekilde nasıl saygı göstereceğimizle ilgilenmek zorunda kaldığımızı söylemektedir.

²¹¹ Dworkin, a.g.e., s. 24-25

²¹² a.g.e., s. 24-25

Bazı insanların, bütün zorluklarına rağmen, neden mümkün olduğunca çok hayatta kalmak istediğini; bazı insanların da zor durumlarda neden mümkün olduğunca çabuk ölmek istediklerini anlayabilmemiz için, yukarıda maddeleştirdiğimiz konuların açıklığa kavuşturmamız gerektiğini söylemektedir. Dworkin, burada önemli olanın, insanın yaşamının son dönemlerinin, onun karakterine etkisi olduğunu söylemektedir. O aslında, insanın yaşamına bir bütün olarak bakmamız gerektiğini savunmaktadır. Karakterleri gereği, bazıları için, bilinçsiz ve başkalarına muhtaç bir biçimde yaşasalar da, canlı kalmak, kendi inançlarının bir devamı iken; başkaları için, yaşamının son dönemini bilinçsiz bir şekilde geçirmek, kendi yaşamlarının bütünlüğü içerisinde, katlanılmaz bir durum oluşturmaktadır.²¹³

Dworkin'in tezine göre herkesin "iyi bir yaşam" ifadesinden ne anladığı birbirinden farklıdır. Herkesin "iyi bir yaşam"dan ne anladığı farklı olduğu için de, ötenaziye verilen kararlar da bütün kişilerin menfaatlerini düşünmek olarak nitelenemez. Ona göre, kişiler yaşamlarının belirli bir yöne gitmesini isterlerken, iki tür neden gösterirler. Bunlardan birincisi deneysel menfaatlerdir. Bunlar yaşamdan zevk aldığımız deneyimlerdir. Örneğin iyi bir yemek yemek bunlardandır. Diğer ise, herkesin kendine göre bu deneyimleri zevk/acı verici bulmalarıdır. Örneğin ben film izlerken zevk alıyorsam, herkes zevk almak zorunda değildir. Yani bir başkası bundan zevk almayabilir. Zevk almayan kişi böyle davranarak yanlış bir şey yapmış olmamaktadır. Aynı şekilde bazı şeyler bana acı veriyorken, bazılarında acı vermeyebilir. Tüm bunlara şunu da eleyebiliriz: kötü deneyimlerimizin hiçbiri, belli sınırlar içinde yaşamımızı kötü yapamaz. Genelde acılar belli bir zamanla sınırlı kalırlar. Bir süre bizi derinden etkileyen acıya, belli bir süre sonra kayıtsız kalırız.

Dworkin'e göre, deneysel menfaatlerimizin yanında bir de, eleştirel menfaatlerimiz bulunmaktadır. Eleştirel menfaatler, yaşamımızı tatmin edici kılan, kabul edilemediği zamanlarda, yaşamımızı çok kötü bir hale sokan menfaatlerimizdir. Yaşamımızı iyi hale getiren kararlarımızda, bizim için önemli olan bu menfaatlerimizdir. Buna örnek olarak Dworkin şu örneği vermektedir: Çocuklarla iyi

²¹³ Dworkin, a.g.e., s. 26

ilişkiler kurmak, benim için sadece bunu tatmak ya da tecrübe etmek için değil; bunu istemeden yaşanan bir yaşamın, yaşayabileceğim en kötü yaşam olduğuna inandığım içindir.²¹⁴

Dworkin'e göre, insanlar seçimlerinin kendilerine ne kadar zevk sunacağını tahmin ederek, anlık kararlar vermezler; tersine, bazı karar tarzlarıyla insanlar kendi kimliklerini yeniden keşfetmektedirler.²¹⁵ Geçmişlerine bakarak kendilerini mutlu eden şeyin ne olduğunu bulmaya çalışırlar. Ona göre, insanlar yalnızca yaşamlarının doğru deneyimler ya da bağlantılarla dolu olmasını önemsemezler. Aynı zamanda, yaşamlarının, bunların arasındaki uyumlu seçimi gösteren bir yapıyı önemserler ve yaşamlarının bir bütün olarak kişiliklerine uygun olmasını da isterler. Birçok insan içim, iyi bir yaşam, kişisel bütünlüklerini kararlarıyla ifade edebildikleri bir yaşamdır.²¹⁶

Dworkin'e göre, eleştirel menfaatler çok önemlidir. Ölümün birinin menfaatine olup olmadığını ancak insanların menfaatlerinin bu yönünü anlayarak bulabiliriz. Ona göre, burada sorulması gereken soru şu olmalıdır: "Bizim ne zaman ve nasıl öldüğümüz, bütün yaşamımızın başarısını nasıl etkiler?" ne zaman öldüğümüz, daha geç öldüğümüzde, başımıza gelecek şeyler açısından önemlidir.²¹⁷ Bazı insanlar, kendileri için önemli olan işlerini bitirebilmek için, acı içerisinde bir hayat sürseler de, yaşamaalarını sonlandırmayı pek düşünmezler. Hedefledikleri amaçları için tıbbın bütün imkanlarını sonuna kadar kullanmaya çalışırlar. Katlanılamaz acılar yaşamak, ötürüm bir hayat sürmek, makineye bağlı yaşamak vb. hiç bir kötü durum onların yaşamlarını sonlandırmaları için etken değildir. İnsanlar, inançları ya da hedefleri için her türlü olumsuz şarta katlanabilmektedirler. Onlar için ne olursa olsun, önemli olan canlı kalabilmektir. Şartlara çok fazla takılmazlar. Diğer taraftansa, bazı insanlar yaşayacakları durumların katlanılamaz olduğu düşüncesinden hareketle yaşamlarını sonlandırma istemektedirler. Yoğun ağrı/acı, makineye ya da solunum cihazına bağlı kalmak, kötürüm olmak, sürekli bulantı, bir boruya bağlanma korkusu, uyuşturucu ilaçların neden olduğu perişanlık durumu vb. nedenler bazı insanlar için, onursuzluk olarak algılanmaktadır. Bu şekilde onursuz

²¹⁴ a.g.e., s. 201-202

²¹⁵ a.g.e., s. 204

²¹⁶ a.g.e., s. 205

²¹⁷ a.g.e., s. 209

bir yaşama sahip olarak canlı kalmaktansa, kendi düşüncelerince onurlarıyla ölmeyi düşünmektedirler. Böyle kötü şartlarda onursuz bir yaşam sürerek yaşamış bir kişi olarak hatırlanmak istememektedirler.²¹⁸

Dworkin'e göre, pek çok insanın kendi ölüm biçimlerine özel, sembolik bir anlam verirler. Kendi ölümlerinin, yaşamlarında en değer verdikleri doğrulara paralel olmasını isterler. İyi bir ölüm, sadece nasıl öldüğünü değil, onun zamanını da kapsadığını düşünürler. Ölüm kararları önemlidir; çünkü insanların nasıl yaşamak istedikleri ile ilgili görüşleri, ne zaman ölmek istedikleriyle ilgili kararlarını da belirleyen etkidir. Bu noktadan hareketle; bir kişinin ölüm şeklinin, onun menfaatine olup olmadığına onun yaşam karakterine ve biçimine, o kişinin bütünlük duygusuna ve eleştirel menfaatlerine bağlı olduğunu söylemektedir. O halde, herkese hizmet edebilecek, tek tip bir ölüm şekli kararını herkese uygulamak, herkesin menfaatine uygun bir yaklaşım olmayacaktır.²¹⁹ Dworkin şöyle demektedir: “ Bir insanın, başkalarının kabul ettiği, fakat kendisinin kendi yaşamıyla korkunç derecede çatıştığına inandığı bir biçimde ölmesini sağlamak, harap edici, nefret uyandıran bir tiranlıktır.”²²⁰

Dworkin'in tezinde eleştirdiği bir diğer nokta da, ötenaziye paternal (babasal-babacan-koruyucu) yaklaşımlarla karşı çıkılmasıdır. Paternal yaklaşımda, kişilerin kendi menfaatlerini koruyamadığı durumlarda devlet ya da başka kişiler, bireylerin çıkarlarını korumayı üstlendiğini savunmaktadır. Gerçekten de, yeniden sağlığına kavuşabilecek birisinin, hastalığının getirdiği bir depresyon anında, hayatına son vermesi kötü bir durumdur. Ancak Dworkin'e göre, bunu hastalığının en acılı son dönemlerini yaşayan bir hasta için savunmak doğru değildir. Bu insanlar için buna benzer durumlarda yaşamda kalmamak neden bu kadar önemlidir? Asıl yanıtı aranması gereken sorulardan birisi budur. Bu sorunun yanıtı bulunamadan, neyin onların menfaatine olduğuna karar vermemiz uygun değildir. Onları yaşamda tutarak, onların menfaatlerini koruduğumuzu düşünmek çok da doğru bir karar olmayacaktır. Bu iddiamız anlamsız bir karardan ibaret kalacaktır.

²¹⁸ a.g.e., s. 208-210

²¹⁹ a.g.e., s. 213

²²⁰ a.g.e., s., 215-217

Dworkin, ötenazi olaylarını “özerlik hakkı”nı ön plana çıkartarak açıklamaya çalışmıştır. Yaşamın dokunulmazlığına saygı, kişinin menfaatlerine uygun olmak gibi ilkeleri de, özerklik hakkının bir parçası olarak görmektedir. Ona göre, her bir birey için yaşamın dokunulmazlığı ve menfaat ilkeleri farklı anlamlar taşımakta, bazen ölüm, bir insanın yaşamına karşı daha fazla saygı içerebilmektedir. Aynı zamanda, bazen ölüm, kişinin menfaatlerini en fazla koruyan şey olabilmektedir. Bu konuyla ilgili kararlar, insanların kendi kişililerine bağlı kararlar olacaktır. Dworkin’e göre özerklik hakkı, insanların kararları akıldışı olmadığı sürece, kendileri isterlerse, kendi yaşamlarını sona erdirmeye izin verilmesidir. Dworkin, kişilerin kendileri için temel kararları verme haklarının kesin olduğunu düşünmemektedir. Ona göre, kişi, kendi menfaatlerini en iyi bilendir; tarzında bir yaklaşım her zaman geçerli değildir. Çünkü bazen, kişi, açıkça kendi menfaatine aykırı davranışlarda ya da seçimlerde bulunabilmektedir.

Dworkin’in düşünce sisteminde, özerkli hakkı, karar veren ajanın iyiliğinden çok, kişisel bütünlük üzerine kurulmuştur. Ona göre, karar veren ajan; değerleri, taahhütleri, kanaatleri, deneysel ve eleştirel menfaatleri ile birlikte kendi kişiliğini ortaya koyacaktır. Bir anlamda, kişiye özerklik hakkı tanıyarak, kişiliğini oluşturmasını mümkün kılmasına yardımcı olmuş oluyoruz. Aynı zamanda bu, her birimizin, tutarlı ya da tutarsız, kişiliğimize göre yaşamımızı biçimlendirmemizi için sorumlu olmamıza da izin vermektedir.²²¹

Dworkin’in tezi “özerklik” kavramı kadar, “onur” kavramını da kapsamaktadır. Onur hakkı, insanın ne olursa olsun, kendine saygıyı sağlayan şartlarda yaşama hakkını içermektedir. O aynı zamanda bu kavramla bağlantılı olarak onursuzluğa katlanmama hakkını içerdiğini de belirtmektedir. Onur, bir anlamda, insanın, içinde yaşadığı toplumun üyelerinin kendisine saygısızlık olarak kabul edilen şekillerde davranılmama hakkını da içermektedir. Dworkin’e göre onurlu davranılma hakkı, kişinin gerçek eleştirel menfaatleri başkaları tarafından bilindiğinde bir hak olmaktadır. Toplumun diğer üyeleri tarafından, bireyin ne tür bir insan olduğunun ve ahlakî duyarlılığının bilinmesidir.

²²¹ a.g.e., s. 224

Dworkin'e göre, kişi, onuruna aykırı olan hiçbir davranışın kendisine yapılmaması konusunda ısrar etmek suretiyle, yaşadığı yaşamın önemini vurgulamakta ve kendi ahlaki yapısına işaret etmektedir. Dworkin; ötenazi ya da kürtaj olayını ele alırken de, onur kavramını merkeze alarak karar vermektedir. İnsan onurunun bizim kendi yaşantımızın gerçek değerine saygıyı ifade ettiğini belirtmektedir. Başkalarının ötenazi ile ilgili kararlarının bizi yakından ilgilendirmesinin nedeninin, bu kararların bizim onurumuzla ilgili konuları içermekte olduğu düşüncesindedir. Bizim önemseydiğimiz konuyu, herkesin önemsemesini ve bizim kararlarımıza uygun kararlar vermesini beklediğimizi ifade etmektedir.²²²

Dworkin, özgürlüğün, kendine saygının mutlak şartı olduğu kanısındadır. Yaşama ve ölme hakkındaki kararlar, herkesin aldığı, kişiliği biçimlendiren ve ifade eden en önemli ve en zor kararlardır. Ona göre, bu kararları vermeye hak tanımayan yönetimler, bizleri daha az önemli kararları almakta ne kadar özgür bırakırsa bıraksınlar, totaliterdirler.²²³

Kısaca Dworkin; yaşamın niteliğinin önemi üzerinde durmakta; fakat yaşamın yaşamaya değer olup olmadığı konusunda kişilerin karar verme hakkının olduğunu söyleyerek özerklik hakkına dayanmaktadır. Bu anlamda, yaşama hakkı, kutsallıktan ya da dokunulmazlıktan sıyrılmakta; vazgeçilebilir ve üzerinde tasarruf yapılabilir bir hak haline getirilmektedir. Özerklik hakkı, yani insanın kendi kaderini kendisinin belirleme hakkı, diğer bütün hakların üstünde yer almaktadır.

4.4. Kararı kim/kimler verecek?

Önemli olan hastanın artık tekrar normale dönemeyeceğine ve bir süre sonra mutlaka bu hastalıktan öleceğine karar vermektir. Bu kararı hiç şüphesiz doktorlar verecektir. Eğer karar doğru verilmiş ise hekim açısından ötenazinin yapıp yapılmamasının veya ötenazi şeklinin o kadar önemi yoktur. Eğer karar hatalıysa, yani hastalık aslında iyileşebilir durumda ise o zaman ortaya büyük bir sanat hatası çıkar ki, bu durumda tedavinin sonlandırılması, hayata kasten son verme ile eş anlam

²²² İnceoğlu, a.g.e., s. 110-111

²²³ Dworkin, *Life's Dominion*, s.238-239

taşır. Ancak unutulmamalıdır ki, doktorun seçimi ve kararı karşısında hasta hiçbir zaman yalnız değildir. Hekim de bu kararında kendine destek arar. Hekim bu noktada çok büyük bir sorumluluk altındadır ve ötenazinin karar döneminde çok önemli rol oynar.²²⁴

Bu aşamada asıl tartışılan konu şudur: Hastanın kendi kaderini kendisi belirleme hakkı var mıdır? Ümitsiz hastalık sürecinin hızla ilerlemesiyle tedavi gören hastalarda, genel olarak, ölmek üzere olma durumunun henüz geçerli olmadığı kabul edilir.²²⁵ Tedavinin sınırlandırılması için temel kriter yaşamı uzatıcı önlemlerin hastalar için artık yardım oluşturmaması, aksine ona katlanılamaz bir sıkıntı vermesi kabul edilmektedir.²²⁶ Bu durum, yapılan eleştirilerin, dikkatle yapılmamış ve çok fazla genel olmak şeklinde nitelendirilmektedir. Bu bağlamda, haklı olarak, hastanın kendi kaderini belirleme hakkı gündeme gelmektedir. Günümüzde yasa tasarılarında bu hastanın kendi kaderini kendisi belirlemesi hakkında bahsedildiği görülmektedir.²²⁷

Aslında, insanın kendi kaderini belirlemeyi merkeze alan Bobbert ya da Werner gibi, güçlü anlamda ilgilinin özerk bir irade oluşturmasında, bir çaba sarf etmek, çok ilginç bulunmaktadır. Böyle bir durumda pozitif özen yükümlülüğü özerklik kavramı içine girecektir. Özen ilkesi, doktorlar için de geçerlidir. Sadece çeşitli tedavi imkanlarını seçmeyi ortaya koyan ve bunu durumuna göre seçmede hastayı özgür bırakan formal bir özerklik, tıbbi yükümlülüğün ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Hasta; sadece kendisine sunulan çeşitli olanakları değil, bunun yanında manipulatif olmayan ve karar vermede serbest bırakılan bir tavsiyeyi ve bunun yanında olabilecek tıbbi tedavilerin tavsiye ve teklif edilmesi şeklinde bir yardım da bekler. Direktifin mevcut metnine göre bu kabul edilebilecek bir durumdur. Hiç şüphe yok ki, tutarlı bir şekilde, bir temel yardımın reddedilmesine de saygı gösterilmelidir. Bununla birlikte, böyle bir reddetmenin gerçekleşip gerçekleşmediği de incelenmelidir.

²²⁴BBC – Ethics Ethical Problems of Euthanasia,

<http://www.bbc.co.uk/ethics/euthanasia/religion/religion.shtml> (Çevrimiçi) 28/11/2010

²²⁵ **Tıp ve Ceza Hukuku**, Yayına Hazırlayan Yener Ünver, Ankara, Seçkin Yay., , 2004, S.131

²²⁶ Tasarı, Kısım II, 1.

²²⁷ **Tıp ve Ceza Hukuku**, s.131

Kararı doktorların vermesi gerektiğini düşünen görüş temel alınarak hazırlanan yasa taslaklarında doktorun görevleri arasında temel yardımdan da bahsedilmektedir. Temel yardımın tarifinde, “doğal beslenme” kavramından da bahsedilmektedir. Tanımda yer alan “doğal beslenme” kavramı ile, açık ve uygulanabilir; hatta doğru bir kriter meydana getirilip getirilmediği sorgulanması gereken bir nokta olmalıdır. Bu durumda, öncelikli olarak “doğal” nedir? Burada, sağlıklı bir karar için, muhtemel belirsizlikler varlığını devam ettirmemelidir. Örneğin; mide rahatsızlıkları çeken bazı insanların midelerine plastik boru takıldığını biliyoruz. Mideye takılan boru “doğal” kavramının kapsamına girmekte midir? Buna benzer pek çok örnek bulabiliriz. Görüyoruz ki bu pek çok problemi beraberinde getirecektir. Kavramı belirlemek mahkemeye de bırakılmamalıdır. Açık bir tanımlama getirilmesi bir zorunluluktur. Açık kriterler getirilmelidir. Ancak “doğal” kavramı bu kriterlerden biri olabilmekten uzaktır. En basitinden şunu söyleyebiliriz: Günümüzde insanlar, artık doğal bir ortamda yaşamamaktadırlar. Aksine, medeniyet tarafından kuşatılan bir dünyada yaşamaktadır.

Federal Tabipler Odasının Yeni “Ötenazi Direktifi” Tasarısına göre de, doktorların görevleri arasında ötenazi uygulamak gibi bir görev bulunmadığını görmekteyiz. Yani karar verecek ve uygulayacak kişilerden birisi doktor değildir. Direktif Tasarısı, yürürlükteki ceza kanununa uygun aktif, istemli ötenaziyi kabul etmemektedir. Şöyle ki: “Ölüme neden olan veya çabuklaştıran müdahale yoluyla, istemli olarak bir yaşamı kısaltma caiz değildir ve bu, hastanın talebi üzerine vuku bulsa dahi cezayı gerektirir.” denilmektedir. Bu direktife göre, doktorun intihara yardımı da kabul edilmemektedir. Burada şöyle denilmektedir: “İntihar sırasında doktorun yardımı tıbbi meslek etiğine aykırıdır ve cezayı gerektirir.” Aynı zamanda İsviçre direktifinin de intihara yardımı yasakladığını görüyoruz. Şöyle denilmektedir: “ İntihara yardım tıbbi faaliyetin bir parçası değildir. Doktor bir hastayı intihar etme fikrine götüren bedensel ve ruhsal acıları hafifletmeye ve onlardan kurtulmaya yardım etmeye çabalar.” Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere, doktorlar karar verecek ya da uygulayacak kişiler değildirler. Onların görevi intihara yardım değil hastanın tedavi edilmesine yardımdır. Direktif, “pasif ötenazi” konusunu da ele almaktadır. Bununla beraber tıbben ölüme yardım ve palyatif terapiden de bahsedilmektedir. Bugüne kadar genelde bir tedavinin kesilmesinden ya da sona erdirilmesinden

bahsediliyordu. Yaşamı uzatıcı bir önlemin azalması ile onun başka tedavi şekliyle değiştirilmesi ihtimali söz konusu olamaya başlamıştır. Bu direktif bir taraftan, tıbbın ilerlemesiyle eskiye nazaran olağanüstü artan, sık sık, yaşamın uzatılması için gereğinden fazla uygulanmaya başlanan tedaviye, hastaların artan bir şekilde karşı çıkmalarına karşı, çözüm aramakta ve diğer taraftan da, hastaları dikkate almadan yaşam desteğinin kesilmesi arasındaki gerilimi düzenlemektedir. Bu durum, tıbbi kaynakların kıt olduğu dönemde, tam da hayatın son aşamasında oluşan masrafların yüksekliği karşısında hastaları korkutmaktadır. Eğer karar verme, doktorlara bırakılırsa, kaynak kıtlığı ya da başka nedenlerle hastaların hayatına son verilmesi ihtimali, onları korkutmaktadır.

Direktif, iki zıt kutup arasında orta yol bulmaya çalışıyor gibi görünmektedir. Bu noktada, medyada zaman zaman sözü geçtiği gibi, tıp etiğinin kökü bir değişim geçirmesinden kaynaklanan, yaşamın değeri ya da bazı kimselerin yaşamlarının değersizliği kriterlerine engel olunması söz konusu edilmemektedir. Diyelim ki, doktor bir karar verdi ve ölümcül hastasının yaşamını uzatmaya yönelik önlemden vazgeçti. Doktor bu kararı verdikten sonra her şey bitmiş midir? Yoksa doktorun, yaşamı uzatmaya yönelik önlemden vazgeçilmesinden sonra, temel bir yardım sağlamak için vazgeçilmez tıbbi görevleri söz konusudur. Öncelikle şu konular göz önünde bulundurulmalıdır: İlgi gösterme, vücut bakımı, acıyı dindirme, nefes yolunu açık bulundurma, sıvı verme, doğal beslenme. Eğer ölmek üzere olan hastalarda tıbbi yükümlülük söz konusuysa, insan haysiyetine uygun barındırma, olanaklar çerçevesinde en iyi bakım ve yoğun insani ilgi de doktorların görevlerinden olarak, yasa tasarılarında yer almalıdır.

Buraya kadar, daha çok hasta dışındaki kimselerin hasta hakkında karar vermelerinin uygun olup olmadığını tartıştık. Bu noktada artık şu soruyu sorabiliriz: “Hastanın kendi kaderini belirleme hakkı var mıdır?” Ümitsiz tıbbi teşhisle ve hastalık sürecinin hızlı ilerlemesiyle tedavi gören hastalarda, ki bu tür hastalarda ölmek üzere olma durumu henüz geçerli değildir, tedavinin sınırlandırılması bakımından temel kriter, yaşamı uzatıcı önlemlerin artık yardım oluşturmaması; aksine kabul edilemez sıkıntılara neden olmasıdır. Bu bağlamda, hukuken hastanın

kendi kaderini belirleme hakkından bahsedilmektedir. En azından yasa taslaklarında böyle bir hak tanınması gerektiğini görmekteyiz.²²⁸

4.5. Günümüzde Ötenazi Uygulamaları

Hipokrat Yemini ve tıbbî etik açısından bu durum nasıl açıklanabilir? İleri yaşlarda ölümcül hastalarda, hastanın ıstırapları dayanılmayacak ölçüde ise ve hastanın arzusu üzerine ve bazı durumlarda mahkeme kararı ile USA ve Hollanda gibi Batı ülkelerinde ötenazi uygulaması yapılmasına göz yumulduğu görülmektedir.

Ölmekte olan bir hastanın ölümüne yardımcı olmak etik ve hukuki açıdan hekimin görevleri arasında sayılmaktadır. Uygulama "ölüme yardım", "aktif ötenazi" veya "pasif ötenazi" olmak üzere üç şeklide yapılmaktadır. Yıllar önce ilk defa insandan insana kalp naklini gerçekleştiren ünlü kalp cerrahı Christian Bernard tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanan seksenin üstünde oldukça yaşlı annesinin, acılara tahammül edemeyerek kendisinden hayatına son vermesini ricası üzerine annesinin bu arzusunu yerine getirdiğini hatıralarında yayınladığında, Avrupa'da onun bu davranışı tıbbî etik açısından, Hipokrat Yemini'ne aykırı ve sakıncalı bulunarak çok fazla eleştirilmiştir. Buna karşın Prof. Háckethal gibi ünlü bir Alman cerrahı bugün artık tedavisi mümkün olmayan ve acılarla kıvranan çok yaşlı hastalara, arzuları üzerine ölmelerine yardımcı olmanın hekimin vazifesi olduğuna inanarak, bu açıdan Hipokrat Yemini, modern çağdaki etik anlayışına ayak uyduramadığı gerekçesiyle, gazetecilerin gözü önünde yakmıştı. Tabii ki bu gelişmelere birden gelinmedi. Avrupa' da Francis Bacon'dan çok sonra başlayan Aydınlanma çağından sonra, pozitif bilimlerde ve teknik alanda olan ilerlemelerle 19. yüzyılda başlayan yaşanan toplumsal değişmelere paralel olarak düşünce ve ahlak anlayışında değişmeler olmuştur.

Yüzyılımızın başında Fransız sosyologu Durkheim'in vurguladığı gibi, Antik ve Ortaçağda hâkim olan dine daha doğrusu anaya bağlı ahlâk anlayışı statiktir. Topluma bağlı ve toplum değişikliği ile gelişen ahlâk ise dinamiktir. Bu nedenle bilimsel ve teknik gelişmelere ayak uydurabilmek için Durkheim'e göre, dine bağlı

²²⁸ Tıp ve Ceza Hukuku, s. 131

değil, topluma bağıli dinamik ahlak anlayışı, geleceğın ahlakını teşkil etmektedir. Bu noktadan hareket ederek tıbbî etik alanında çalışan Avusturyalı Peter Singer ve Helga Kuhse gibi filozoflar, insanın yaşama hakkı üzerinde kendisinin karar vermesinde daha elastiki davranılmasını savunmaktadırlar. Burada tabii ki söz konusu olan, ölümcül bir hastalığa yakalanmış, ağrılarla kıvranan hastaların, artık hayatın kendisi için yaşanılmaya değer veya yaşanılmağa değmez olduğu hakkında kendi özgür iradesiyle karar vermesinin ve bu doğrultuda kendisine yapılan tedavinin durdurulması veya diğer yollarla, onun arzu üzerine ölümünü ağrısız bir şekilde gerçekleştirilmesinin, yani pasif bir ötenazinin çağımız tıbbi etik kurallarına aykırı olmaması gerektiği konusudur.

4.6. İstemsiz Ötenazi Ve Kötüye Kullanımlara Karşı Alınacak Tedbirler Ve Tartışmalar

İstemli ve İstem dışı Ötenazi kavramlarının yanı sıra bir de istemsiz ötenazi kavramı vardır. Ötenazi kavramının kötüye kullanımı olarak görülen bu kavramı kötüye kullanımlar ve tedbirler konusunda ele almayı daha uygun bulduk. Sibel İnceoğlu, Ölme Hakkı adlı kitabında konuya şöyle bir giriş yapmaktadır:

“Kişinin iradesine hiç başvurmadan, ölümcül hasta veya sakat olması nedeniyle öldürülmesine istemsiz ötenazi denmektedir. Hasta ya ölmek istememektedir ve bu iradenin tersine hareket edilmektedir veya ne istediği iç sorulmamıştır veya iradesini açıklayacak durumda değildir ve yakınlarının veya hakkında karar vermeye yetkili olanların taleplerinin tersine hareket edilmektedir. Bu tür öldürmenin ötenazi ile olan tek bağı öldürülen kişinin hasta olmasıdır. Ötenazinin gittikçe yaygınlaşması sonucu, hasta olmayanların dahi iğne yapılarak öldürüldüğü görülmüştür ve buna da ötenazi denmiştir. Bu cinayetlerin ötenazi ile olan bağı ise, sadece kişinin iğneyle, acısız bir şekilde öldürülmesidir. Nazi Almanyası’nda yapılan katliamların bir kısmı, bu şekilde gerçekleştirilmiştir; bu katliamlar doktorlar tarafından ötenazi adı altında yapılmıştır.

Almanya’da yirminci yüzyılın başlarında ötenazi yoğun bir şekilde tıp ve hukuk fakültelerinde tartışılmaya başlanmıştır. Hitler’in 1939’da ötenazi için yetki vermesinden önce, ağır sakatlıkları olan çocukların ebeveynleri, çocuklarına ötenazi uygulanmasını Hitler’den istemişlerdir. Hitler’in doktorlara ötenazi uygulama yetkisini çok geniş bir

biçimde vermesi ile istemsiz ötenazi uygulanmaya başlanmıştır. Hitler'in 1 Eylül 1939 tarihli kararıyla ötenazi kampları kurulmuştur. Bu kamplarda uygulanan ötenazi, kişilerin kendi iradelerine (istemli ötenazi) ya da kişi iradesini dışa vuramayacak durumda olduğundan yakınlarının veya hasta üzerinde karara vermeye yetkili kişinin iradesine (istem-dışı ötenazi) dayanmamıştır. Tam tersine kişinin iradesinin aksine davranılmış, istemsiz ve zorunlu ötenazi uygulanmıştır. Ötenazi, toplum için faydasız olan kişilerin öldürülme aracı olmuştur. İyileşmesi mümkün olmayan ya da iyileşme maliyeti yüksek olan hastalar, sakatlar bu yolla öldürülmüştür. Bu politika ari ırk yaratma amacına yönelik olduğu kadar tıp ekonomisindeki kayıpları gidermeye de yönelik olmuştur.

...Alman ırklarından olan sakat, kronik hastalarla başlayan zorunlu ötenazi, daha sonra ideolojik olarak istenmeyenler ve yaşamları değersiz bulunana Yahudiler ve Çingeneler gibi diğer ırkların imhasıyla devam etmiştir.²²⁹

Bütün haklarımızın kullanımında sorunlar ortaya çıktığı bir gerçektir. Örneğin, özel yaşamın korunması hakkının bir gereği olarak, polis her eve istediği zaman ve istediği şekilde girememektedir. Bu hakkın kullanılması sırasında, pek çok suçlu insan yakalanamamaktadır. Buna benzer örnekleri çoğaltabiliriz: Meşru müdafaa hakkı, polisin adam öldürebilme hakkı, vb. Örneklerde de görüldüğü gibi, bazı haklarımızı kullanmamız bazı hatalara ve suistimallere yol açmaktadır diye haklarımızdan vazgeçmeyiz. Bu gibi durumlarda haklardan vazgeçmek yerine, kötüye kullanımları engelleyici tedbirler almaya çalışmalıyız.

İstem-dışı ötenazinin yaygınlaşması durumunda, toplumda istenmeyen kişilerin ya da grupların yok edilmesine neden olacağı riski bir çok düşünür/ yazar tarafından vurgulanmaktadır. Bu kimselerin, farklı ırktan ya da ekonomik anlamda düşük kesimden insanlar olabileceği gibi, ağır sakatlığı olanlar, akıl hastaları, bakıma muhtaç yaşlılar ve zihinsel ya da bedensel engelli bebekler de olabileceği belirtilmektedir. Ancak bazı yazarlar da, ağır özürlerle doğmuş bebeklerin gerçek bir kişi olarak kabul edilip edilemeyeceğini sorgulayarak, bu tür özürlerle sahip bebeklerin, anne-babalarının izni doğrultusunda öldürmelerinde bir sakınca görmemektedirler. Bu düşünceye sahip yazarlara Peter Singer örnek verilebilmektedir.²³⁰

²²⁹ İnceoğlu, a.g.e., s.246-248

²³⁰ Peter Singer, **Practical Ethics**, Cambridge University Press, Cambridge, 1980, s. 131

İstemli ötenazinin yaygınlaştırılması halinde, zamanla istemsiz ötenaziye dönüşeceği iddiasına karşı çıkan görüşler de bulunmaktadır. Bu karşı görüşlere göre, istemsiz ötenazi; hastanın iradesinin tersine ya da iradesi ortaya koyulabilecekken, hastanın kendisine ya da yakınlarına sorulmadan yapılan ötenazidir ve bunun Nazi Almanyası'nda uygulanmış olması, ötenazinin her türünün yasaklanması için, tek başın bir gerekçe kabul edilmemelidir.²³¹ Nazi Almanyası'nda, ötenazinin uygulandığı dönemde, ötenazi yasadır ve ari ırkın oluşturulması için bir araç olarak kullanılmıştır. Devlet eliyle, fiziksel ve zihinsel olarak uygun görülmeyenler, toplumun ortak yararına büyük bir yük olacağı için öldürülmüştür. Kadın, erkek ya da çocuk olması önemsenmeden, topluma bir faydası olamayacağı düşünülen insanlar; gaz odalarında yok edilmişlerdir.²³² Bu dönemde, sadece Avusturya'da bile binlerce Yahudi, ari ırktan olmadıkları ve devlet tarafından istenmeyenler olarak kabul edildikleri gerekçesiyle, dönemin hükümetinin kararıyla, gaz odalarında ölüme gönderilmişlerdir. Bu cinayetler, o dönemdeki ötenazi yasasına dayanılarak yasal sayılmıştır.²³³

Almanya örneğini temel alarak, yaşama saygı prensibini savunan düşünürler, istemli ötenazi yasallaşırca, zamanla zorunlu ötenaziye dönüşeceğini dile getirmektedirler. Bu yaklaşıma sahip düşünürlere göre; devlet, toplumun masum üyelerinin yaşamları ve ölümleri üzerindeki böyle bir gücü bir kere ele geçirirse, toplumdaki bütün üyelerin yaşamları tehlikeye girecektir. Nazi döneminde, Almanya'da yaşananlar, bu gücü ele geçiren bir çok ülkede de yaşanabilir ve insan yaşamı üzerinde elde edilen bu gücün nerelere kadar gideceği önceden bilinemez denmektedir.

Zamanla, iktidar tarafından kötüye kullanılabileceği düşüncesine sahip olanlara karşı diğerleri de şunları söylemektedir. II. Dünya Savaşı döneminde,

Almanya'daki iktidarın amacı, tamamen farklıydı. Bu iktidarın tek amacının, ari ırkın nüfusunu çoğaltmak ve diğerlerinin nüfusunu azaltmak olduğunu belirtmektedir.²³⁴ Bu uygulamaların ana nedeni ise, insanların haklarını hiçe sayan bir diktatörün, Almanya'da hüküm sürmesidir. Belirtilen uygulamaların, "ötenazi"

²³¹ Inceoğlu, a.g.e., s. 177

²³² Kip Kinkel, **Put to Death Legally**, Dvis co. Press, Londra, 1946, s. 39

²³³ a.g.e., s. 40

²³⁴ James Rachels, a.g.e., s. 175

adı altında yapılmış olması, ötenaziyle herhangi bir benzerlik taşıdığını göstermemektedir. Bu düşünceye sahip düşünürlere göre; meşru müdafaayı, öldürme yasağının bir istisnası olarak tanırken, gelecekte bu istisnanın gelecekte öldürme yasağını tamamen ortadan kaldıracağını düşünmek nasıl mantıklı değilse, istemli ötenazinin yasallaşması ile bütün istenmeyen hastaların öldürülmeye başlanacağını düşünmek de pek mantıklı görünmemektedir.²³⁵

İstemli ötenaziye izin verildiğinde, zamanla kontrolden çıkacağı eleştirisi, bir hakkın tanınması halinde, kötü sonuçların kaçınılmaz olacağını ve kötüye kullanılacağını vurgulayan düşünürlerin endişelerini yansıtan görüşlerdendir. Bu endişelere abartı olarak gören kesime göre ise, ötenazinin kontrolden çıkacağına kanıt sayılabilecek yeteri kadar veri bulunmamaktadır. Bu temel bir haktır; riskler ve kötüye kullanımlar ise ayrı bir sorun olarak görülmektedir.²³⁶ Onlara göre, kötüye kullanımları engellemek ve hakları korumak için hukuk kuralları bulunmaktadır. Bu şekilde kötüye kullanılma ihtimalleri kontrol edilebilecektir.

Alınabilecek tedbirleri Sibel İnceoğlu'ndan hareketle şu şekilde maddeleyebiliriz:²³⁷

1. Hasta kararının niteliğini koruyucu tedbirler
2. Hasta kararını, kurumsal ve mesleki etkilerden ve politikalardan korumaya yönelik tedbirler
3. Hastalığın teşhisinde hatadan korunmaya yönelik tedbirler

Şimdi bu maddeleri sırasıyla ele alıp inceleyelim:

4.6.1. Hasta kararının niteliğini koruyucu tedbirler

Hastanın kararının niteliği şu iki soruya yanıt aramamızı gerektirmektedir:

²³⁵Rachels, **a.g.e.**, s. 173-174; Alister Browne, "Assisted Suicide and Active Voluntary Euthanasia", **The Canadian Journal of Law and Jurisprudence**(January), 1989, V.2, N.1, s.47

²³⁶ Margaret Battin, "Voluntary Euthanasia and the Risks of Abuse: Can We Learn Anything the Netherlands?", **Law Medicine and Health Care**(spring-summer), 1992, V.20, N. 1-2, s. 134

²³⁷ İnceoğlu, **a.g.e.**, s. 180-183

- Hasta kararına nasıl ulaşmıştır?
- Bu kararın içeriğinde neler bulunmaktadır?

Bu konulara yoğunlaşırken, önemli olan hastanın aldığı kararın “kötü” ya da “iyi” şeklinde yargıda bulunmak değildir. Önemli olan nedir o zaman? Önemli olan, bu kararın kötü bir şekilde alınıp alınmadığını saptamaktır.²³⁸ Kararının tam olarak, özerk bir karar olduğunu tespit edebilmek için, ötenazi talep eden hastanın psikolojik gelişimine bakmak gerekmektedir. Aile bireylerinin ya da hastanın kararına etki edebilecek kişilerin olmadığı bir ortamda, hastanın psikolojik gelişimi, psikolog ya da psikiyatristle yapılacak görüşme seanslarıyla ortaya koyulabilir.²³⁹

Ölümcül hastalığı olan birisinin depresyonda olması normal bir durumdur. Alınan ötenazi kararının depresyonun bir semptomu olup olmadığı iyi tespit edilmelidir. Hasta kendi yaşamıyla ilgili bir çek kararı alabiliyor durumdaysa, ötenazi kararını da alabilecek durumda kabul edilebilir. Hasta, kararının kendisi için en iyi karar olduğunu dikkatlice düşünmüş, ötenazi dışındaki bütün ihtimalleri psikoloğu ya da psikiyatristi ile değerlendirmiş olmalıdır. Bu noktada danışmanlık yapan psikolog ya da psikiyatristin görevi, hastayı ötenazi kararından vazgeçirmeye çalışmak değil; hastanın kararının iyice düşünülmüş, kendisi için akılcı bir karar olup olmadığını saptamaya çalışmak olacaktır.²⁴⁰ Hastanın kararı psikolog ya da psikiyatrist tarafından, olumlu bulunmadığında, karar uygulamaya geçirilemez.

Hastanın kararının; bilinçli bir şekilde düşünülmüş, kendi özerk kararı olduğunu anlamak amacıyla, şart koşulan bir diğer tedbir de, bekleme süresidir. Hastanın kararının değişken bir karar olup- olmadığını anlamak için, bekleme süresi gerekli bir tedbir olarak görülmektedir. Bu süre hastanın kararının sabit bir karar olduğunu, gelip geçici bir karar olup olmadığını göstermek için iyi bir güvence olacaktır.

²³⁸ Margaret Pabst Battin, **The Least Worst Death(Essays in Bioethics on the End of Life)**, Oxford University Press, New York, Oxford, 1994, s. 173

²³⁹ Battin, **a.g.e.**, s. 174

²⁴⁰ **a.g.e.**, 174-175

4.11.2. Hasta Kararını, Kurumsal Etkilerden Korumaya Yönelik Tedbirler

Bazı kimselere göre, eğer ötenazi kararı yasalaşırsa, kendine göre bir “Pazar” oluşacaktır ve çok sayıda ötenazi kliniği açılacaktır. Böyle bir pazarın oluşmasının önüne geçebilmek için, Hollanda örneğinde olduğu gibi, ötenaziden ücret alınmamalıdır. Hollanda’da ötenazi klinikte ya da evde, hangi mekanda uygulanırsa uygulansın ücretsiz yapılmaktadır.²⁴¹

Ötenazi uygulayan doktorların kontrol edilebilmesi için, ötenaziyle ilgili bütün detayların kaydedilmesi gerekmektedir. Hastalığın seyri, belirtileri, teşhisi, mevcut problemleri, hastanın açık ötenazi talebi(yazılı ve imzalı olabileceği gibi; eğer hasta bunu yapamayacak durumdaysa, ses bandı ya da şahitler aracılığıyla da olabilir.), ötenazi talebinin nedenleri, doktorun -söz konusu taleple ilgili farklı düşünceleri varsa- düşünceleri, doktorun hasta yakınlarıyla görüşmeleriyle ilgili bilgiler kayıtlarda yer almalıdır. Bütün bu bilgilerin, hastanın bu konuyla ilgili kararının, hiçbir etki altında kalmadan verilmiş, özerk bir karar olup olmadığını gösterecektir. Bununla birlikte, hastanın hastalığının ölümcül bir hastalık olup olmadığını da gösterecektir.²⁴²

Bu konuda alınacak diğer bir tedbir de, ötenazi uygulandıktan sonra gerçekleştirilen bir durumdur. Bu durum, ötenazi olayının, gerçekleştikten sonra, savcılığa rapor edilmesidir. Söz konusu raporda ölüm nedeni, hastanın açık isteği ve ölümcül duruma neden olan hastalık açıkça belirtilmek zorunda olmalıdır. Böylece şüpheli bir durum ortaya çıktığında, savcılık işlemlerini yürütebilecek verileri almış olacaktır.

Ötenazi olaylarının kanıtlarının tutulması, kötüye kullanımların da önüne geçebilmek için kullanılabilirliğe sahiptir. Örneğin; ötenazi uygulayan klinik ya da hastaneler bu kayıtlarda görüleceği için, aynı mekanda ötenazi uygulamalarında görülen artışlar dikkat çekecektir. Böylece, savcılık tarafından izlemeye

²⁴¹ Margaret Pabst Battin, *a.g.e.*, s. 133

²⁴² Battin, *a.g.e.*, s. 177

alınabileceklerdir. Bu kayıtlar bize detaylı istatistikler vereceği için, ötenazi uygulamalarıyla ilgili veriler kolayca yorumlanabilecektir.

Kurumsal etki ve politikalarından korunmak için alınabilecek bir diğer önlem de, sigorta şirketleriyle ilgilidir. Bildiğimiz gibi, pek çok yaşam sigortasında, intihar sigorta kapsamına alınmadığı için, intihar edenin yakınları, tazminat alamamaktadır. Aynı durum ötenazi olaylarını da içine alırsa, ötenazi uygulanan hastanın yakınları tazminat alamayacaklarını bildikleri için, hastayı ötenazi uygulaması konusunda zorlayamayacaklardır. Bunun yanında kendileri karar vermek durumunda kaldıklarında, tazminat için hastanın öldürülmesine izin veremeyeceklerdir.

4.6.3. Hastalığın teşhisinde hatadan korunmaya yönelik tedbirler

Bazı durumlarda, hastanın hiç de ölümcül olmayan hastalığı, ölümcül hastalık olarak yanlış teşhis edilince, buna dayanarak ötenazi isteyen hastanın ötenazi kararı da kendiliğinden hatalı bir karar durumuna düşmektedir. Bu sakıncadan dolayı ölümcül hastalık ile ölümcül olmayan hastalık iyi ayırt edilmelidir. Bugün kanserin son evresinde bulunan bir hastanın ölümcül hasta olduğu teşhisinde, yanlış payı çok az olduğu bilinen bir gerçektir. Bunun dışındaki hastalıkların teşhisinde yanlış payı her zaman olabilecektir.²⁴³

Doktorlar, sadece hastalığın son evresindeki hastalara ötenazi önermektedirler. Bu konuyla ilgili olarak, ölümcül hastalık ya da ölümcül hasta tanımlamaları yapılırken, zaman sınırlaması da yapılmalıdır. Konuyla ilgili örnek gerekirse, California'da ve Washington'da önerilen yasa tasarıları sadece altı aylık ömrü kaldığı tanısı konan hastalara uygulanmasını öngörmektedir.²⁴⁴

Hastalığın son evresinde bile, her zaman hata yapma olasılığı göz önünde bulundurulması gereken bir noktadır. Bu riski önlemek için, hastayı sadece kendi sorumlu doktoru değil de, bununla birlikte başka bir doktorun da teşhis etmesi gerekli olmalıdır. Bu konuyla ilgili olarak; Hollanda'ya baktığımızda, orada, ötenazi

²⁴³ Yale Kamisar, "Some Non-Religious View Against Proposed 'Mercy Killing' Legislation", *Minnesota Law Review*, May 1958, V. 42, N. 6, s.996

²⁴⁴ İnceoğlu, a.g.e., s. 183

uygulanabilmesi için en az iki doktorun, hastanın durumu hakkında görüş birliğinde olması gerektiğini görebilmekteyiz.

SONUÇ

“Ötenazi”nin kelime anlamı, her ne kadar “iyi ölüm” olsa da, bize göre insanın kendini öldürmesi “iyi” değildir. Çünkü insan hayatı kutsaldır; başta Allah yarattığı için insan hayatı kutsaldır. Kutsal sayılan pek çok kavram gibi, yaşamın kutsallığını da hayatımızdan çıkardığımızda, hayatımızın anlamı sayılan şeyden vazgeçmiş oluruz ki, o zaman hayatımızın bir anlamı kalmamaktadır.

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi tek Tanrılı dinlere göre, hayat insanın kendi mülkü değildir, Tanrı’ya aittir; canı Tanrı verir ve geri alır. İnsanın kendini öldürmesi, Tanrı’ya karşı gelmedir.

Bir yandan, aktif ve pasif ötenazi, öte yandan istekli ve isteksiz ötenazi ayrımları belki faydalıdır; ama bunlar ahlaki meseleleri çözüme bağlamakta yetersizdir. Ötenazi ile ilgili yapılan ayrımlar mutlak ayrımlar sayılamaz. Örneğin aktif ötenazi dendiğinde bu kavramla tam olarak ne kastedildiği, hangi koşulları içermesi gerektiği, hangi tür müdahalelere özgü düşünüldüğü gibi netlik isteyen konular yoruma açıktır. Yani aktif ötenazi bugün, kavram karmaşası yaratmaya aday anlam yüküne sahip bir ifadedir. Bundan dolayı yoruma açık, muğlak bir kavramın pratiğe yansması durumunda, etik yönden sakıncalı birçok sonucun ortaya çıkması olasıdır. Bu belirsizlik, ötenazinin etik değerlerimiz yönünden kabul edilip edilmemesi, meşru kılınıp kılınmaması, yasal bir nitelik kazanıp kazanmaması konusunda derin bir kuşku ortamı yaratmaktadır.

Bugün “buzda kaymak” olarak adlandırılan bu karmaşa iki farklı şekilde yorumlanabilir. Birisi mantıksal açıdan diğeri ise psiko-sosyal açıdandır. Kavramsal belirsizliğin neden olduğu mantıksal yorum, aktif ötenazinin içerik ve kapsam olarak kesin bir şekilde tanımlanamamasından; sınırlarının tam olarak çizilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Acıma içgüdüleriyle, çok acı çeken tek bir hastaya ötenazi uygulanması, var olan insani değerlere zarar vermeyecekmiş gibi görünmektedir. Ancak evrensel etik değerler ihlal eden bir masum örnek için var olan ötenazi kavramı ve tanımları ile haklı bir gerekçe getirebilmek güçtür.

Dolayısıyla tek ötenazi uygulaması ile geriye kalan gerçek, “yaşam hakkı”, “öldürmeme”, “ ya da “zarar vermeme” gibi insanlığın evrensel temel etik ilkelerinin çiğnenmiş olmasıdır. Böylece bu ilkelerin kimi zaman göz ardı edilebileceği ya da çiğnenebileceği üstü örtük biçimde kabul edilmiş olmaktadır. Bu durumda ilke ya da yasağın bir kez delinmesi ve bir öncekine benzer bazı yönleri nedeniyle bundan sonra birçok hastaya ötenazi uygulanabilir hale gelecektir. Çünkü genel ilkelere ters olduğu halde tek bir vakaya bile olur verilmesiyle gelecekteki benzer nitelikteki vakalara hayır demenin mantıksal etik bir gerekçesi kalmamaktadır. Tek bir ötenazi olayını meşru görmekle, insan yaşamının dokunulmazlığı ve kutsallığı konusundaki değerlerin mutlak olmadığı ve bazı durumlarda çiğnenebileceği kabullenilmiş olmaktadır. Kavramsal belirsizlik içerisinde bundan sonra ilk ötenaziye benzer bazı nitelikleri taşıyan, ama aynısı olmayan olaylar da peşinen kabullenilme durumundadır.

Ötenazi uygulanması halinde insani değerlerimizi sarsabilecek olaylar da bazı benzer yönleri nedeniyle ötenaziye aday olaylar durumuna gelecektir. Bu duruma karşı çıkacak etik bir gerekçe kalmamaktadır. Doğal olarak pratikte bunun uygulamasını düşünürsek, kasıtlı ve etik değerleri altüst eden ötenazi uygulamalarının birbirini takip edeceğini tahmin etmek güç olmayacaktır.

Günümüzde ötenazi uygulayan ülkelere baktığımızda, yavaş yavaş bunun sınırlanmasına ilişkin yasa tasarıları hazırlanmaya başlandığını görmekteyiz. Ötenazinin yasal olduğu ortamlarda, ekonomik bir pazar haline geleceği açıktır. Böyle bir pazarın oluşmasının önüne geçebilmek için, Hollanda örneğinde olduğu gibi, ötenaziden ücret alınmaması uygulamaya koyulabilir. (Hollanda’da ötenazi klinikte ya da evde, hangi mekanda uygulanırsa uygulansın ücretsiz yapılmaktadır.) Ancak bizim ülkemizde bunun kontrolünün yapılması çok zor görünmektedir. Son dönemde gündeme gelen tartışmalara baktığımızda, ötenazi kliniklerinden, ötenazi için harcanan maddi kaynaklardan, ötenazi turizminden, yasa-dışı yollarla organ naklinin yaygınlaşmasından vb. çoktan bahsedilmeye başlandığını görmekteyiz.

Rachels ve Dworkin gibi bazı düşünürlerin tezlerinden hareketle; insanın sadece biyolojik değil, biyografik bir varlık olduğunu ve ötenaziyle yaşayacaklarından vazgeçtiğini de unutmamalıyız. Ötenazi isteyenlerin bir nedeninin de maddi ve manevi olarak yük olmamak olduğunu düşündüğümüzde şunu

söyleyebiliriz. İnsanın en temel hakkı olan yaşama hakkı için maddi kaynak ayrılmayacaksa, diğer haklar için ayrılması mantıklı görünmemektedir.

“Onursuz bir hayat sürmektense, onuruyla ölmek” tarzındaki bir ifadenin ötenazi için gerçek bir neden olmakta yetersiz olduğunu düşünmekteyiz. Schopenhauer’dan hareketle, onur, insanların bizim hakkımızdaki yargılarıdır. Onur dolaylı ve göreceli bir kavramdır; daha çok toplumun değer yargılarının önemsenmesi ve toplumdaki dışlanma etkilerine dayalı olarak benimsenen bir kavramdır. Eğer ölümcül hastalık, yatağa bağıllık, vb. durumlarda onur kaybına uğradığımızı düşünüp, ötenaziye meşru saydığımızda; tecavüze uğrayan, iflas eden vb. kimselerin intihar etmesini de meşru saymış oluruz.

Araştırmamızı yaparken gördük ki, ülkemizde ötenazi ile ilgili yeterli çalışma yapılmamaktadır. Doktorlar ötenazi konusunda bilgilendirilmelidirler. Ötenazinin doktorun haklarını zedeleyebileceğini; doktorlara, hastayı öldürme görevi vereceğini söyleyerek, yasallaşması konusundaki eleştirilere de hak vermekteyiz. Ölme hakkının, insanın özerkliğinden kaynaklanan bir hak olduğu ve bundan dolayı ötenaziye izin verilmesi gerektiği düşünüldüğünde; özgürlüklerin sınırlandırılmaması durumunda vahşete dönüşeceği açıktır. Bunun yanında, ölme hakkından bahsedebilmek için öncelikle yaşama hakkından bahsetmek gerekir. Yani, en temel hak olan yaşama hakkının korumak yerine, yaşam hakkında daha sonra gelen, ölme hakkını korumak, mantığa uygun görünmemektedir.

Bütün bu verilerden sonra, günümüz koşullarını da dikkate aldığımızda, bir anlamda ötenazi hayatımızın içerisinde yer almaktadır. Tıbbın ve teknolojinin gelişmediği durumlarda insanlar doğal bir seyir içerisinde ölüm sürecini yaşadıklarını biliyoruz. Eğer doğal bir seyir içerisinde değil de, makineye bağlanarak yaşayan insanın fişini çekmek, insanın yaşamına veya Tanrı’nın planına müdahale etmekse, o halde doğal ölüm sürecini uzatmak da bir anlamda müdahale sayılabilir.

Araştırmalarımızda şöyle bir sonucun kaçınılmaz olduğu düşüncesine vardık: Günümüzün tüm koşullarını düşündüğümüzde, insanın hayatını dışarıdan bir müdahaleyle, örneğin morfin enjekte etmek vb. yollarla, aktif olarak sonlandırmak kabul edilebilir bir davranış sayılamaz. Ancak bütün tıbbi yollar denendikten, bütün incelemeler yapıldıktan sonra, eğer kişinin kesin olarak hayata dönme ihtimali olmadığı teşhisi konulan bir hastanın doğal ölüm sürecine bırakılmasında bir sakınca

görememekteyiz. Yani aktif ötenazi değil de, pasif ötenazi kabul edilebilir bir eylemdir. İnsanlarla ilgili tüm eylemlerimiz dikkate alındığında en temel faktörün bireylerin vicdanı ve etik anlayışlarının bu konuda da belirleyici faktör olduğunu görmekteyiz. Eğer bireyler kötüye kullanmak isterlerse her durumu çıkarları için kullanabilirler. Bireylerin, özellikle doktorların, etik anlayışının belirleyici olduğunu söyleyebilmekteyiz. Tezimizde belirttiğimiz kötüye kullanımları önleyici faktörler, bireylerin etik anlayışlarına göre etkili olabilecektir.

KAYNAKÇA

Abelson, R. N. K; “Ethics, History of”, **The Encyclopedia of Philosophy, V.3.** Ed.

By. P. Edwards, New York, Macmillan, 1972, s.81-113.

Adam, Baki; “Yahudilik: ‘Tarihsel Gelişimi, İnanç Esasları ve İbadetleri’” **Yaşayan Dünya Dinleri**, ed. Şinasi Gündüz, Ankara, Diyanet Yayınevi, 2007. s.205-275.

Akbaş, Muhsin; “Biyoetik Bir Sorun Olarak Ötenazi”, **Felsefe Dünyası**, S. 51, 2010

Akarsu Bedia; **Çağdaş Felsefe, Kant’tan Günümüze Felsefe Akımları**, 7.bs., İstanbul, İnkılap Yayınevi, 1994.

_____ ; “Kant’ta İnsanlık İdeali ve Özgürlük Sorunu”, **Muğla Üniversitesi Uluslar arası Kant Sempozyumu Bildirileri**, Editör: Nebil Reyhani, Ankara, Vadi Yayınları, 2006.

_____ ; **Max Scheler Felsefesi’nde Kişi Kavramı Ve İnsan Olma Sorunu**, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 1998.

Alper, Ömer Mahir; **Felsefenin Doğası**, İstanbul, Metropol Yayınları, 2006.

Angel, Marcia; “The Case of Helga Wanglie, A New Kind of “Right to Die Case”, **North England Journal of Medicine**, 1991, S.325.

Aydın, Erdem; Onam Nedir?www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/erdem_aydin.pdf
(Çevrimiçi) 04/04/2010.

Aydın, Mehmet; “Hristiyanlık”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.17,
Ankara, 1998, s.349-350.

_____; **Ansiklopedik Dinler Sözlüğü**, Konya Din Bilimleri
Yayımları, 2005.

Aydın, Mehmet S.; “Ahlâk”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.2.,
Ankara, 1989, s.1-14.

_____; **Din Felsefesi**, 10.bs., İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2002.

_____; **Kant'ta ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlâk
İlişkisi**, Ankara,Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Akseki, Ahmed Hamdi; **Ahlâk İlmi ve İslam Ahlâkı**, 3.bs., Ankara, Nur Yayınları,
t.y.

Altıntaş, Hayrani; **İslam Ahlâkı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999.

Aristoteles; **Nikomakhos'a Etik**, çev. Saffet Babür, Ankara, Ayraç Yayınevi, 1997.

Aron, Raymond; **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**: Montesquieu - Comte - Marx -
Tocqueville - Durkheim - Pareto – Weber, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1986.

Ayhan, Ahmet; **Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası**, İstanbul, Gendaş Yayınları, 2004.
129

Babanzade, Ahmet Naim; **İslam Ahlâkının Esasları**, Çev. Recep Kılıç, Ankara,

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

BBC – Ethics Ethical Problems of Euthanasia,
<http://www.bbc.co.uk/ethics/euthanasia/religion/religion.shtml>
(Çevrimiçi)28/11/2010

Badur, Selim; **Ölüm Üzerine Tıbbi Çeşitlemeler Euthanasia - Ötenazi ve Etik**,
Cogito, sayı 40

Bafra, Jale; Euthanasia (Ötenazi), (**Yayımlanmamış Adli Tıp Yüksek Lisans Tezi**), İstanbul 1990.

Battin, Margaret; “Voluntary Euthanasia and the Risks of Abuse: Can We Learn Anything the Netherlands?”, **LawMedicineandHealthCare**(spring-summer) Oxford UniversityPress, New York, V.20, N. 1-2, 1994

Bauman, Zygmunt; **Postmodern Etik**, Çev. Alev Türkeri, İstanbul, Ayrıntı yay., 1998.

Baymur, Feriha Balkış; **Genel Psikoloji**, 15.bs., İstanbul, İnkılap Yayınevi, 2004.

Bayraktar, Köksal; **Hekimin Tedavi Nedeniyle Cezai Sorumluluğu**, İstanbul, Sermet Matbaası, 1972.

Benhabib, Şeyla; **Modernizm Evrensellik ve Birey Çağdaş Ahlâk Felsefelerine Katkıları**, Çev: Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999.

Besalel, Yusuf; **Yahudilik Ansiklopedisi**, c.1-2, İstanbul, Gözlem Yayıncılık, 2001.

Browne, Alister; “AssistedSuicideand Active VolantaryEuthanasia”, **The Canadian Jornal of Law and Jurisprudence**(January), , V.2, N.1. y.y., 1989.

Buharî; **Sahîh-î Buharî** Muhtasarı Tecrid-i Sarih, Çev. Abdullah Feyzi Kocaer, 2.bs., Konya, Hüner Yayınları, 2003.

Cevizci, Ahmet; **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999.

Centel, Nur; **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, İstanbul, Beta Yay., 2001.

Changeux, Jean Pierre - Paul Ricoeur, **Neden Nasıl Düşünürüz?- Etik, İnsan Doğası ve Beyin Üzerine Bir Tartışma**, İstanbul, Metis Yay. 2009

Çağrııcı, Mustafa; **Anahatlarıyla İslam Ahlâkı**, İstanbul, Ensar Yayınları, 2006.

Çobanoğlu, Nesrin; **Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği**, ., Ankara, Eflatun Yay, 2009.

Del Vecchio, Giorgio; **Hukuk Felsefesi Dersleri**, İÜHF Yay, 1952

Dönmezer, Sulhi; **Kişilere ve Malla Karşı Cürümler**, İstanbul, Beta Yay., 2001.

Duguit, **Les Transformations de Droit Public**, Paris, y.y., 1925.

Durkheim, Emile; **Ahlâk Terbiyesi**, Çev. Hüseyin Cahit, İstanbul, Devlet Matbaası, 1932.

Elçioğlu, Ömür-Tarık Gündüz, Nedim Köşgeroğlu, “Tıp, Hukuk ve Etik Açısından Eutanasia”, **Tıbbi Etik**, 1994.

Eliade, Mircea; **Dinler Tarihine Giriş**, Çev, Lale Arslan, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2000

_____ ; **Dinsel inançlar ve Düşünceler Tarihi**, c.2., Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Kabalıcı Yayınevi, 2003.

Encyclopedia Britannica (Genel Kültür Ansiklopedisi), İstanbul, Hürriyet Ofset, 1994, c.24, s. 423

Esed, Muhammed; **Kur'an Mesajı**, 3.cilt, 5.bs., Çev. Cahit Koytak, İstanbul, İşaret Yayınları, 1999.

Fletcher, Joseph; **“The Right ‘To Live And The Right ‘ To Die”**, “in **Beneficient Euthanasia**, ed. Marvin Kohl, Rometus Books Press, Buffalo, New York, 1975.

Freud, Sigmund; **Amatör Psikanalizi**, (Kamuran Şipal), İstanbul, Cem Yay., 2009.

_____ ; **Bilinçaltından Notlar**, Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi, www.biltek.tubitak.gov.tr/gelisim/psikoloji/kisilik.htm (Çevrimiçi) 15.06.2010.

_____ ; **Psikanaliz Üzerine**, (çev. Avni Öndeş), 12. Basım, İstanbul, Say Yay., 2000.

Gazali; **İhya Ulum-u Din**, c.3-4, Çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul, Bedir Yayınları, 1989.

Gert, Bernard ; “Ahlâk”, **Felsefe Ansiklopedisi**, Ed. Ahmet Cevizci, İstanbul, Etik Yayınları, 2003.

Gökberk, Macit; **Felsefe Tarihi**, İstanbul, 14.bs., Remzi Kitabevi, 2003.

Green, Ronald M.; “Morality and Religion”, **Encyclopedia of Religion**, V.9, USA, Second Edition, 2005, s.6177-6189.

Gregorie, François; **Büyük Ahlâk Doktrinleri**, Çev.Cemal Süreyya Ankara, Varlık Yay.,1971

Güngör, Erol; **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1995.

_____; **Değerler Psikolojisi**, Amsterdam, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, 1993.

Gürleyen, Bade; Türkiye Pasif ötenazi Cenneti,
<http://www.bizimsaglik.com/c/ho.asp?id=4229> (Çevrimiçi) 04/04/2010.

Güven, **Kişilik Hakları ve Ötenazi**, Ankara Nobel Yay , 2000

Hançerlioğlu, Orhan; **Felsefe Ansiklopedisi- Kavramlar ve Akımlar**, 1.Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, , 1978, c. 4, s. 339

Harris, John; **Hayatın Değeri:Tıp Etiğine Giriş**, İstanbul, Ayrıntı yay.,1998

Hart, Herbert, **The Concept Of Law, Clarendon Law Series**, Oxford,y.y., 1961

Hatice Sarıtaş, **Hasta Hakları Açısından Hekim Sorumluluğu**, Ankara, Bilge Yay., 2006

Izutsu,Toshihiko; **Kur'an'da Allah ve İnsan**, Çev. Süleyman Ateş, Ankara, AÜİF 132 Yayınları, 1975.

İnceoğlu, Sibel; **Ölme Hakkı**, İstanbul, Ayrıntı Yay. 1999.

Kaboğlu, İbrahim Ö.; “Kollektif Özgürlükler”, **DÜHF Dergisi.**, Diyarbakır, 1989., s. 15

Kant, Immanuel; **Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi**, 2.bs., Çev. Ioanna Kuçuradi, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, 1995.

_____ ; **Etik Üzerine Dersler**, Çev. Oğuz Özügül, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1994.

_____ ; **Pratik Akıl Eleştirisi**, 2.bs., Çev. Ioanna Kuçuradi, Ülker

Kaboğlu., İbrahim Ö.; “Kollektif Özgürlükler”, **DÜHF Dergisi.**, Diyarbakır, 1989.

Kamisar, Yale; “Some Non-Religious View Against Proposed ‘Mercy Killing’ Legislation”, **Minnesota Law Review**, V. 42, N. 6., 1958.

Karaöz, Süreyya; “Cerrahi Hemşireliği Ve Etik”, **C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, S. 4, 2000

Keklik, Nihat; **Sadreddin Konevinin Felsefesinde Allah, Kainat ve İnsan**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1967.

Kelsen, Hans - **What is justice**, California press, Los Angeles, 1960

Kılıç, Recep; **Ahlâkın Dini Temeli**, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.

_____ ; “Din ve Ahlâk”, **Felsefe Ansiklopedisi**, c.4, Editör: Ahmet Cevizci, Ankara, Etik Yayınları, 2006.

_____ ; “Erol Güngör’ün Ahlâk Anlayışı” **Felsefe Dünyası Dergisi**, Sayı: 27, 1998, s.38-53.

Kılıç, Sadık; **Kur’an’da Günah Kavramı**, Konya, Hibaş Yayınları, 1984.

Kinkel, Kip; **Put to Death Legally**, Dvisco. Press, Londra, 1946.

Kiraz, Celil; **Kur'an'da Ahlâk İlkeleri**, Bursa, Emin Yayınları, 2007.

Kitabı Mukaddes,Eski ve Yeni Ahit,Kitabı Mukaddes Şirketi Yay.,
İstanbul,1958,s.1-2

Kropotkin, P. A.; **Etika Ahlâkın Kaynağı ve Açılması**, Çev: Ahmet Ağaoğlu,
İstanbul, Vakıf Matbaa, 1935.

Kutluer, İlhan; "İnsan", **T.D.V İslam Ansiklopedisi**, c.22, Ankara, 2000.

Küçük, Hasan; **Mukayeseli İslam ve Batı Felsefelerinde Sistemik Problemler**,
İstanbul, Dersaadet Yayınevi, 1974.

Lammers, Stephen E.- AllenVerhey; On Moral medicine: Theological Perspectives
in Medical Ethics Books.google.com.tr/books?isbn=0802842496...(Çevrimiçi)
26/05/2010.

Lari, Sayyid Muhtaba Musawı; **Ethics and Spiritual Growth**, Çev. Ali Kuri Karai,
1997, y.y.

Lipson, Leslie; **Uygarlığın Ahlaki Bunalımları: Manevi Bir Erime mi? Yoksa
İlerleme mi?**, 2.bs., Çev. Jale Çam Yeşiltaş, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları,
2003.

MacIntyre, Alasdair; **Erdem Peşinde**, Çev. Muttalip Özcan, İstanbul, Ayrıntı Yay.,
2001.

_____ ; **Ethik'in Kısa Tarihi**, Çev.Hakkı Hünler, İstanbul, Paradigma Yay.,2001.

_____ ;“Moral Philosophy: What Next”, **Revision: Changing Perspectives in Moral Philosophy**, ed. S. Hourwas, A. MacIntyre, London, University of Notre Dame Press, 1983

Maguire, Daniel; “**A catholicView of Mercy Killing**”, in **BeneficientEuthanasia**, ed. Marvin Kohl, Buffalo, New York, RometheusBooksPress, 1995, V. 18.N.3.

Mengüşoğlu, Takiyettin; **Değişmez Değerler Değişen Davranışlar, Felsefi Ethik İçin Kritik Bir Hazırlık**, İstanbul, İÜEFY, 1965.

Mounier,Emmanuel; **Varoluş Felsefelerine Giriş**, Çev. Serdar Rıfat Kırkoğlu, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1986.

Melvin I. Urovsky, **Letting Go: Death, Dying and The Law**, Macmillan Press, New York, 1993

Montaigne, **Denemeler**, Çev. S. Eyuboğlu, İstanbul Cem Yay., 1999.

More, Thomas; Utopiaand a Dialogue of Comfort,
<http://www.archive.org/details/lendinglibrary> (çevrimiçi) 12/06/2010).

Necati Öner, **Stres ve Dînî İnanç**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989

Nesrin Çobanoğlu, **Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği**, ., Ankara, Eflatun Yay, 2009.

Nietzsche, Friderich; **Ahlâkın Soykütüğü Üzerine**, 3.bs., Çev. Ahmet İnam, İstanbul, Say Yayınları, 2008.

_____ ; **İşte Böyle Dedi Zerdüşt**, Çev. Ahmet Cemal, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2007.

_____ ; **On The Genealogy Of Morals**, Translated by: W. Kaufmann, R.J. Hollingdale, New York, Vintage Boks, 1969.

_____ ; **On The Uses and Disadvantages of History for Life, Untimely Meditations**, Edited by Daniel Breazeale, Translated by R. J. Hollingdale, UK, Cambridge Universty Pres, 2000.

Nuttall, Jon; **Ahlak Üzerine Tartışmalar(Etiğe Giriş)**, çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul, AyrıntıYay., 1997

Öktem, Niyazi; **Özgürlük Sorunu Ve Hukuk**, İ.Ü. Hukuk Fak. Yay., İstanbul 1977.

Özalp, İhsan; Ötenazi Olayı
<http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/otenazi.htm> (Çevrimiçi) 04/04/2010

Özkara, Erdem; **Ötanazide Temel Kavramlar ve Güncel Tartışmalar**. Ankara, Seçkin Yay., 2001

Özsunay, Ergun; **Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu**, İstanbul, 1979.

Poyraz, Hakan; “Etik Sorunlar Açısından Euthanasia”, **Felsefe Dünyası**, 1994, S.14, s.43

Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri - Montesquieu - Comte - Marx – Tocqueville - Durkheim - Pareto – Weber**, T. İş Bankası Yay., Ankara, 1986

Rachels, James; **TheEnd of Life:Euthanasia and Morality**, New York, 1986.

Rodway, Ann; “Letters”, **British Medicine Journal**, y.y.1999.

Rosenblu, Victor G.;- clarke D. Forsythe, “The Right toAssistedSuicide: ProtectionofAutonomyyor An Open Door toSocialKillig”, **Issues in LawandMedicine**, V.6, N.1, (summer) 1990,

Russell, Bertrand; **Batı Felsefesi Tarihi**, cilt 1., Çev. Muammer Sencer, İstanbul, Say Yayınları, 1994.

Sartre, J. Paul; “Varoluşçuluk Bir Hümanizmadır”, **Hümanizmin Özü**, Çev. Ahmet Erdoğan, İstanbul, İz Yayıncılık, 2002.

Schlögel, Herbert; “Ötanazi ve Teoloji”. (Çeviren: Osman Taştan), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 43(1), 2002.

Selwyn, James; “Euthanaia – Öldürerek Azaptan Kurtarma Yanlış Bir Hareket Midir?”, çev. Avni Givda, **İleri Hukuk Dergisi**, y.y. 1948

Shermer, Michael; **İyilik ve Kötülüğün Bilimi**, İstanbul, Varlık Yayınları, 2004.

Shewmon, D. Alan; “Active VoluntaryEuthanasia: A NeedlessPandora’s Box”, **Issues in Law and Medicine**. , V.3, N. 3, (winter) 1987.

Singer, Peter; **Practical Ethics**, Cambridge UniversityPress, Cambridge, 1980.

Skirbeckk- N. Gilje, **Antik Yunan’dan Modern Döneme Felsefe Tarihi**, İstanbul, Kesit Yay., 2006

Solomon, Robert C; **Adalet Tutkusu-Toplum Sözleşmesinin Kökenleri ve**

Temelindeki Duygular, Çev. Ertuğ Altınay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004.

Stroll,A.,Long, A.A.; **Etik Kuramları**, Derleyen Mehmet Türkeri, Ankara, Lotus Yayınevi, 2008.

Sullivan, Joseph; **“Theİmmorality Of Euthanasia”**, In**BeneficentEuthanasia**,.ed. Marvin Kohl, PrometheusBooksPress, Buffalo, New York, 1975.

Taurek, John M.; **“Should the Numbers Count?”**Philosophy&Public Affairs, 1997

Tepehan, Selma; “Yoğun Bakım ve Servislerde Çalışan Sağlık Personelinin Ötenaziye Bakışı”, Yüksek Lisans Tezi, **T.C. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü**, İstanbul, 2006.

Terzioğlu, Arslan; “Euthanasia (Ötenazi) ve Getirdiği Etik Sorunlar”, **Tıbbi Etik Yıllığı III**, İstanbul, 1994

Tillich, Paul; **Ahlâk ve Ötesi**, Çev. Ruhattin Yazoğlu, Tuncay İmamoğlu, İstanbul, İz Yayınları, 2006.

Tozlu, Necmettin; “Batıda ve Doğuda İnsan Anlayışı”, **Felsefe Dünyası Dergisi** Sayı: 27 Temmuz 1998

Tuğcu, Tuncar; **Batı Felsefesi Tarihi**, Ankara, Alesta Yayınları, 2000.

Tuğral, Süleyman; **Kur’an’da Değerler Sistemi**, Ankara, Basılmamış Doktora Tezi,2005.

Urovsky, Melvin I.; **Letting Go to Death, Dying and the Law**, Macmillan Press, New York, 1993.

Ünver, Yener(Yayına Hazırlayan); **Tıp ve Ceza Hukuku**, Ankara, Seçkin Yay., , 2004, S.131

Wardle, Lynn D.; “Sanctioned Assisted Suicided: ‘Separate But Equal’ Treatment for the ‘New Illegitimates’”, **Issues in Law and Medicine**, , V.3, N. 3., (winter), 1987

Weber, Alfred; **Felsefe Tarihi**, Çev. H. Vehbi Eralp, 5.bs., İstanbul, Sosyal Yayınları,

Yaran, Cafer Sadık; **Bilgelik Peşinde**, Ankara, Araştırma Yayınları, 2002.

_____ ; **Ahlak ve Etik**, İstanbul, Rağbet Yay., 2010

_____ ; **İslam’da Ahlâkın Şartı Kaç?**, İstanbul, Elif Yayınları, 2005.

_____ ; **Klasik ve Çağdaş Metinlerle Din Felsefesi**, Samsun, Etüt Yay., 1997

Yazıcı, Seyfettin; **İnananların Güç Kaynağı Duâ**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002.